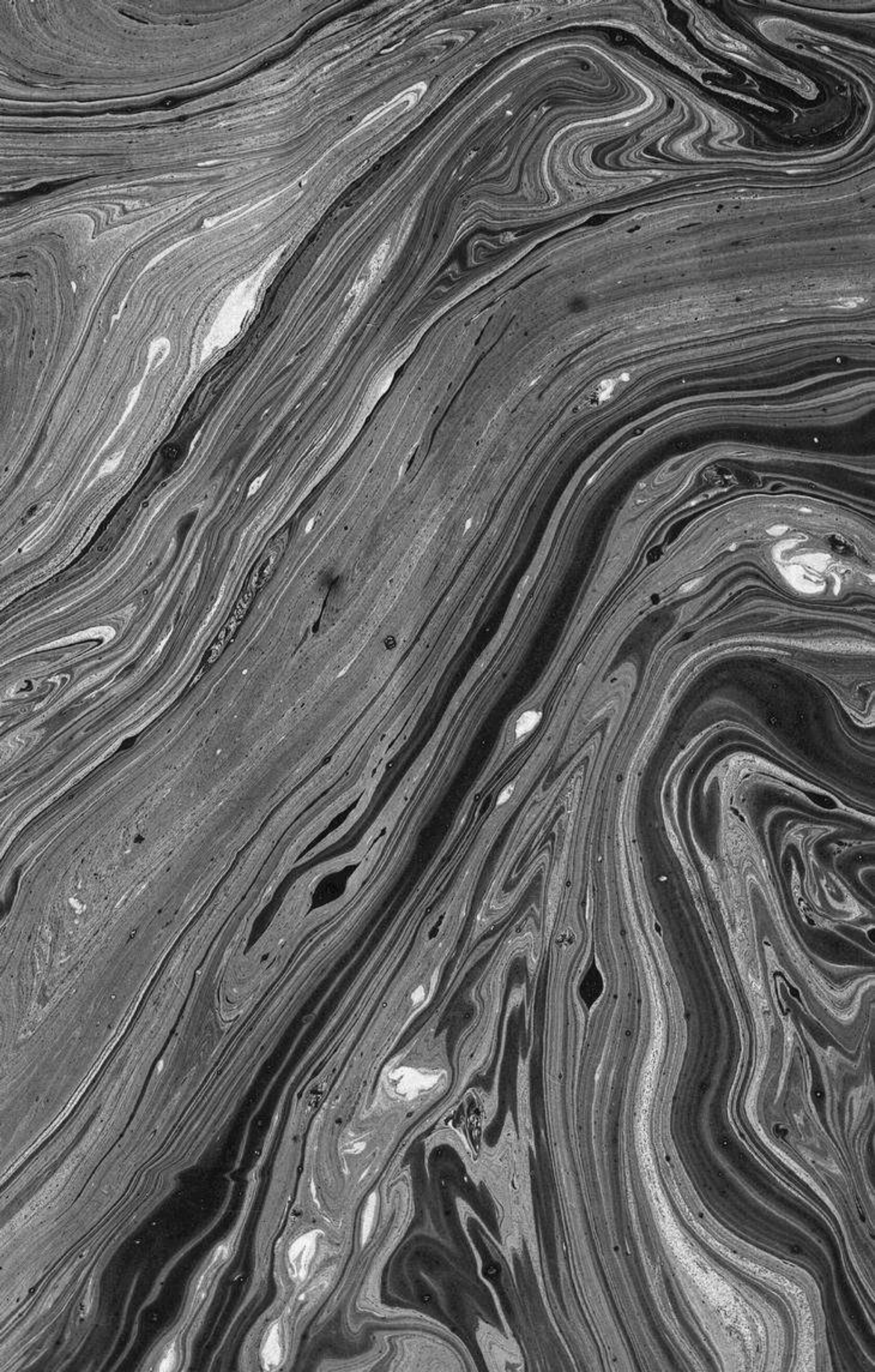

FC
L 5/11

L 5/11

Sección Bibliografía Asturiana

RBFC Ast F.C. L 5/11

00000944855

LOGICA,

SIVE

METHODI COGITANDI ELEMENTA

*faciliori via, accuratiorique delectu
puerorum captui aptata.*

QUIBUS ACCEDIT

DIALECTICA, DISSEKRENDIVE METHODUS

EADEM RATIONE DIGESTA.

VOLUMEN HOC IN LUCEM EDIT

D. A. M. P. C.

OVETI.

*In Typographia Viduæ D. Fermini Pe-
rezii Prieto. Anno MDCCCXXVI.*

R 53052

558445
A

LOGICA

SIVE

METHODI COGITANDI ELEMENTA

Faciliori via, ac accuratius delectis

procurum capiti aptata.

QUIBUS ACCEDIT

DIALECTICA, DISSERENDIVE METHODUS

EADDEM RATIONE DIGESTA.

VOLUMEN HOC IN LUCEM EDIT

D. A. M. P. C.

ONETI.

In Typographia Nidus D. Termini
Regis Prator. Anno MDCCCLXXV.

PROLOGUS.

In lucubrationibus hisce tradendis á vulgari et trita philosophantium via nos declinasse forte erit qui incuset; quam tamen querelam aptius, ut nobis videtur, in illos retorquemus qui ut aliorum viam mordicus teneant, á recta declinarunt, deturparuntque naturam. Quis enim juvenes et pueros animo hilari, aviditateque quam maxima ad Philosophiam properare non ubique deprehendit? Et quis non statim eosdem tædio et aversione in eandem philosophiam affectos non experitur, non manu palpat? Sed quid mirum! Quæstiones, disputationes, tractatus, ipsis proponuntur tales, qui nullam eorum attentionem extorquent, nihil eos movent, nec excitant, nihil juvant. Hinc fit ut bene, maleve philosophiæ emenso curriculo, philosophiam, librosque ipsos philosophicos penitus abjiciant in ævum.

IV

Quis tale in scientiis aliis, et artibus etiam fabrilibus contingere videt? Hinc summus ille despectus in philosophiam, philosophiæque idea penitus eversa, atque conatus philosophici ut inutiles vulgo reputati: unde qui aliquem criminare intendit, *philosophum* dicit. Adeo nostris diebus philosophiæ deturpata est idea, ut philosophorum nomen obtineant Atheistæ, Materialistæ, Deistæ. Estne ergo ista, philosophia illa quam Plato, Cicero, Seneca, aliique plures laudibus extollunt?

Philosophorum abusus criminationibus hisce pluribus abhinc annis ansam dederunt: unde sæculo 16 adversus etiam illos calamum acuit clarissimus Canus, quod postea effecit Mabilionius, Feijous, et alii: quibus per motus Senatus Matritensis anno 1767 præcepit ut ab Scholis ablegarentur, quæ ableganda Feijous statuit. Nihilominus pruritus et libido tempus terendi in tricis et cabillis proborum clamores pessumdedit, effecitque ut

philosophi nomen hodiedum perridicule audiatur.

Sed numquid omnes philosophastri dicentur? Triplex philosophantium genus hodie dignoscitur: aliud eorum qui nonnisi recentissima sapiunt, ignarosque et fanaticos alios dicunt. Alii econtra: nonnisi vetera quærunt, et adversus scriptores quoscumque recentes totis viribus invehuntur. Sive physica dicas, sive methaphysica, sive mathematica, sive quæ experientiæ, et observationis effectus sunt, verbo: opinio quæcumque vel minima nonnisi à veteribus est mutuanda. Hinc Neutonum contemnunt, Keplerum, Franchlinium, Malebranchium &c; atque eorum observationes et experientias uti deliramenta traducunt, et ab aliis traduci nituntur. Alii vero sunt, qui tam veteres quam recentes philosophos homines esse agnoscentes, hominemque errori subjacere et mendatio, utrobique veritates, utrobique defectus, utrobique vera, utrobique falsa et con-

temptibilia deprehendunt: unde neutri eorum parti mordicus adhærendum autumant; sed veteres et recentes evolvunt et utiliora tenent, cetera contemnentes.

Heic notandum quasdam esse veritates ineluctabiles quibus nihil addendum, detrahendumque nihil superest: uti sunt quæ ad Religionem expectant, aliæ sunt etiam in speculativis et practicis quas nonnisi Pyrronismus in dubium vertere potest: aliæ vero sunt pure opinabiles. Res opinabiles sua tempora habent: quandoque aliæ atque aliæque pro ciscunstantiarum varietate vigent; sive ut dixit Poëta *habent sua fata libelli*. In hisce philosophus cuinam voluerit manum apponere potest: philosophastri tamen nomen obtinebit si opinabilia ut inconcussa ab omnibus tenenda tentaret. Nihilominus experientia monstrat nonnullas opinaciones adeo quandoque vigere ut difficile admodum sit á trita via declinare. Sic Plato libros sacros evolvens de Divinitate scripsit vi, claritate,

et efficacia præ omnibus coævis: quæ causa fuit ut Ecclesiæ Patres Græci et Latini Platoniam philosophiam tenerent. Ast postmodum in Europa irruentes Arabes philosophiam Aristotelis communem fecerunt. Errores in Religionem ex philosopho gentili irruerant quotidie, vetitumque fuit Catholicis philosophiæ illi animum intendere. Grassabantur nihilominus ubique Aristotelis scripta; unde D. Thomas declamationum et impugnationum vice, quas circumstantiæ ferre non poterant, philosophi doctrinam expurgandam suscepit: idque fuit assequutus ut philosophia gentilica barbara et erronea expurgata rei catholicæ deserviret, adeo ut hæretici postmodum, nostrique recentes adversus eam viribus totis invehantur.

Quot commoda in rem litterariam, civilem, et catholicam afferrent nostris ævi Doctores si Angelici Præceptoris exemplum sequentes, recentissimæ philosophiæ expurgandæ incumberent? Tunc enim utiliora tenentes, falsa et er-

ronea non declamationibus, sed rationum vi ex ipsamet rei natura manantium exsufflarent. Sed adeo fanaticismus philosophicus in aliquibus exarsit ut recentissimas demonstrationes in negotio etiam Religionis inventas, abjiciant, eo præcise quia in antiquioribus non inveniuntur. Sit exemplum: animæ spiritualitas adeo clare et evidenter hodie demonstratur ut puer quilibet eam deprehendere valeat, et ad eam agnosendam adigantur improbi: ast nihilominus à nonnullis prætermittuntur ut locum cedant antiquioribus non adeo claris et patentibus. Quid? Nevvtonum, Franclinium, Keplerum, Malebranchium, et alios contemptibiles præsentant: unde tyrones temporis progressu deceptos fuisse deprehendentes, in extremum oppositum incidunt.

Angelici Præceptoris exemplum, uti potuimus, sumus sequuti, cum lucubrationibus hisce incubuimus. Utinam faxit Deus ut propositum finem consequamur.

APROBACION.

He visto el Tomito intitulado *Logica, sive Methodi cogitandi elementa &c.* y en medio de la censura que se me pide, no puedo menos de decir en obsequio de la verdad que sin embargo de mi aficion particular á este género de estudios, es este libro el único que con razon merece el título de Arte ó Método de pensar. La claridad, la sencillez, y la naturalidad con que presenta las ideas, y va llevando al alumno como por la mano de lo conocido á lo desconocido, guiándole por los ejemplos mas sencillos haciéndoselos examinar sin advertirlo, y haciéndole despues recapacitar sobre lo que pensó, excitando frecuentemente su atencion con la variedad de objetos proporcionados todos á su capacidad de modo que puede filosofar en el paseo, en la diversion &c. la naturalidad con que le entra en las ideas mas sublimes, el modo de evitar el error en cuantos asuntos pueden ocurrir, con otras varias cosas que se pudieran alegar, hacen á esta Lógica, la única en su clase, la única que es capaz de precaver la seduccion, la única que evita los partidos en materias de Literatura la única que enseña à ser verdaderamente Filósofos, y la única que en mi sentir debe andar en manos de los Jóvenes.

Asi lo siento *salvo meliori.*

*Antonio Vidal Lectoral de la Santa
Iglesia de Oviedo.*

APROBACION

He visto el Tomo intitulado *Logica*, y
Metodo de estudiarla de *Or.* y en medio
de la censura que se me pide, no puedo me-
nos de decir en osequio de la verdad que sin
embargo de mi opinion particular a este gene-
ro de estudios, es este libro el unico que con
razon merece el titulo de *Arte* o *Metodo* de
pensar. La claridad, la sencillez, y la natu-
ralidad con que presenta las ideas, y va lleva-
do al alumno como por la mano de lo cono-
cido a lo desconocido, guiandole por los ejem-
plos mas sencillos haciendole examinar sin
advertirlo, y haciendole despues recapacitar
sobre lo que pensó, excitando frecuentemente
su atencion con la variedad de objetos pro-
porcionados todos a su capacidad de modo
que puede filosofar en el paseo, en la diver-
sion &c. la naturalidad con que se entra en
las ideas mas sublimas, el modo de evitar el
error en cuantos asuntos pueden ocurrir, con
otras varias cosas que se podrian alegar, ha-
cen a esta *Logica*, la unica en su clase, la uni-
ca que es capaz de precaver la seduccion, la
unica que evita los partidos en materias de Li-
teratura la unica que enseña a ser verdadera-
mente *Filosofo*, y la unica que en mi sentir
debe andar en manos de los *Jóvenes*.

Asi lo siento salvo mejor
Antonio Vidal Rectoral de la Santa
Iglesia de Oviedo.

(1)

LOGICA

SIVE METHODI COGITANDI ELEMENTA.

CAP. I.

Philosophiæ descriptio.

Philosophiæ nomine intelligitur "*investigatio causarum per effectus, effectuumque per causas.*" (1) Qui ita se gerit recta via veritatem inquirit, estque vere philosophus.

Dicitur *causa* quidquid aliquid agit (2); effectus autem dicitur *omne quod ab alio actum est vel creatum*. Sic arbor flores et fructus faciens causa est florum et fructuum: et flores et fructus inde nati, arboris sunt effectus. Cum vero nihil in mundo existat quod ad aliquid agendum non ordinetur, nihilque quod ab alio non

(2)

sit, (3) sequitur nihil esse quod tamquam causa et effectus expectari non possit. Tamquam causa quia si est ordinatum ad aliquid agendum, aliquid agit, illud nimirum ad quod ordinatur, et propter quod creatum fuit, et quadam virtute donatum. Tamquam effectus quia quidquid est ab alio est; siquidem nihil seipsum creavit. Sic sol causa est effectuum plurimum sublunarium; attamen ipse ab alio factus est, cum nullam seipsum creandi vim habeat. Per effectus investigantur causæ cum data re aliqua à quonam facta sit scrutamur uti quia sensationes, ideas, volitionesque experimur, quidnam eas efficiat sedulo quærimus, studioseque investigamus.

Per causas investigantur effectus cum de re quacumque quidnam agere valeat, cuius usui esse, scire curamus. Uti cum de hac illave arbore quemnam fructum facit inquirimus. (4)

Cum de causis et effectibus agitur, modus etiam quo illæ agunt, effectusque emanant, est investigandus. Sic

(3)

cum aeris gravitatem causam esse ascensus mercurii in tubis asseveras, parum dicis si quonam modo phænomenon hoc peragatur, ignoras.

Sæpissime tamen modus hic minime cognoscitur. Sic modum quo spiritus in corpus agit non comprehendimus.

NOTA. Cognitio effectuum per causas dicitur *cognitio à priori*, quia causa prior est effectui. Cognitio causarum per effectus est *cognitio à posteriori*, quia effectus posterior est sua causa.

CAP. II.

Logicæ notio, et explicatio.

Sed quamnam rationem, quamnamve methodum in suis investigationibus tenere debeat amator sapientiæ, hoc opus, hic labor est; at cum animum hominis nihil sine corpore agere experientia demonstret, corpusque vicissim nihil sine anima, in recto usu

*

facultatum quibus hæ duæ substantiæ constant, methodum hanc constituere non hæremus, et en Logica.

Itaque Logicæ nomine intelligitur *ars, methodusve dirigendi corporis sensus, animæque facultates in causarum sive, sive effectuum investigatione.*

Quænam vero hæc ars methodusve sit unusquisque in seipso experitur cum alicui scientiæ, vel arti incumbere intendit, aliquamve cognitionem adquirere. Eam tamen explanabo, ob oculosque ponam infantilem ætatem, juvenilem, atque senilem perlustrando. Itaque.

Infantulus qui cum sodalibus ludens objectum ipsi arridens, speculum v. g. casu offendit, omnia statim dimittere curat, ad speculumque tota aviditate tendit. Oculorum aciem ad speculum totum primo dirigit; dein partem unam post aliam sigillatim expendit, atque ita accuratam cognitionem acquirit.

Puer horologium horologiive tintinnabulum sonare audiens, horologium

(5)

aspicit absque ulla mora. Propius accedens penduli motum sentit, et quidnam sit motus ille, quonamque modo peragatur sollicitus scire desiderat. Hoc desiderio illectus horologium undequaque conspicit, partem unam post aliam observat, mutuo comparat, et donec vel horologium calleat, vel fessus discedat, de nullo puerum curare videbis.

Habet senex litem non nisi de lite eum loquentem et somniantem audies. Cogitationem per omnia quæ ad litem quoquo modo spectant dirigit: omnia et singula expendit, mutuo comparat, atque ita vitam degit donec lis durat, ultimoque terminetur.

Habes ergo quonam modo in rebus suis agendis ætas infantilis, juvenilis, et senilis se gerat: sed hæc aliquantulum explananda.

Qui horologium sensu videt, penduli oscillationes, et horarum pulsationem audit, ab stolido et á mente non differt, idemque efficit animal quodcumque ratione destitutum. Si vero

(6)

oscillationes et pulsationes ordinatas advertat et in quo sitæ sint scire desiderat, desiderium habet philosophicum; cognoscere siquidem amat causam horum effectuum; etenim oscillatio, pulsatio, atque ordo effectus sunt.

Si hoc desiderio illectus moderatorem adeat hic obiter singularum vel saltem præcipuarum partium actionem et dependentiam monstrabit. Si vero eum sollicite erudire tentat, horologium gradatim dissolvit ordinateque componit, partem quamlibet in seipsa, quidque et quomodo aliæ in alias agant expendendo. Quod pluries peractum cognitionem ingeret philosophicam; siquidem non solum horologii motus varios á pondere vel elaterio fluere noscet, sed etiam quibus mediis, quonamque artificio mittantur.

Interin adverte cognitionem philosophicam admittere magis et minus, quod scientiis omnibus commune est. Quo magis rei alicujus naturam et essentiam calleas, eo magis cognosces illam esse pluribus aliis effecti-

(7)

bus aptam, pluresque effectus in ea saltem implicite contineri, unde cognitionem philosophicam amplio-rem et acuratiorem habebis.

CAP. III.

Epilogus.

In supra allatis exemplis notabis 1. negotiis omnibus expediri qui accuratam cognitionem adquirere tentat. Res omnes illi perinde sunt ac si non essent, idque unum præ oculis habet, quoniam modo scilicet propositum finem consequetur. 2. Nec sensus omnes insimul adhibere nec ullum undequaque ferri, sed omnes omnino quiescere præter illum quocum ingerenda sit cognitio. 3. Quem adhibes sensum oculos v. g. ad unam tantum partem dirigi, ad aliasque subinde, donec totum objectum insimul videre possis, unicoque intuitu contemplare. 4. Quæ de sensibus dicuntur, eadem de facultatibus animæ tenenda. Anima cum aliquid

attente cogitat, præter intellectum omnes alias facultates velut quiescere sinit. Nec intellectus undequaque fertur, sed ordine agit, ac methodo. Ad unam tantum partem attendit deinde ad aliam, dein ad duas simul, et sic de reliquis prout sensus dirigitur. Sed de animæ facultatibus alibi. 5. Notabis nec puerum, nec juvenem, nec senem objectorum cognoscendorum dissolutiones á difficilioribus iniisse, sed á simplicioribus et minimis. 6. Quod ab imis initium facientes non ad summa nec ad media transiliisse, sed gradatim processisse.

Methodus hæc cuilibet objecto cognoscendo scientiisque omnibus communis est, nec alia adsequendi veritatem via aut ratio accuratior inventa est, nec inveniri potest. Non nisi á noto ad ignotum, et á minus ignoto ad maius ignotum gradiendo veritatem ignotescere posse, commune est philosophorum effatum, licet in praxi deprehendantur nonnulli qui denegent scientiis, quibus vacarunt,

(9)

quod agnoscunt necessarium, quod fatentur, quod agunt, et quod non possunt non agere et fateri cum ætate provectori scientiæ aut arti ipsis ignotæ incumbere tentant. Tunc á minimis omnes intium faciunt, á magis noto ad minus notum. Et non nisi dissolvendo et componendo iterum dissolvendo iterumque componendo ad accuratam cognitionem objecti alicuius unquam devenitur.

Quæres. ; Sed eademne methodus in objecto insensili, in idea abstracta, in re metaphisica servanda erit, servarive poterit?

R. Cognoscendæ veritatis, cujusque generis sit, una unica est facultas, intellectus nimirum; objectum percipiens unum, unicum est, simplex et indivisibile, anima nimirum. Licet ergo remisius intensiusve agat anima, unam unicam methodum, unam unicam viam servabit semper, non plures, ni aberrare velit, et alio divertit, uti in visibilibus experitur. Si á dato loco recta est, et plana quæ Matri-

tum ducit via, qui eam non ingredi-
 tur aberrabit, et eo plus quo magis
 ab illa discedat. Poterit substantia ani-
 mata tardiori celeriorive motu pro-
 gredi sed non nisi pedem attollendo,
 ulteriusque impellendo, unquam in-
 cedet. Poterit corpus magis minusve
 gravitare; sed non nisi deorsum ten-
 dendo grave esse poterit; et sic de re-
 liquis. Similiter poterit anima nunc
 hoc, nunc illud, nunc aliud objectum
 sibi cognoscendum proponere; sed
 non nisi ab omnibus sese expediendo
 partem unam, post aliam successive
 inspiciendo, eas inter se comparando,
 relationem que mutuam expendendo,
 verbo, non nisi dissolvendo, et com-
 ponendo, iterum dissolvendo, iterum-
 que componendo phisice sive, sive
 mentaliter quidquam accurate cognos-
 cet. Nec præfata compositio, et disso-
 lutio utilis esse poterit, si non fuerit
 methodica; idest, si non á minimo in-
 ceperis, á noto ad ignotum, ut dixi.
 Horologium confuse et indeterminate
 solve; quando illud ordinare valebis?

Solve illud ordinate, at non ordinate componas; quando propositum finem consequêris?

CAP. IV.

Quid sit dissolutio et compositio phisica, quidque mentalis?

§. I.

Res quælibet dissolvitur physice cum pars una extra aliam locatur. Sicut dum quis horologium expendendo, indicem, circulum horarium, aliasque partes amovet, et eas alio disponit. Physice res materialis componitur cum partes amotæ vel abulsæ priori loco redduntur; uti cum horologium dissolutum ordinas.

Res dissolvitur mentaliter cum philosophus aut peritus attendit et expendit partes componentes quin avellat: uti in exemplo allato qui indicem, pendulum, rotas, aliaque expendit quin amoveat. Hæc dicitur dissolutio

mentalis, quia fit per mentem; quia nimirum cum anima ad partem unam attendit, aliæ perinde illi sunt ac si non essent.

Eodem modo se gerit in expendendo pictura. Sic ad vitandum errorem, oculorumque aciem figendam, picturam linteo sæpius velare cospicias, ea solum patefacta parte quæ expendendo proponitur. Hæc autem operatio cautiove in aliis ejusdem picturæ partibus gradatim instituitur donec tota pictura perfecte cognoscatur, unicoque intuitu possit apprime distingui. Hæc dissolutio vere physica dicenda venit; partes namque velatæ pro illo tunc perinde nobis sunt ac si penitus raderentur de linteo: proindeque ac si non essent, seorsimve, locarentur.

Hæc eadem pictura dissolvitur et componitur mentaliter, cum partem unam post aliam gradatim expendimus, cum aliis comparamus, de omnibusque insimul juditium ferimus.

§ II.

Quæres 1. Potestne fieri dissolutio et compositio sensationum auditus, sonorum nimirum, atque harmoniæ?
R. Utique fieri potest, non solum mentaliter, sed etiam physice. Harmonia est quid resultans ex aggregatione et proportione sonorum: si ergo physice adunantur soni, physice etiam secerni poterunt.

Quæres 2. Quonam modo sonos physice secernes?
R. Soni secernuntur eodem modo quo adunantur. Sonos adunaris physice plures insimul esse faciendo: eosdem physice secernes unum post alium esse curando.

Dissolvitur mentaliter harmonia cum ad sonum unum solum attenditur, deinde ad alium, exinde ad duos simul, et sic de reliquis uti egimus in pictura. Nec tibi impossibilis hæc dissolutio appareat: qui musicis dant operam non solum possibilem sed neces-

sariam ac facilem utramque operationem monstrant, nec aliter de harmoniis et concentibus ferre possunt iudicium.

NOTA. Eadem dissolutio et compositio tam physica quam mentalis institui potest et revera instituitur in saporibus, odoribus, resistantia, duritie. Omnes ergo operationes et actus cujuslibet sensus physice et mentaliter secerni possunt, proindeque physice et mentaliter componi et dissolvi.

Queres 3 Potestne fieri dissolutio et compositio objecti insensilis?

R. Objecti insensilis fieri non potest dissolutio physica; siquidem partibus physicis caret quas a sensibus et persensus discernere valeamus: fieri tamen potest dissolutio et compositio mentalis eodem prorsus modo quo in aliis objectis. Itaque, objectum insensibile, idea abstracta, res metaphisica mentaliter observetur et expendatur, accurateque cognoscatur, uti videbimus ubi de ideis.

CAP. V.

¿ Quid sit sensatio quid, idea, quid-
que sensus intimus. ?

§ I.

Sensatio.

Ad claram lucem apertis oculis, in
qualibet hora noctis sive, sive diei
pulsato cimbalo; prope nares agita-
tis rosis: corporis motum impedi-
te pariete; cibo, vel potu, palatus
excitatis fibris: in qualibet ex supra-
dictis circumstantiis in nobis experi-
mur effectus quosdam quos nominare
quidem possumus, distinguere, et or-
dinare: neutiquam vero definire. Cui
enim effectus illos non experiretur, frus-
tra definitiones adhiberes. Aerem ver-
berat qui cæcum á nativitate admonere
tentat ut actionem, effectumve in
nobis, oculo mediante, peractum,
cognoscere velit, eiusque ideam for-

mare. Idem dicas de surdo respectu soni &c. Ejusmodi effectus minime explicatur; sentitur, unde sensationis nomen obtinuit. *Est igitur sensatio effectus quidam in anima resultans ex actione objecti externi in organo rite disposito* uti color ex actione lucis in oculo: sonus ex actione aeris in aure (5) Quænam vero causa, et quomodo effectus illos efficiat alibi explicandum relinquo (a): hic solum probare et stabilire contendendo quod experientia demonstrat, quod inconcussum est apud omnes, quodque in dubium nemo vertere potest.

Dixi in organo rite disposito, quia alioquin idem est ac si non eeset, quinimo non est organum. Debet insuper organum relationem habere cum objecto externo: frustra enim rosas et flores auribus appropriares, frustra cymbalum obturatis auribus ante oculos pulsares: et sic de reliquis.

(a) *In Psychologia.*

Organa illa diversa sortiuntur nomina, dicunturque organum visus, organum auditus, organum odoratus, organum gustus, et organum tactus: sive simpliciter *visus*, *auditus*, *gustus*, *odoratus*, et *tactus*. Actiones quas hisce organis mediantibus elicit (6) anima, dicuntur visio, auditio, olfactio, gustus tactus non vero gustatio, tactio; effectusque inde sequuti, color, odor, sapor, sonus, durities, sive propius, resistentia, nominantur; qui quidem effectus in varias distribuuntur classes, uti in phisica dicemus.

§ II.

Idea.

Cum effectus supra relatos sensu mediante experimur, representationem quamdam percipimus quæ objecto absente, adhuc in mente perdurat, et etiam quandoque casu, vel nostra sponte excitatur; et en quod *idea* nominatur: unde communiter *idea*

definitur *representatio rei in mente*. Representatio hæc potest esse de objecto simplici, vel de composito, unde duplex oritur idearum distinctio, de quibus cap. seq. At homo litteris deditus, plura percipit quæ sensus per se ipsa non immediate afficiunt. Hoc modo ideam Dei formamus, spirituum &c. et in horum cognitionem devenimus. Hæc, immaterialia cum sint, sicut sensus non afficiunt, ita nec sui imaginem in mente generant. Cumque horum omnium, et aliorum cognitionem et ideam nos habere inficere nefas, eo quod imaginem, sive representationem habere sit impossibile, hinc ut recta adæquata et numeris omnibus ideæ definitio probetur, aliter instituenda venit. Itaque idea recte describitur *rei alicujus cognitio*. (7) Definitio hæc objecti cuiuslibet materialis sive, sive immaterialis ideam comprehendit, de definitionisque regulæ in ea probantur, quod neutrum in vulgari definitione, comperies. Siquidem non

omnis idea est representatio rei in mente, ni representationes falsas pro veris ideis habere contendas. Hoc modo hominum vulgus, pictores, atque poetæ Angelos infantes præsentant, et Deum patrem sub specie senis, &c. ast absit ut philosopho viro tribuatur, æqua illa pictoribus ac poetis fingendi potestas. (8)

§ III.

Sensus intimus.

Non omnia organo externo sentimus: præter exempla hactenus allata quædam etiam intus in seipso unusquisque experitur quin corporis sensus actu agantur. Sic dolorem, voluptatem, gaudium, mærorem, tristitiam &c. intus in teipso experiris et sentis, quin mæror oculum afficiat, aut aurem. Num bene vel male habeas intime sentis quin manus vel pes quidquam tibi suppeditet. Cum demonstratio aliqua menti tuæ fit obvia

invictam vim ad assensum præstandum in teipso experiris, ut ut demonstratio illa desiderio tuo, passioni, aut emolumentis officiat. Duo et tria, quantum dare, adeo te solo convinceris, ut vi nulla ad aliter judicandum mens tua adigi possit, etsi pro viribus optares ut quatuor darent, vel septem. (9) Idem de aliis dicas: et en quod *sensus intimus* nominatur. Itaque *sensus intimus est "cognitio, experientia, et testimonium eorum quæ intus in homine aguntur."* Sensus hic non á libera hominis voluntate pendet: nec potest homo pro lubitu testimonium illud labefactare: est oculatus testis, incorruptus severusque iudex omnium quæ in homine interiori geruntur: ab ipsamet hominis natura et essentia fluit testimonium illud; seu potius est ipsamet hominis natura et essentia in casibus particularibus, circumstantiisve datis expressa; unde necessarium est testimonium illud, proindeque ineluctabile, et infallibile.

CAP. VI.

Idearum distinctio et differentia.

§ I.

Idea simplex et composita.

Ideam in duas partes dividere nequis: non potes ex uno colores duos efficere, nec partem unam huius coloris hic reponere, et alibi aliam: idem de sono dicas, de sapore, odore. Nullas ergo habent partes; indivisibiles igitur, proindeque simplices. Ergo

Idea simplex dicitur, quæ omni caret compositione, seu quæ objectum simplex representat uti idea coloris, spiritus.

Sed si sunt objecta quæ simplicem sensationem pariunt, sunt alia quæ duas pluresve sensationes insimul excitant. Charta, pictave papyrus alba et nigra insimul representatur, et en *idea composita*. Igitur.

Idea composita dicitur quæ duo ob-
 jecta, duasve sensationes in unum (10)
 "representat:" sive est "adunatio (11) i-
 dearum simplicium in objecto determina-
 to" uti idea iridis quæ plures colores
 adunatos ostendit. Clarius idea compo-
 sita est "quæ objectum compositum re-
 presentat": uti idea domus, mensæ, ci-
 vilitatis.

Dixi. *adunatio in determinato ob-
 jecto*: nisi enim ordinem dicerent ad
 unum, compositionem non efficerent:
 sicuti milites sigillatim accepti, ut
 plurimi sint, exercitum non consti-
 tuunt. Sic idea mensæ est idea com-
 posita: est enim aggregatio et aduna-
 tio plurium idearum simplicium: idem
 de idea domus, et aliis dicas.

Sed cave ne ideam simplicem cum
 singulari et particulari confundas.
 Omnis idea simplex est singularis, sed
 non econtra. Simplex compositionem
 excludit, uti idea coloris, spiritus;
 singularis non item. Domus singula-
 ris est, nec tamen simplex. Simplex
 dicitur per ordinem ad compositionem;

singularis relate ad numerum : particularis per ordinem ad genus. (12)

§ II.

Idea clara, distincta, obscura, et confusa.

Claritas et obscuritas relationem dicunt ad visum : distinctio et confusio dicuntur relate ad alia objecta quibuscum comparantur. Itaque

Sæpe tibi evenit ut cum objectum aliquod consideras, satis luce perfunderis ut illud plane videas, perfecteque cognoscas ; quo in casu ideam claram illius efformas, uti cum solem oculis tuis die sereno contemplaris. Aliquando vero contra evenit, objectum non satis luce perfunditur, proindeque non nisi obscure videtur, unde idea p obscura fiat necesse est : uti cum solem mediis nebulis aut per linteum) auspicaris.

Aliquando etiam evenit ut objectum clare et dilucide perspectum ab alio

non discernas v. g. papirum á papiro, librum á libro, galerum á galero; qui quidem defectus non inde emanat quia objecta illa plane non videas, sed quia ad circumstantias quasdam non satis attendas. Aliquando vero differentiam quamlibet etsi minimam percipis, et tunc objecta ut ut simillima appareant, accurate discernis, et cum nullo confundis. Sic distinguis papirum á papiro, librum á libro. In utroque casu utraque idea clara est et distincta relate ad objecta alterius generis, vel non adeo similia: sed si inter se præcise comparantur, prima est clara, et distincta etiam respectu secundæ: at secunda est confusa respectu primæ; siquidem has similes reputas: unde idea distincta est quæ objectum ab alio dissimile præsentat; uti idea ligni, et idea lapidis. Idea confusa est quæ objecta absque ordine præsentat; uti idea multitudinis, domus dirutæ &c. (13.)

§. III.

Idea singularis abstracta.

Contingit etiam ut cum parietem, turrimve consideras totus sis in ejus albedine, vel altitudine, quin de illius soliditate, latitudine, aut structura quidquam cogites, imo ab illis saltem pro illo tunc præscindas, et en *idea singularis præcisa, abstracta* vulgo nominata, quia albedinem vel altitudinem per mentem veluti abstrahis á pariete. Cum vero in pariete, turrrive soliditatem, duritiem, albedinem, altitudinem, aliasque circumstantias adunas, vel adunatas consideras, ideam compositam efformas. Itaque.

Idea singularis abstracta est "quæ circumstantiam aliquam subjecti ab aliis circumstantiis; et ab ipso subjecto discretam representat, sive cum mens de aliqua circumstantia cogitat quin de aliis mentionem faciat," uti cum turris altitudinem seorsim consideras.

§. IV.

Idea Generalis.

Sed en quam in determinato objecto circumstantiam advertis, in aliis deprehendis similiter. Non solum v. g. albedinem in hac papiro percipis, sed etiam in nive, pariete, lacte, aliis papis, pluribusque objectis, notabisque albedinem his omnibus esse communem: et en *idea generalis*. Itaque.

Idea generalis est "*cognitio circumstantiæ, proprietatisve quam in pluribus individuis deprehendis*" ut *idea albedinis*. Sed paululum observando, notabis non eundem esse in omnibus objectis, albedinis gradum, et mensuram: albedo ab albedine differt. Alia est albedo lactis, alia nivis, et glaciei, alia papiri: et licet prædicta alva dicantur, et sint, nihilominus quamdam albedinem sibi propriam et privativam aliisque incommunicabilem sibi vindicat lac, aliam nix, aliam glacies,

aliam papyrus, &c. Nemo alborem lactis cum nivis, et glaciei albore confundit: et en quod *genera* dicuntur et *species*.

In re hac ob suam præstantiam in scientiis omnibus agendis aliquantulum immorabimur ut ambiguitatis locum omnem præcludamus.

Qui in domo suburbana cum solis parentibus vitam degit, patris cognitio unica est quam hominis habet idea. Hæc vero idea singularis est, uti quæ in solo patre terminatur, objectumque proinde habet singulare. Data occasione patruus, avunculus, proavusque illic accedunt, eos similes patri videt, et primam ideam hominis quam in patre formavit tribus illis reddit communem. Progressu temporis plures alios videt, eosque similes prioribus observans, eandem ideam ad eos extendit, nomenque *homo* illis omnibus commune facit, et en *idea generalis* hominis, *nomenque generale*.

Ita se gerunt qui plantarum cognitionem tradere volunt: plantam unam

accipiunt, eam observant, de illaque ideam formant. Hæc cognitio, hæc idea, singularis est et particularis; habet enim objectum particulare, et singulare, plantam nimirum illam quæ particularis est et singularis. Sed en in agrum devenientes plures alias plantas videt priori similes, et tunc primam ideam his omnibus communem reddit, nomenque commune.

§. V.

Classium formatio.

Sed hæc ideæ generales in varias classes particulares distribuuntur subinde, cum differentias particulares in illis notamus. Sic quia homines alios infantes, alios juvenes, alios senes experimur: et inter eos alios eruditione alios habitu, alios officio, aliosque aliis differre percipimus, varias inter homines clases particulares formamus, quæ varia sortiuntur nomina, judicum v. g. militum, scholasticorum,

senum, infantum &c. quæ omnes in generali idea hominis depræhenduntur contentæ. Ita:

Hiemali tempore in viridario ficum fructu foliisque nudatam videntes, nihil nisi truncum, et ramos deprehendimus. Paululum incedentes pomum offendimus, cujus forma et dispositio plus minusve ficui similis nobis apparet. En subinde pirus accurrit parum á præcedentibus dispar aliasque subinde atque alias plures videmus satis inter se et cum aliis consonas. In omnibus truncum magis minusve altum cernimus, et ramos hac illac plus minusve dissitos. Cumque per experientiam cognitum habeamus homines magis minusve proceres, magis minusve validos, iisdem facultatibus, sensibusque iisdem omnes gaudere, id ipsum de arboribus per visum judicamus, omnesque sub una idea, voceque communi comprehendimus, et en idea communis, voxque *arboris* communis. ; Quid enim nos ad aliter judicandum adigeret? Eadem in piro, pomo, ficu, ce-

raso, reperimus, truncum nimirum, ramos; eandem ergo ideam de his omnibus formare, eandemque vocem illis tribuere, fit consequentia necessaria.

Sed si experientia proprietates easdem in omnibus his nos deprehendere fecit, eadem experientia alias proprietates particulares temporis decursu nobis monstrabit: quæ quidem proprietates inter se distincte cum sint ad distinctas etiam ideas formandas animum nostrum inducent.

Equidem vernis diebus cum quanto stupore arbores illas, quæ parum nobis videbantur absimiles nunc flore, fronde, fructu pene infinite variegatos conspiciamus, decoratos, ornatos! Multiplices absdubio differentias notamus, unde varias arborum formamus classes quas aliis et aliis vocibus distinguimus. Sic in idea voceque ficus arbores illas comprehendimus quæ quamdam in germine, fructu, foliis, similitudinem referunt. Id ipsum in piro, pomo, ceraso, aliisque effi-

cinus, et hæ classes sunt quas *species* nominamus.

In his etiam classibus quædam temporis decursu cernimus notatu digna. Advertimus ficus alias fructum ferre serotinum, primo vere alias: piro-ros fructus suos habere alias sic, alias vero sic. Similiter et pomá; unde varias etiam ficuum, pyrorum, &c. classes formamus quæ *species minores* appellantur, suisque particulari-ribus insigniuntur nominibus.

Quæ ergo generalem similitudinem referunt, genera vocantur; quæ specificam, species constituunt, et quæ in speciebus notamus distincta specierum varietatem efformant.

Sed ideam nomenque arboris quæ ficum, pomum, pyrum &c. comprehendit in alia classi generaliori contineri notamus. Advertimus enim arbores per se stare, et subsistere; similiter et lapides, jumenta, hominem: unde ideam nomenque *substantiæ* iis omnibus communem reddo, quæ per se subsistunt, sive arbori, sive ferro,

sive lapidi, sive igni, sive aquæ, sive homini, sive volucris, sive jumento: Verbo, omni per se subsistenti sive spiritus sit, sive corpus. Ergo nihil per se existit quod in substantiæ idea et nomine non comprehendatur. Est ergo *substantiæ* idea, voxque maxime generalis, unde *genus supremum* eam appellant, quia nimirum alia genera continet. Ast quia substantia, accidens, modus &c. in nomine entis continentur, hinc nomen *ens* generalissimum est.

§ VI.

Aliarum Classium formatio.

Sicut ideam nomenque arboris iis omnibus communem reddidi quæ truncum, et ramos habent, in variasque deinde classes particulares distribui pro diversa particularium circumstantiarum differentia et varietate, id ipsum in aliis pluribus effeci similiter.

Quia Petrus, Paulus, Didacus, ceterique homines visu, auditu, odoratu, gustatu, tactu pollent, eos sentire dico: cum canem, lupum, leporem &c: videre, audire, gustare, olfacere, tangere judico, eos etiam sentire dicam; ideamque proinde, vocemque sentiendi homini et bruto communem reddo. Sed cum ratione uti non brutum conspicio sed hominem, hominem á bruto secerno: et en duæ classes distinctæ, *hominis* nimirum, et *bruti*.

Sed si idea, voxque bruti his omnibus communis est, qui ratione, non sensibus, carent, postquam circumstantias particulares in brutis experiar, particulares brutorum distinctiones formabo, quas species dicam, methodum prædictam tenendo, et nomina ipsis apponam. Postquam vero in his etiam quædam notatu digna reperiam, classes particulares iterum secernam: sic varias canum v. g. species formamus.

Volatilia á jumentis, et piscibus

secernimus: et tam in volatilibus quam in piscibus varias sicut in jumentis et reptilibus species distinguimus. Idem de aliis dicas.

Verbo: Classes generales et particulares efficiendi praxis est omnibus hominibus maxime necessaria. Cum enim omnium individuorum particularium ideas, et signa particularia formare et servare sit impossibile (quis enim arenarum, herbarum, plantarum, aliarumque ideas et nomina particularia retinet?) ad classes generales confugimus omnes: Maximam utilitatem, ejusmodi classes nobis subinde reperiunt: individua enim pene innumera unica voce vel idea referuntur contenta, et ad illa sigillatim inspicienda convertitur unusquisque pro lubitu. Modum denique quo classes generales formantur cognoscere est etiam philosopho viro necessarium. Rationem enim reddere posse eorum quæ vel admittit, vel respuit, vel approbat, vel contemnit, philosophum virum semper constituet.

Ergo, *idea voxque generalis* est illa quæ ad plura individua sese extendit, sive illa genera sint, sive species. *Genus* est idea voxque generalis quæ continet species, uti idea arboris. *Species* est idea, voxque quæ continet individua, uti ficus, pyrus. *Genus supremum* est quod continet alia genera; uti ens: siquidem *ens* dicitur de re qualibet, sive substantia sit, sive modus, vel accidens.

Ergo quod est genus respectu unius est species respectu alterius, supremo genere excepto; supremum enim nullum aliud super se habet, uti in exemplis allatis.

Quæres: Sed quomodo methodus hæc scientiis, et artibus applicanda, et aptanda?

R. Idearum generalium formatio eodem modo se habet in objectis phisicis et sensibilibus, ac in aliis omnibus quæ sensu non percipiuntur externo. Sensus nonnisi media sunt et instrumenta: anima est quæ videt, quæ intelligit. Itaque:

Cum Grammaticus, philosophus, quivisve alius scientiam artemve tradere curat, regulam affert, exemplumque apponit. Hæc regula singularis est, exemplumque singulare. Ad hujus exempli instar alia, et alia adducunt tirones; alias, et alias applicationes efformant: cumque ob exemplorum multitudinem et varietatem, regulam illam iis omnibus aliisque similibus applicabilem esse cognoscunt, regulam habent pluribus communem, seu quod idem est generalem. Audit Dialecticus regulam syllogismi in uno modo, syllogismumque ita efformat. Hæc regula singularis est addiscenti, non enim representationem nec cognitionem præbet nisi singularem: unde etiam singularis est syllogismus: Sed ad hujus instar alios et alios efformat: cumque usu et exercitio dispositus est ad plures alios eiusdem ordinis et conditionis formandos, tunc regulam illam habet generalem; cognoscit siquidem pluribus esse aptabilem; pro-

indeque pluribus communem. Idipsum evenit in regulis omnibus cuiuscumque scientiæ, vel artis.

Cave tamen ne quis te seducat inanibus verbis regulam ex se applicabilem esse dicendo; proindeque ex se communem esse et generalem, quin eam applicaberis: cave seductionem. Hoc enim idem esset ac si diceretur lapides dispersos esse parietem, quia ex se sunt parieti applicabiles. Lignum in monte vegetans imaginem esse Cæsaris, quia lignum in monte vegetans applicabile est imagini illi. Quod res ex se applicabiles sint, id unum probat, nimirum, mentem nostram agere cum fundamento, nec somniare, aut aerem verberare, cum ita se gerit.

NOTA. Exempla varia in medium adduxi ut clarius, simplicius, et facilius idearum formationem ob oculos ponerem, sciasque quid tibi agendum oporteat, cum objectorum multitudine mens undique obrui videatur. Methodus una semper servanda est, licet

circunstantiæ variant, objectaque differant.

§. 7.

Principiorum generalium formatio.

Ex hactenus explicatis facile noscitur classes ideo nos efformasse quia experientia: docuit existere res prorsus diversas nec ullo unquam casu fieri posse ut lapis v. g. ficus evadat. Eadem experientia noscimus rem quamlibet ita sua præditam esse natura et essentia, ut in sua postestate non sit eas mutare, vel variare pro lubitu, eadem re insimul manente; nec ullas esse in natura combinationes quibus hoc factum reperiat; quod de accidentibus et modis experimur similiter.

Ex hisce observationibus ad conditionem rei cujuslibet mens nostra assurgens, advertit non solum hoc factum non fuisse unquam, sed nec fieri possibile cognoscit, unde ideam illam

generalem efformat, *Impossibile est idem simul esse, et non esse*; et en quod *principium* dicitur *generale*. Idea siquidem illa vi consequentiæ, ex observationibus particularibus deducta aptabilis est pluribus aliis ignotis, ita ut res nulla omnino sit, cui aplicari non possit, unde Principii nomen obtinuit. Et en obiter differentia *regulam* inter et *principium*: regula siquidem aptabilis est determinato generi, speciebus, vel individuis; ast principium est radix uude regulæ illæ formantur postquam experientia monstravit individua et singularia in quibusdam similia; unde regularum formatio, regulæque particulares.

VERBO: Principium est regula quædam generalis, unde regulæ aliæ particulares emanant. Principium omnium generalissimum est quod nullum aliud superius habere potest, vel in nullo alio contineri, ut hoc *Impossibile est idem simul esse, et non esse*. (14)

NOTA. Nonnulli confundunt principium cum eo quod est primum, et

„dicunt, Principium cognitionum nos-
 „trarum est cognitio illa quam pri-
 „mam habemus; proindeque cum pri-
 „ma cognitio sit prima sensatio quam
 „unusquisque habet, sequitur primam
 „sensationem esse primum cognitio-
 „num nostrarum principium. Itaque
 „cum in scientiis et artibus quæritur
 „quænam sint earum principia, non
 „quæritur quidnam est quod primum
 „in hisce cognoscimus, siquidem hæc
 „erunt quæcumque casu occurrunt,
 „quodlibet instrumentum v. g. in fa-
 „brilibus, quilibet liber, quælibetve
 „res in aliis: sed quæritur quænam sit
 „idea illa, regulæ generalis ad quam
 „ceteræ reducantur, syntheticam viam
 „tenendo. (15)

CAP. 7.

De Ideis relatis, sive de Relatio- nibus

Rem quamlibet materialem, tabu-
 lam v. g. dimetior metirive conspicio,

et quinquaginta longitudinis polices habere deprehendo. Aliam secundo dimetior, et nonnisi triginta habere, oculis percipio. Differentiam hanc mente retineo, et dico primam tabulam majorem esse secunda: secundam prima esse minorem. Idem dicas si domum cum domo, lignum cum ligno, hominem cum homine velis comparare: alia aliis majora alia aliis minora frequenter deprehendes. Ex his comparationibus abstractiones quasdam efformas, et dicis, *majoritas*, *minoritas*.

Q. Sed quid est hæc majoritas in prima tabula, domo, ligno: quidque significat minoritas in secunda?

R. Hæc majoritas nihil est, nihilque significat nisi tabulam illam, domum, lignum, habere quamdam extensionem quam non habet altera. Minoritas significat tabulam secundam non habere eandem extensionem quam prima.

VERBO: Majoritas, minoritas meræ sunt abstractiones quibus res alias

aliis extensione excellere significamus.

Petrum observo cognitiones habere, quas non habet Paulus: et Petrum Paulo *doctiorem* affirmo. Hæc vox *doctior* relationem designat, significatque mentem meam cognitiones plures in Petro quam in Paulo deprehendisse, vel Petrum habere cognitiones quas non habet Paulus.

Quæres. Sed quid est hæc relatio?

R. In se nihil est: in Petro nihil est: in Paulo nihil est: in me est vox qua significo mentem meam Petrum et Paulum comparasse, deprehendisseque in Petro cognitiones quas in Paulo non deprehendit.

Hominem in linteo depictum conspicio, atque observo pedem ejus non nisi dimidium palmum in longum habere; meum vero pedem, sicut et cæterorum hominum, palmum superare: consequenterque cognosco pedem hominis non esse in linteo accurate expressum, sive deficere á mensura pedis humani.

Q. Defectus hic quid est?

R. In se nihil est, in pictura nihil. In alio linteo hominem etiam depictum reperio, pedemque ejus eadem dimensiones, quas pes humanus, habere comperio: et dico pedem hunc congruentem esse, primum vero, id est, quem in prima pictura vidi, non item.

Q. Quid hoc significat?

R. Pedem secundæ picturæ habere extensionem quam habere debet, quamque habet pes naturalis hominis, qui crevit quantum crescere solet in omnibus hominibus; et ideo pedem hunc congruentem dicimus; primum vero extensionem parem non habere, consequenterque eum incongruentem nominamus.

Quæ de extensione, eadem de colore dicimus. Si pictura Ætiopem præsentat, quid manus albas illi ascribere? Manus illæ nullam cum ceteris ejusdem picturæ coloribus proportionem haberent, cum Ætiopes non ita esse soleant. Erit ergo talis pictura incongruens.

Q. Hæc incongruentia; quid est?

R. In se nihil, in pictura nihil.

Q. Quid ergo?

R. Mera idea. Ergo relationes meræ sunt ideæ; non quidquam physicum et reale, sive quidpiam per se subsistens. Non tamen inde inferas ideas esse quimericas, siquidem cum fundamento formantur.

CAP. VIII.

De ideis Virtutis, Vitii, Moralitatis.

Nullum extare objectum quod virtus nominetur, aut sit, omnibus est ubique notissimum; (10) nihilominus ideam virtutis nos habere inficere nefas. Quonam vero modo idea hæc formetur expendere oportet. Oculis meis legem latam perlego aleæ ludum v. g. prohibentem: et deinde Petrum eundem aleæ ludum ludentem video: consequenterque Petrum legem illam non servare cognosco, vel juxta illam non agere, seu juxta illam actiones suas

non ordinare, atque exinde deprehendo Petrum á lege defficere: et en qui in agendi modo *defectus* dicuntur, et sunt.

Qui contra legem operantur, ordinem non servant, quinimo contra ordinem agunt: et en quod *inordinate* agere dicitur, ideaque quæ inde abstrahitur *inordinatio* appellatur.

Sicut Petrum data occasione contra legem ludere vidi, idipsum pluries postea deprehendi, atque ex repetitione talem facilitatem propensionemque ad ludum acquisisse ut promptum et expeditum haberes quotiescumque volueris; et en *vitium*. Est ergo vitium *facilitas quædam et propensio agendi contra legem*. Agendi facilitas á Philosophis et Theologis *habitus* nomine designatur, unde vitium definitur, *habitus contra legem agendi*.

Sepius homines videris indolis adeo pravæ ut unico actu propensionem adquirant ad malum. Ex quo deduces vitium non semper ex actuum repetitione oriri, sed ex prava hominis

dispositione et affectione unico actu
gigni, formarive quandoque. Quot ho-
mines reperies qui ex primo vini po-
tu, vel ex prima evagatione, vel alia
qualibet inordinatione, et defectu, adeo
inordinatos evadere et effrenatos, adeo-
que ad vinum v. g. evagationem &c.
pronos, ut difficiliter contineantur?
Nihilominus vitium communiter ex
actuum repetitione formatur.

Sicut legem prohibitivam, ita et
præceptivam perlego, Didacumque a-
gere video quod lege præcipitur, et
en quæ dicitur *actio bona*: actio ni-
mirum legi conformis. Ex hoc forma-
tur idea abstracta bonitatis, unde *bo-
nitas* definitur *conformitas actionis cum
lege*. Didacum juxta legem agentem
sepissime comperi, atque ex repeti-
tione facilitatem et propensionem ita
agendi acquisisse deprehendi: et en
virtus, sive *virtutis idea*. Cumque fa-
cilitas habitus etiam nominetur, vir-
tus describitur *habitus servandi legem*:
Sicut sunt homines ad hæc illave vi-
tia á natura ipsa velut dispositi, ita

é contra, alii sunt ad virtutem comparati, unicoque actu, quinimo ipsa sola virtute perspecta, vel in libro aliquo descripta, statim illius amore capiuntur. (17)

Communis hominum agendi modus *mos* nominatur, aut *mores*: et cum lex eo fine instituatur ut hominum mores ordinentur, evadantque recti; hinc qui mores suos juxta legem componere cernitur, homo uuncupatur *moralis*, et est: qui vero contra legem agere habitualiter conspicitur *immoralis* communiter audit. Ex hisce fiunt abstractiones sequentes: *Moralitas*, estque *morum ordinatio*: et *Immoralitas*, estque *morum inordinatio*.

NOTA. Quomodo Leges humanæ formandæ, ad quamnamque regulam comparandæ ut rectæ dicantur, bonosque cives efforment, et quando et quomodo obligationem pariant, pertractandi non hic locus est, nec occasio, sed alibi explicandum relinquinus.

CAP. IX.

§ I.

Spirituum idea.

Unusquisque in seipso experitur effectus nonnullos, quos omnem omnino humanam industriam excedere et superare convincitur. Dolores, voluptates, delicias, gaudium, spem, ceterasque affectiones; item colores, sonos, multiplicemque sensationum varietatem et differentiam, nemo arte sua, industria, et peritia hactenus formavit, nec unquam efficiet. Poterit homo causas excitantes movere, alterare, mutare: sed ipsum dolorem, ipsam voluptatem arte sua formare non valet mortalis, sicut valet domum, mensam, januam, quando-cumque voluerit facere, disponere, donare, vendere. Ergo sunt ab omni humana industria effectus illi longe semoti.

Prædicti effectus in duas partes dividi nequeunt; Ergo indivisibiles. Omni omnino parte carent: Ergo simplices; proindeque subjectum prefatos effectus sustentans simplex est et indivisibile. Est etiam *substantia*: siquidem 1.º effectus nulli in accidente sunt, nec subsistunt. 2.º Eiusmodi subjectum de affectibus suis pro lubitu quandoque disponit: Ergo *liberum*. Ergo adest substantia indivisibilis, doloris et cogitationis capax: et en quod dicitur *spiritus*. Plura videbis ubi de spiritualitate in Psychologia.

§ II.

Idea Dei.

Quæ actu sunt seipsa non creantur: nec ergo quæ præcessere; siquidem presentium conditionem non superabant. Adest ergo aliquid quod horum omnium causa est, proindeque *prima*. Hæc causa est intelligens, libera, et spiritualis: siquidem effectus

intelligentes, liberos, et spirituales habet; est etiam independens, alioquin non esset prima. Causa prima á qua cuncta procedunt est quam *Deum* nominamus: Ergo Dei ideam habemus. Sed de his fusius in *Psychologia*.

CAP. X.

Essentia, Natura, Substantia, Accidens, Modus.

Quas videmus et percipimus res, plures pati posse variationes, alterationes, mutationes, ut aliæ aliis meliores reddantur, pejores aliæ, aliequæ res ipsas penitus evertant, experientia demonstrat. Quod idem est ac dicere aliquid esse in rebus quod eas aliquatenus perficit, aliquid quod eas lædit, et aliquid sine quo existere non possunt, et quo posito existunt: v. g. sublato tecto et parietibus tollitur domus; et positis, ponitur: et en essentia. Ergo:

Essentia est id quo posito ponitur res, et quo sublato tollitur. Sed quod

parietes domus albi sint et politi, magis minusve alti, vel lati, hoc domum non constituit, absque illis existere potest, similiterque existit licet sint difformes, senio confecti, &c. et en *accidens*. Ergo:

*Accidens est quod adesse vel abesse potest salva subjecti essentia; Sed sunt quædam quæ ipsam substantiam affectant, v.g. si paries rotundus sit, aut minus rectus hoc ipsum parietem afficit, nec mutari potest aut variari quin mutetur aut varietur et paries, et en *modus*. Ergo:*

Modus est affectio quædam ipsius substantiæ, uti rotunditas, obliquitas rectitudove parietis.

Differunt *modus* et *accidens*, quia *accidens* est quid rei constitutæ adveniens: uti color in pariete; qui quidem color defficere potest et deleri quin mutatio vel minima in pariete fiat. Lato sensu *modus* etiam quandoque dicitur *accidens*, quatenus non est quid *essentiale*.

Sed cum res aliqua efficitur, ad ali-

quid efficitur; proindeque posita essentia rei, ponitur aptitudo ad aliquid agendum, estque ipsa essentia principium operationum: et en *natura*.

Ergo:

Natura est principium operationum; sic principium operationum in horologio est natura horologii.

Q. Sed quid est principium operationum horologii?

R. Est quod constituit ipsum horologium, et quo sublato tollitur.

Ergo una eademque res est essentia, et natura. Quatenus constituit, dicitur *essentia*: quatenus agit, *natura*. Sic: rationalitas quatenus hominem constituit dicitur *essentia*; quatenus est principium cogitationis, reflexionis, et ratiotinii, dicitur *natura*.

Etiam accidens et modus esse non possunt nisi in aliquo sint. Color v. g. per se stare non potest; similiter et quadratura: in aliquo esse debent quod per se subsistat; et en *substantia*.
Itaque:

Substantia est quod per se subsis-

tit; uti *pes*, *lapis*, *paries*. Dicitur stare *sub*, quia stat sub accidentibus, et modis.

CAP. XI.

Signa.

Quæ cogitavimus, quæ audivimus, quæ vidimus non semper nobis in mente præsentia sunt, unde media aliqua investigamus quæ in nostra sint potestate ad cogitationes pro lubitu excitandas, et aliis communicandas, et en *signa*: quæ quidem eo commodiora erunt quo clarius et facilius ideas nobis et aliis excitent. Ad quod plures instituuntur regulæ, quæ quidem ad grammaticam aliæ, aliæ ad Dialecticam spectant. Quæ ad Dialecticam pertinent, in Dialectica notantur.

CAP. XII.

Animæ facultates.

Circa animæ facultates hætenus dicta sufficerent; attamen ut tironibus morem geramus, earum genesim, et ordinem monstrare heic opere præ-tium duximus. Itaque:

Sensatio. Cum objectorum exteriorum impressiones actionesve in organis factæ ad animam deferuntur (19) easque anima percipit, sensationes habere dicimus, et perceptiones. *Sensationes*, quia mediis sensibus aguntur, (20) ab illisque ducunt originem. *Perceptiones*, (21) quia mens nostra advertit et percipit quæcumque vel ipsa agit, vel in ea operantur. (22)

Attentio. Sensationes alias experimur vividas, alias vero tenues. Sensatio vivida facultates animæ et corporis ad eam tendere facit: unde actio hæc attentio nominatur. (23) Possumus etiam corpus et animam ad ob-

jectum quodlibet pro lubitu dirigere; quo in casu proprie et rigurose attentio nominatur et est. Itaque. *Attentio est facultas quacum anima seipsam et corporis sensus ad datum objectum, ideam, vel sensationem vertit: uti cum in hominum multitudine ad hunc præ alio attendis.* (24)

Comparatio. At sæpius objecta non possunt apprime cognosci, nec eorum mutua relatio, aut discrepantia discerni nisi alia cum aliis parentur, quod *comparare* dicitur, eaque actio *comparatio* nominatur. Itaque *comparatio est animæ facultas quacum sensationes, objectave simul parat, ut eorum mutuan relationem, aut convenientiam percipiat.* (25.)

NOTA. Ut comparatio dici possit non sufficit ut objecta simul sint, simulve ponantur; sed necesse est ut ita sint ad percipiendas relationes. Alioqui cum jumenta simul sunt, semper essent comparata, ceteræque res omnes quæ simul sunt, simulve existunt, quod nemo dixerit.

Comparatione instituta percipimus num objecta conveniant, necne, atque ita mens nostra decernit, et en quod judicare dicitur. Itaque:

Judicium est mentis discretio circa objecta comparata: sive mentis assensus aut dissensus circa objecta quæ simul percipit: v. g. duo et tria quintum dare.

Comparando et expendendo duo plura objecta, non solum cognoscit num inter se conveniant, vel non: sed alias etiam veritates ibidem contentas deprehendit: et en *Ratiocinium* sive *discursus*. Itaque:

Discursus est veritatis occultæ cognitio per comparationem et illationem deducta: sive cum aliud ex alio inferitur. v. g. Video mercurium in tubo ascendere (en veritas oculis patefacta) et infero *aer est gravis*. Hæc secunda propositio mente non oculis percipitur: ex prima deducitur, estque proprie ratiocinium si calleo quomodo hæc in illa continetur, quomodoque inferitur et deducitur. Si vero hæc

ignoro, si ita loquor, quia ita loqui
 audiui, non discursus erit sed verba.

Sed si sunt objecta quorum com-
 venientia vel discrepantia statim per-
 cipitur, sunt alia discretione diffici-
 llima. Equum esse cane, feleve ma-
 jorem facile noscis; inter duos vero
 equos æstimationis vel prætii eximii
 quisnam alteri excellat non ita pres-
 to discernes. Quid? Nec quanti unus-
 quisque eorum estimandus sit absque
 iteratis comparationibus judicabis.
 Necesse erit ut ad partem post par-
 tem successive attendas, mutuo com-
 pares, idque bis atque iterum efficias:
 et nisi postquam ad partem hanc
 nunc, nunc ad illam, nunc ad duas si-
 mul teipsum flectas, objectum nunquam
 cognitum habebis. In hac operatione
 attentionem hac illac continuo ab una
 parte in aliam dirigis, iterum atque
 iterum eandem partem adspicis, ite-
 rum atque iterum expendis et en *Re-*
flexio. (26) Itaque:

Reflexio est animæ facultas atten-
tionem suam hac illac iterato ducen-

dī, ut adequata cognitio adquiratur; uti in exemplo allato. Dixi ut adequata adquiratur cognitio: eum enim in finem instituitur reflexio, atque ita instituta adunantur ideæ. Non enim reflectere dices imaginationes illas fervidas, quæ in nullo perseverantes, ad nihil perfecte attendentes, in nullo consistentes, objectum complicatissimum unico momento percurrunt, ab uno in aliud absque consideratione transiliunt, ita ut non homines diceres, sed picas hac illac advolantes, et in nullo consistentes.

Postquam attentionem suam mens in objecto expendendo deflectit, perfectiones insimul videre nititur, in eis aspiciendis immoratur, et *contemplare* dicitur. Itaque:

Contemplatio est animæ facultas quæcum objectum aspiciendo immoratur (27): uti cum quæstionis momenta consideras.

Non solum objecta præsentia percipimus, sed præterita et futura ita nobis in mente sæpe depingimus, ut ea

videre videamur, et en *Imaginatio*. Itaque:

Imaginatio est animæ facultas quæcum objecta absentia nobis in mente præsentia reddimus: (28) uti cum domum visam representamus.

NOTA. Imaginatio admodum fervida et vivida reflexionem minuit, et aliquando tollit, uti in amentibus videre est.

Sed quia objecta lustrare non semper in nostra est potestate, non enim semper possumus, nec expedit ad hortum, Campum, aliove, quavis data occasione migrare, ut ibidem videamus, quæ ibi aliquando percepimus, signa quædam ideis, et objectis imponimus, mentique mandamus: et en *memoria*. Itaque:

Memoria animæ est facultas quæcum signa ideis vel objectis imposita, vel aliunde percepta retinet.

Non solum signa quæ imposuimus mente retinemus, sed alia quorum nullam habemus ideam discimus, ad ideasque acquirendas sunt necessaria, uti

videre est in his qui litteris vacant.

NOTA Memoria reflexionem juvat, eiusque usus *imaginationis* calorem temperat. Memoria etiam arte favetur.

Sepissime evenit ut ex attentione et reflexione ita convenientiam vel discrepantiam videamus, ut rem ita se habere vel non habere certo et indubitanter judicemus: et en *affirmatio*: uti cum montem saxo majorem esse asseveras.

Aliquando non ita certo judicamus: et en *incertitudo*, uti cum *Didacum* 25 *ætatis annos habere existimo*. Aliquando momenta in utramque partem æque in mente nostra ponderant, mens ad quid se vertat, nescia, estque veluti in bilanci: et en *dubitatio*, sive *duvium*, uti: cum inter duo quidnam alteri præstet, *ambigimus*. Aliquando objecta comparata mutuo discomvenire mens certo videt, et en *negatio*. Aliquando vero objecta comparata non solum inter se mutuo convenire vel non convenire videt, sed etiam causas præcedentes ita esse á

natura ordinatas ad effectum illum peragendum, ut his stantibus aliter fieri non posse certo cognoscat, certoque videat, et aliis monstrare valeat: et en *demonstratio*. Itaque.

Demonstratio est animæ facultas quacum effectus cum causa, vel consequentias cum antecedentibus necessario connexas videt, aliisque monstrat. Sic ignem cum calore necessario connexum videmus: numerum binum, et ternum cum quinto, atque ita certo demonstramus.

Ast quia res et objecta multiplicis sunt conditionis, varia etiam sunt media ad illa cognoscenda: atque pro varietate mediorum variæ etiam sunt demonstrationis species: quæ quidem ad tria capita reducuntur communiter.

Sic si objectum aut veritas pertractanda ad mathesim pertineat, media demonstrationis erunt signa illa quæ mathesis in suis operationibus adhibet: quæ quidem signa sunt algebrica, et arithmetica. Sic cum nume-

rum 4 per seipsum ductum 16 effi-
cere concludo, ob oculosque pono,
demonstrationem Mathematicam fa-
cere dicor. Idipsumque evenit si sig-
nis utar algebricis: v. g. $4 \times 4 = 16$: vel
hæc $a \dagger a = 2a$. En demonstratio mathe-
matica quæ omnium est evidentissi-
ma, quia oculis corporis præsens fit,
eamque nemo ut ut perversæ, et ob-
tortæ mentis sit, eam ambagibus nu-
llis obnubilare, vel eludere potest.

Sed licet ejusmodi claritas et evi-
dentia propria sit matheseos, non inde
tamen inferendum *reliquas facultates*
suis carere demonstrationibus et evi-
dentiis; siquidem mens non oculi vi-
dent. Hinc:

Evidentia Phisica: Cum Mercuriùm
in tubis ascendere video, cognitio hæc
dicitur *Evidentia Phisica*: quia tam
mercurium quam ascensus oculis meis
præsentia sunt, nec ulla combinatione
aut mentis operatione ad veritatem
hanc percipiendam indigeo. Similiter
cum dico nullum corpus suapte natu-
ra sursum levare; siquidem corpus

omne grave esse, gravioraque omnia deorsum ferri sensus mei satis monstrant. Hinc: cum flammam sursum tendere video, causam aliquam oculis meis imperviam hunc ascensum efficere concludo: et cum maquina Boileana utor ad flammæ ascensum experiendum, media adhibeo propria ad veritatem hanc detegendam, mihi que et aliis demonstrandam. Sic cum in prædicta maquina extracto aere flammam descendere video, aliisque monstro, demonstrationem physicam perago. (27)

Evidentia Metaphisica; Sed nunquid omnia sensibus nostris comperta habemus, habereve est necessum, ut certa habeamus, et evidentia? Mens non oculi percipiunt, ut diximus; unde semper ac mens percipiat et videat eadem claritate quacum mediis oculis videt, et percipit, eadem certitudine gaudebit æqueque poterit sibi et aliis monstrare. Hinc si rei alicujus naturam habeo perspectam, quæcumque naturæ illi aversantur, ab illa

excludenda esse mens mea clare videt; siquidem in illa non contineri certo novit, eademque evidentia et claritate videt quæ naturæ illi sunt necessaria; siquidem ea in natura illa necessario contenta reperit. Hinc qui spiritus naturam et conditionem callet, eam omni extensione carere certo et evidenter videt: siquidem extensionem cum spiritus natura et essentia pugnare scit. Eodem modo locum occupare nequire, bene vero duas perceptiones insimul habere posse cognoscit; quia talem potentiam in spiritus natura necessario contentam videt. Hæc et alia sensu medio non percipiuntur; uti quæ materiales et phisicam esentiam non habent: extra rerum phisicarum spheram sunt, unde objecta metaphisica, et res metaphisicæ vulgo dicuntur. Quare certitudo, veritas, et evidentia quæ ex illis exurgit, veritas, certitudo, evidentia, et demonstratio metaphisica nominatur: Evidentia hæc eandem vim habet, et majorem, ac evidentia sensus. Ast quia quæ me-

diis sensibus non percipiuntur, vel quæ sensus nostros non afficiunt, ab hominum vulgo sunt longe semota. Hinc qui hominum vulgus illudere velit, facile poterit veritates illas ab his abscondere; frustra que Philosophus sapiens deceptionem avertere tentat; siquidem ignarus nec fallacias detegit, nec demonstrationis vim capit.

Evidentia Moralis. Sed sicut rei cuiuslibet natura et essentia perspecta cognoscimus quædam ab illa ita necessario fluere, in eave contineri ut natura illa et essentia stante res aliter evenire absolute non possit, ita percipimus alia esse quæ adeo in essentia et natura continentur, ab illaque fluunt, ut ob aliquod accidens, aliquamve circumstantiam externam effectus ille non semper sequatur: imo quandoque sequatur oppositus. Sic canis sagax ad coturnices venandas est præ aliis aptior, et si quandoque nihil tale, imo et contrarium, in aliquibus eveniat. Hoc tamen nihil officit quominus generatim dicere po-

ssimus canes sagaces esse ad coturnices et perdices venandas præ aliis aptiores; quod quidem eadem vi et evidentia monstramus ac hominem esse vipedem, duo et tria quintum dare, Petrum esse rationis compotem; et en *evidentia moralis*.

Ne obnubileris objiciens exempla allata in demonstratione physica nusquam á veritate deficere, nec ullo in casu evenire contrarium, quod neutiquam de evidentia morali potest stabiliri; siquidem experientia constat canes esse sagaces qui nec prædicta præstant, sed in contraria invehuntur quandoque. Nec inquam obnubileris: non dicimus nullum omnino esse canem sagacem qui muneri illi aptus non sit; sed dicimus canes sagaces generatim loquendo, sive ut in plurimum, esse muneri illi præ aliis aptiores, et plus minusve quo plures paucioresve quædam datæ circumstantiæ concurrant. Sic adsunt casus perplurimi, in quibus dicere possumus canem hunc vel illum á munere suo non

defuturum: de aliis in quibus circumstantias easdem non deprehendimus non ita certo judicamus, sed effectum ad experientiam de quolibet in particulari relinquimus, etsi universim et in genere verum teneamus canes illos esse illi muneri aptos.

Etiam experientia noscimus circumstantias speciales quibus canes illos pre ceteris á natura ditatos conspiciamus, inutiles quandoque reddi ob defectum institutionis, vel ob aliquam qualitatem pravam: si vero institutio accedat, etsi circumstantias naturales non deprehendamus aptiores, nihilominus certi sumus perpaucos futuros qui spem nostram abjiciant: at si institutionem indolis apta comitetur, certiores tedimur de re judicata.

Quæ de animantibus diximus, de hominibus quoque tenenda. De animantibus exemplum aduximus, ut clarior, evidentior, et perspicatior fiat præsens doctrina: et quia sunt homines, qui animantium vitam vivere cupientes, moralem demonstrationem contem-

nunt, ideo in animantibus, et per animantia revincantur.

Pariter: hominis naturam perspectam habentes, cognoscimus hominem esse ab ipsa natura ad vera dicenda ordinatum: et licet quandoque a veritate deficiat, nihilominus cognoscimus impossibile esse ut plurimi homines in mendatio firmando conveniant, praesertim si adsint circumstantiae quae malitiae suspicionem avertant. Sic cum homines testimonium perhibent in his quae ipsorum commodis officiant, testimonium illud est evidentissimum, si nulla vis externa testimonium illud extorquet. Etiam verum est testimonium hominum illorum, quibus nihil eorum interest sit necne res ita, vel ita. Verum est etiam testimonium hominum illorum qui absque pacto et conventionem, eadem omnes, et similiter referunt, etsi in referendis illis notabilis ipsis accedat utilitas. Sic hominum testimonio noscimus quaecumque sensus nostros non affecerunt, eaque eodem modo vera habemus, ac

si oculis nostris videremus, manu attrectaremus, &c. Sic ꝑ quia Alexandrum non vidi, Demosthenem non audiui, Ciceronem non cognovi, Matritum non peragravi, Londinum, Romam, Rusiam non calcavi, ea non admittam, negareve potis ero? ꝑ Eruntne hæc minus certa, et inconcussa, quam quæ oculis meis compexi, manu attrectavi, reflexioneque didici?

Quædam etiam sunt quæ non solum non vidi, non attrectavi, nec in ideis meis continentur, quinimo mutuo pugnancia esse mens mea sibi videre videtur, et tamen existere hominum testimonio cognovi. Sic se habent antipodæ, marisque hispanici cum mare Attantico, indico, et americano communicatio. Mente non capio homines quorum plantæ plantis meis perfecte respondeant, rectique tamen ambulent, erectique non secus ac ego gradientur, quin præcipites ruant in immensum illud vacuum, quod subtus terram quam incolimus, adest. Mens mea titubat videns ad regiones illas

non nisi mediis aquis patere viam; quod idem est ac dicere mare hispanum millum leucarum altitudinem super mare indicum habere; consequenterque ab Hispania usque ad Americam clivum esse, sive descensum, pene infinitum: atque subinde aquas ejusmodi clivum efficere, quin alia super alias adglomerentur præcipites. Quis hoc mente comprehendere potest? Esperientiis innumeris constat, 1.º aquas superficiem planam semper efficere: 2.º ad descensum semper impelli: 3.º nunquam in declivio detineri, sed adglomeratim suapte natura propelli. Quis é montis cacumine exeuntes aquas in valle præcipites dari, ibique adglomerari non experitur?

Quomodo ergo mare hispanum in americanam non præceps fluit? Quomodo mare indicum, americanum, et hispanum unum et idem cum sit, Europam siccam non relinquit, ingentem lacum in America non efficit, ut non nisi exundantes aquæ, si aliqua essent, Europam pertingerent? Quomodo aquæ

in decursu naturam aliam induunt, sua prætermissa? Seu potius quomodo naturas appositas habent? Siquidem in Hispania, totaque Europa, quacumque pateat via declivis, per eam aquas maris præcipites fluere conspiciuntur, similiter in America, et in alia quacumque parte, et in quacumque distantia evenit, et nihilominus hanc naturam quam iisdem aquis inesse ubique experientia demonstrat, eadem quodammodo spoliata in simul eadem experientia demonstrat; siquidem ut diximus, aquæ maris hispanici, in Americam non ruunt præcipites.

— Sed numquid quia hæc mente non capio, immo pugnancia mens mea, et experientia monstrat, ea revera non ita esse negabo? Numquid certus non sum ea evenire, sicut certus sum solem esse, lunam, et stellas? Et unde mihi hæc certitudo? None ex aliorum testimonio?

— Ergo hominum testimonium eodem modo nos certos reddit et securos, sicut certos reddit et securos quod

oculis nostris videmus, manu attrac-
 tamus: et en *fides humana*: En *histo-*
ria, notitia nimirum eorum, quæ ho-
 minum testimonio novimus: En *de-*
monstratio moralis. Ergo *demonstratio*
moralis æque nos certos reddit et se-
 curos, ac *demonstratio phisica*.

Interim adverte quod si testimo-
 nium hominum certitudinem parit, et
 evidentiam, ut vidimus; si nemo nisi
 amens, somniator, et delirans illud
 vel in minimo contemnere valet vel
 negligere, ÷ erit ne falsum aut fallibi-
 le testimonium Dei, quod majus est?
 Et si sunt media certa, et infallibilia
 ad hominum dicta et facta custodien-
 da illibata, deeruntne media certa
 et infallibilia ad Dei dicta et facta
 certa etiam et inconcussa servanda?
 Impius hoc dicere poterit non ratio-
 ne ductus, sed passione deceptus: seu
 potius non deceptus, sed vanitate illec-
 tus alios decipere cupiens.

Quod de evidentia diximus, de cer-
 titudine tenendum, proportione servata.

Intellectus animæ est facultas qua-

cum ex attentione, comparatione, et reflexione videt, quid in objectis sit, quidque non: et eo plus videt, plusque cognoscit, quo felicius sit intellectus. (30) De voluntate cap sequent.

CAP. XIII.

Voluntas.

§ I.

Sensatio grata quarumnam origo?

Impressio quælibet objecti interni sive, sive externi duplicem in anima effectum generat, duplicemque proinde facultatem excitat. Nam omnis sensatio aliquid representat, atque ex hoc intellectum afficit, earumque facultatum est origo, quas in intellectu analysi descripsimus. Estque insimul jucunda, vel molesta sensatio, unde aliæ formantur facultates et operationes quæ ad voluntatem expectant.

Quæ placet sensatio, animam excitat ad ejus fruitionem, vel possessionem, atque ex hac excitatione oritur desiderium, spes, volitio. Quæ non placet sensatio, sive sensatio injucunda displicentiam excitat, molestiam, timorem, aversionem, tedium, rabiem, desperationem. Sed hæc paululum explananda.

Puero monstrantur nuces, rosæ, flores: hæc quidem puero arrident, et placent, et en *sensatio jucunda*. Ergo *sensatio jucunda, vel grata est sensatio animæ arridens*.

Sensatio jucunda esse potest vel de objecto actu possesso, vel possidendo. Objectum actu possessum quietem in anima gignit: non possessum inquietem. Itaque:

Sensatio jucunda per objectum non possessum producta animum excitat ad objectum obtinendum, animaque seipsam suasque facultates dirigit et movet ut illud obtineat, et en *Desiderium*. Igitur "*Desiderium est directio, seu motio animæ ad objectum ipsi arridens obtinendum.*"

Sed en quominus tale objectum consequatur occurrunt impedimenta. Tunc vel intellectus illa proponit ut superabilia, vel ut insuperabilia. Si primum, tunc anima iudicium format desiderium fore explendum, et en *Spes*. Igitur *Spes* est desiderium cum iudicio magis, minusve probabili, de re obtinenda.

Si vero desiderio accedat iudicium objectum non fore obtinendum, nec impedimenta superanda, tunc oritur mæror quidam cum anxietate conjunctus, qui *timor* communiter nominatur. Itaque, *timor est mæror, et anxietas quædam ob iudicium desiderii non explendi*. Evenit nihilominus persæpe nullum mærorem, anxietatem nullam ob tale iudicium excitari, tuncque nullus oritur timor.

At cum demum experientia, vel circumstantiæ monstrant impedimenta fore vincenda, nihilque officere quominus objectum possideatur, tunc mens illud, amplectitur, et en quod dicitur *volo*.

Cum objectum desideratum possidetur, tunc anima sibi placet, et en
delectatio, complacentia, fruitio.

§. II.

Sensatio grata, et ingrata quid?

Sensatio omnis organicæ corporis dispositioni, actualique animæ statui congruens, ipsi arridet, jucundaque redditur: quæ vero organicæ corporis dispositioni, aut actuali animæ statui conformis non est, injucunda redditur, et ingrata; magisque vel minus pro majori vel minori conformitate. Itaque *sensatio grata et jucunda est sensatio corporis, et animæ conditioni conveniens: ingrata, vero et injucunda* é contra.

Sensatio organicæ corporis dispositioni incongruens, semper est injucunda: magisque vel minus prout major vel minor sit incongruentia, vel difformitas. Siquidem ejusmodi sensatio, sive pressius, actio externa ex

qua talis oritur sensatio, organum lædit, et pro qualitate læsionis est injucunditas, quæ cum vividior est *dolor* nominatur. Sic: moderatus calor ignis jucundam sensationem roducit: siquidem organicæ corporis dispositioni est congruens et conformis. Si calor fuerit immoderatioꝝ organum lædit, et molestiam parit. Si vero calor adeo immoderatus fuerit ut organum plurimum lædat, tunc immitissimam sensationem efficit, quæ *dolor* nuncupatur, uti in combustionem contingit.

Evenit etiam sæpissime ut sensatio organicæ dispositioni conformis, sit actuali animæ statui incongruens, tuncque eodem modo sensatio injucunda redditur. Sic visio Didaci est dispositioni organicæ conformis; si vero Didacus fuerit videnti invisus sensationem injucundam secundariam pariet. Idem dicas de visione latronis, præcipitii, feræ &c. quæ quidem eveniunt non ex natura sensationis, sed ex concomitanti juditio.

Sensatio injucunda aversionem gig-

nit ; siquidem ipsamet injucunditas quaedam aversio est. Injucunditas displicentiam parturit; et cum aliquantulæ durationis est, iudiciumve fit non fore cessaturam, animum reddit inquietum.

Sensationem injucundam comitatur spes, timor, desperatio. *Spes* cum fertur iudicium illam fore cessaturam. *Timor* cum veretur num aliquando cessatura sit, necne, vel quo tempore cupimus. *Desperatio* cum nulla affulget spes de statu illo mutando, vel quando desideramus.

Parit etiam sensatio injucunda desiderium, sed non ut objectum, causamve sensationis obtineat, sed contra, ut avertat et repellat; unde hoc desiderium non volitionem parit, sed noli-tionem.

§. III.

Q. Num dolor et voluptas sit præcise in voluntate?

R. Adverte non omnem jucundi-

tatem esse præcise opus voluntatis, vel in voluntate, aut per voluntatem solum percipi; siquidem et intellectus suas habet delitias, easque vividissimas. Quis enim narrare sufficiat gaudium, satisfactionem, et complacenciam, quibus perfunditur qui veritatem quæsitam invenit, ignotumve cognoscit? Expertus potest dicere quanta sint gaudia illa, quæ omnem sensum superant.

§. IV.

Q. Num dolor et voluptas sint magistri nostri, et duces, uti volunt philosophi plures? (31)

R. Plus æquo communis evasit opinio asserens dolorem, et voluptatem sensibilem homini datos esse magistros et duces, unicumque movile ad agendum; quam quidem opinionem non philosophantium diceres, sed materialistarum; siquidem non nisi materialistæ de sensibus, et sensibilibus curant. Ast quam falsa sit præfata

opinatio vel ex eo patet quod brutis ipsis voluptates, et delectabilia admodum nocent. Non ergo dolor et voluptas hominis sunt magistri, et duces; quinimo totis viribus innitendum ut numquam tale magisterium, talemque ducatum obtineant.

CAP. XIV.

De methodo Analitica, et Synthetica.

Sæpe tibi continget ut rem aliquam moliaris, tuncque quo aptiori modo eveniat, peragendaque sit sedulo incumbes, et en *methodus*: *Via* nimirum illa, (et) *ratio rei cuiuslibet peragenda*. Cum de scientiis sermo est, *via* illa *methodus* nominatur; ast cum de mechanicis agitur *Ars* communiter audit. Hinc *methodus* scientifica, *ars* liberalis, et *ars* mechanica; non *ars* scientifica, nec *methodus* liberalis, *methodus* mechanica. Sunt qui iudicent *methodum* dici de his quæ principiis nituntur, ea de

causa scientiis, non mechanicis, nec liberalibus tribui: artem vero contra. Ast facultas nulla est quæ per regulas non dirigatur: regulæ nullæ quæ ex datis principiis non deducantur, vel in datas consequentias, quæ principia nominantur, non colliment; proindeque differentia methodi, et artis, non rigore philosophico, sed usu tenenda venit.

§. II.

Duplex Methodus.

Sed ad rem, quam peragendam intendis, duplex tibi via, et ratio pro duplici circumstantiarum differentia patet. Vel enim res est absolute nova, vel est jam in ordinem redacta, uti facultas quam addiscere tentas. In primo casu non nisi pedetentim incedendum esse, omnes uno ore contendunt, et merito: nanc cum res sit prorsus ignota, quid in ea præcipuum sit, quid deterius, quid maximum, quid minimum, quid infimum, quid me-

dium, non nisi rem illam ad minima usque dissolvendo, compositionibus, et dissolutionibus, comparationibus, observationibusque iteratis, innotescere potest.

Ast circa objecta jam in ordine redacta, quamnam viam tenere debeat qui his vacare peroptat, quamque qui docere et erudire intendit, non una tibi erit eruditorum opinio. Quæ ut percipias, adverte quemcumque res agentem, postquam eas in ordine redigit, summam quamdam, vel compendium sibi formare, ut quæ legit facile inveniat. Siquidem capita illa sunt velut signa, ad quorum conspectum excitantur quæcumque memoriæ fuerunt mandata. Cautio hæc necessaria omnino est in quibuscumque negotiis, cuicumque ordinem servare volenti, confusionemque vitare. Qui ita se gerit, summam, compendiumve lustrando, in cognitionem omnium quæ ibi continentur, devenit: facillique negotio potest tam sibi, quam aliis illa monstrare.

Quia scientiæ, et artes opus sunt experientiæ, reflexionis, temporis, combinationumque pene sine numero, non nisi gradatim ad earum aliquantulam perfectionem potuit perveniri; scientiis vero et artibus in ardinem redactis, definitiones, axiomata, principia generalia, regulæque communes facili negotio ex observationibus precedentibus fuere deducta, erantque scientias illas et artes callentibus summa omnium quæ observarant, quibus perspectis in cognitionem et memoriam particularium statim deveniebant. Regulæ illæ (32) quæ summa erant, ultimæque operis, temporis decursu locum mutarunt, atque in ingressu scientiarum et artium locatæ, prima cura fuere discentibus. Ex tunc definitiones, axiomata, principiaque generalia primum locum in scientiis, et artibus occupant, prædicta memoriæ mandant tirones, applicationibusque particularibus Magistri vacant, et en quod methodus synthetica dicitur. Itaque: *Synthetica methodus est via*

illa, et ratio, qua ut quis veritatem tradat, scientiasque et artes, definitiones, axiomata, principiaque generalia pro fundamento sternit, atque ex illis ad illationes, et applicationes particulares totus est. Analysis vero, sive analytica methodus est via illa, et ratio, quæ à particularibus, simplicioribus, et minimis initium facit, observationes et ideas gradatim adneclit, subindeque deffinitiones, axiomata, et principia generalia format velut consecutaria ex præcedentibus deducta.

*Unaquæque methodus suos habet limites, quos prætergredi, inordinacionem, et confusionem parit. Analisis unica via est ad veritatem invenendam: unde *methodus inventionis* nominatur; estque aptissima ad veritatem omni ex parte cognoscendam. Cum enim rem dissolvit, minutissima quæque præsentat: et cum iterum eandem componit, quid teneat, et quo ordine, per seipsum unusquisque videt, et intelligit, nihilque admittit obscurum.*

At in disceptationibus publicis optime adhibetur Synthetica methodus: cum enim in hisce exercitiis non quærat^r veritas, sed quæsita supponatur, et inventa, in quibusdam regulis et principiis generalibus mutuo adhibitis, conveniunt disceptantes, ex quibus ad applicationes particulares gradatim progreditur. Itaque syntesis methodus est exercitii.

Sunt tamen scientiæ quædam, et artes in quibus syntesis præferenda est analysi; uti illæ in quibus veritates agnoscendæ nihil aliud sunt quam applicationes, et illationes ex principiis generalibus aliunde desumptis. Methodus hæc optime adhibetur in theologicis, et Legalibus. Cum enim veritates theologicæ quæ applicationum particularium basis sunt et fundamentum, ab ipso Deo proveniant, mens humana nihil circa illas habet investigandum, nec earum potest dissolutionem aliquam instituire; sed solum inquirendum nobis superest num quæ Dei nomine circumferuntur, revera

opus Dei sint, necne. Hoc rite stabilito, nullam analysim, et dissolutionem amplius efficere in nostra est potestate; sed solum superest veritates illas tenere, applicationesque particulares instituere.

Idem in jure civili, et canónico *proportionaliter* evenit. Regulas generales, generaliaque præcepta jurisperitus non efformat, eas habet aliunde acceptas, et ad illationes, applicationesque particulares totus est.

Dixi *proportionaliter*: quia cum legum humanarum bases et fundamentum emanationes sint legis naturæ, legesque humanæ sint opus hominum, possunt homines analysim earum quandoque instituere, penitusque dissolvere. Cum enim homo errori subiaceat, vitio, et mendatio, possunt leges et præcepta noxia, et erronea promulgari et admitti: possunt, quæ hodie sunt leges utiles, cras esse nocuæ: potest quod legi huic causam dedit nom amplius subsistere: potest quod hodie floci ducitur, perinagnum com-

modum cras offerre, imo esse et necessarium. Verbo: potest falsa principii generalis fieri applicatio. Itaque potest quandoque legis humanæ institui analysis, non ut privatus legem si ipsi non arridet, despiciere possit et negligere; sed ut perspectis motivis, si forte comprehendat, applicationes particulares quandoque peragat aptiores: vel si nocuas aut inutiles deprehendat, in notitiam ponat quibus convenit.

In qualibet scientia potest veritas utraque methodo demonstrari. Scientiæ siquidem omnes, et artes in ideis quibusdam, regulisque generalibus veluti in compendio possunt ultimo terminari, quæ quidem compendia bases aliis esse possunt, ex quibus applicationes particulares fiunt circumstantiis etiam particularibus: unde scientiæ omnes et artes possunt synthetica methodo apprime tractari. Possunt etiam scientiæ et artes dissolvi donec ad primam ideam quæ ceterarum radix sit et origo, deveniatur; iterum-

que componi possunt ut quomodo et qua ratione adunatio fit, percipiatur; quasque ideas contineat absque ambagibus cognoscatur: unde possunt scientiæ et artes analysi pertractari.

Sed dices: Quomodo potest veritas theologica v. g. in minimam partem dissolvi; cum regulæ, præceptive generalis sit emanatio? Vel quomodo poterit principii, et veritatis revelatæ institui analysis? Quomodo discomponenda veritas divinitus tradita?

R. Veritas theologica in minutissima dissolvitur inquirendo, et investigando modum et ordinem suæ formationis, et educationis, donec ad primam unde desumpta est et emanat, perveniatur: et quomodo prima in ceteras influat, cognoscatur; modusque videatur generationis illius. Methodus hæc vere analytica est, optimeque potest institui.

Nec dicas principia veritatesque revelatas non posse dissolvi. Hoc quidem nihil officit quominus vera instituantur analysis: non enim veritatum

et principiorum illorum fit dissolutio, sed earum quæ ex illis emanant, ab illisque suam ducunt originem. Sicut cum objecta phisica, horologium v. g. dissolvimus, nihil aliud efficimus nisi investigare quonam modo motus qui extrinsecus apparent, horarum nimirum signationem et pulsationem, operetur, et qua ratione motus ab una in aliam transmitatur, quousque ad primum quod horum omnium causa sit, fons, et origo, deveniat, quin causam illam vel originem solvamus. Sic non horologii pondus dissolvimus, sed quomodo in cetera agat investigamus, et modum quærimus. Idipsum in aliis similiter facimus.

In mathematicis adhibetur synthetica methodus ad eas tradendas; sed tamen principia, axiomata, postulata, et definitiones opus sunt analysis. Similiter et in phisicis: nec sine analysis veritas ulla phisica sive, sive mathematica, geometrica, algebrica, theologica, moralis, &c. potest apprimè cognosci cognitione scientifica mo-

do supra notato, nimirum quod primum est non dissolvitur.

Itaque analysi quantum fieri possit assuefaciendi sunt adolescentes; siquidem res dissolvendo eas quantum fas est radicitus expendit, quot et quas ideas cuilibet voci alligarunt, quod claritatem plurimam diffundit, litesque dirimit innumeras. Contra vero syntesis: quia non rem quamlibet per seipsam investigandam assumit, sed per propositiones pluribus communes, non adeo attentionem extorquet, nec ideas particulares objecto determinato adeo clare assignat: unde nec ita clare objecta percipiuntur, nec lites dirimuntur facillime; siquidem quas ideas voci huic vel illi unusquisque alliget, non adeo certo constat: unde lites de vocibus innumerae.

Sunt qui analyticam methodum vituperent, et non nisi syntheticam teneant: et sunt qui synthetisim blasphemant, et extollant analyticam. Utrique declinant, et errant. Suum est syn-

thesi tempus et locus: similiter et analysisi. Quando Synthesis, Synthesis: quando analysis; analysis. Tam Synthesis quam analysis sunt media et instrumenta: et instrumenta non sunt opus, neque media finis. Finis media ad se trahit, opusque instrumenta. Nec qui artefactum conficit eodem semper utitur instrumento; sed quando maleus, maleus: quando terebra, terebra.

Divus Thomas utramque methodum tenuit. In libris contra Gentiles analysis præcipue adhibet: unde post tot sæcula claritatem diffundit, ut admirationem excitent, nihilque desiderandum relinquunt. At in theologicis utitur syntethica methodo, et aliquando methodo composita, sive synthetico analytica; siquidem veritates divinitus traditas, aliasque inde manantes, ordine progressivo dilucidat.

§. III.

Methodus composita.

Possunt etiam analysis, et synthesis mutuo combinari, supeciasque invicem ferre; unde methodus exurget composita ex synthesisi et analysisi, aut ex analysisi, et synthesisi, prout synthesisim vel analysisim pro fundamento sternas. Sic si positis deffinitionibus, regulisque generalibus ad illationes et applplications particulares non indiscriminatim, sed ordine, idearum genesim emanationemque tenendo, progrediaris, methodum synthetico-analyticam habebis. Methodus hæc quia ordinem in ideis tenere docet, lucem diffundit quam maximam, applicationes vitat vagas, et falsas, fugatque inutilia.

Potest etiam veritas inventa et ordinata per analysisim, syllogistica methodo subinde tractari, analyticam viam tenendo: ut nimirum á clario-

ribus et facilioribus initium faciens, ad sublimiora et obscuriora progrediari, ideas et cognitiones hac via expensas syllogismis aptes, axiomatibus, regulisque generalibus: unde methodus analytico-synthetica patebit. Verbo: veritatibus quibuslibet potest methodus quælibet aptari, si modus servetur; etsi alia præ alia sit accuratior, á periculisque remotior.

CAP. XV.

Aphendix. Quæsitæ utilia.

Quomodo se gerere debet, qui, quæ circa opinionem aliquam circumferuntur scripta, breviter scire desiderat?

R. Sæpissime evenit ut ad datum objectum, determinatamve rem attentionem tuam convertere velis; vel quia tibi opus est, vel quia tua sponte talia investigare peroptas. Unde:

Si vis quæ, circa hanc illamve rem, datamve quæstionem circumferuntur opinionationes, quibusque fulciantur momentis, apprime breviterque cognosce-

re, methodum serva. Si vero quænam methodus hæc sit, inquiras? Eandem quam in ceteris objectis tenendam proposui, reponam; ut enim toties dixi: objecta varia, methodus una. Sed ut difficultati tuæ determinate respondeam:

Cum studium tractatus, quæstionisve alicujus stabilire decernis. Primo circa objectum illud libros inveniri varios, et quot possis reponere tibi. Unum deinde selige qui brevis sit, et methodicus. Huic viribus totis adhære: id est hunc persæpe lege, atque meditari donec possideas. Cave ne negotiis aliis impliceris, vel minimum quidquam, nisi forte obiter, distractionis, aut otii gratia.

Postquam librum hunc apprime calueris, reliquos omnes de re illa tractantes dispone voluminis seu magnitudinis ordine. Hoc peracto á minoribus seu brevioribus incipe: unum sume, quid primo quem legisti addat, advertite, et in charta reponere, id est in parata papiro scribe. Idipsum cum

ceteris serva, voluminis ordinem, ut dixi, tenendo, scilicet ut a minoribus ad majores progrediaris: ut, nimirum tertium sumas, quid duobus præcedentibus addat, advertas, et similiter in charta reponas. Sume quartum, vide quid tribus præcedentibus addat, et similiter scribe, id ipsum cum ceteris perage, et quid Auctores pene innumerum circa rem aliquam scripserint, breviter perleges, facile præ manibus habebis, et sine labore aut difficultate percurres, et callebis. Meus siquidem tua a parvis incipiens, ordinem incrementi tenendo, scilicet rationes et momenta prout augentur sequendo, a pluribus sese expedit, et res prout in se sunt gradatim sequitur: unde facilitas, ordo, et claritas diffunditur. Ut quid in pluribus implicaberis? Ut quid in morandum in peractis? Ut quid lecta legenda? Ut quid terendum in 3.º 4.º 5.º &c. ad videnda quæ in 1.º et 2.º ad nauseam usque vidisti? Ad ulteriora ergo progrediendum, nec actum agere.

Ut prædicta aptius percipias adverte, quod Auctor quilibet cum quæstionem, remve proponit, 1.º historiam narrat: 2.º Auctores in pro et contra refert: 3.º probationes, et momenta quæ pro sua opinione utiliora judicat, adducit: 4.º argumenta communia, solutiones, objectiones, responsa trita allegat. Hoc adeo quilibet Auctor efficit ut qui librum unum perlegerit, iudicium formare poterit de quæstione proposita. Ut quid ergo immoraberis ut acta agas? Nota, et adverte quid quis ceteris addat, et finem propositum obtines.

Nec dicas tunc casus inutile esse plusquam unum Auctorem diffusum sive, sive brevem perlegere; siquidem quæ præcipua sunt in quolibet, licet brevi, inveniuntur: et in Auctore perlongo omnia ut nt minima continentur. Ut quid ergo per longam Auctorum seriem immorabimur?

R. Nequaquam inutile est Auctores plures perlegere, dummodo ordinate et methodice fiat. Nam 1.º ut

vitium est satis commune momenta aliorum minuere, alterare, variare, mutare. Adeo commune est vitium hoc, tamque infideles sunt ut plurimum Auctores, ut cum nonnullos perlegis, miraris tantum mendacium in hominibus qui ad publicam institutionem scribunt: Opiniones non suas floci ducunt, et contemptibiles præsentant. Præcipua momenta omittunt, aliaque efficiunt, quæ piget referre. Verbo: eodem modo se gerunt communiter scriptores, ac milites cum bellicas narrationes præsentant. Aut nunquam, aut raro veritatem narrant: nunquam circumstantias belli candide referunt: nunquam petiriam, ceterasque dotes inimici fatentur; sed contra, adversarium depingunt vitiosum, inutilem, imperitum, ignavum, malæ fidei, &c. Eodem modo se gerunt Auctores, præsertim Acatholici cum de Catholicis sermo est. 2.º Quod huic magni momenti est, alteri floci apparet. 3.º Non omnes felices sunt in seligendo. 4.º Non omnes in principiis conveniunt;

unde nec consequentias easdem elicere possunt, nec eadem media probare. 5.º Aliorum momenta, ut plurimum, truncata narrantur, vel non ea vi et energia qua pollent. 6.º Vel scriptor recens est, vel antiquus. Si antiquus, quæ recentium sunt nescit, unde ea apponere nequit. Scriptor recens triplicis generis esse potest: alii non nisi vetera sapiunt: unde in recentes totis viribus invehuntur, et tamquam hæreticos, aut atheos, aut horum partes ignorantia aut malitia tenentes, traducunt. Alii non nisi recentissima habent utilia: unde alios contemnunt, et fanaticos dicunt. Alii vero sunt qui nova et vetera scrutantes, utrobique vera, utrobique falsa, utrobique probabilia, utrobique contemptibilia reperiunt: unde neutri horum parti adhærent, mordicusve adherendum autumant: et hos veros Philosophos dices, verosque sapientes, si cetera adsint.

§. II.

Quomodo cognoscenda objecta sensibilia quæ oculis nostris obversantur quotidie?

Duplicis generis objecta sensibilia homini expendenda occurrunt. Alia que composita sunt naturalia, alia vero artefacta. Illa phisices objectum constituunt: hæc autem mechanices. In utrisque etiam adest varietas: alia nihil particulare sensibus nostris exhibent: unde nihil particulare attentionem nostram extorquet. Alia vero aliquid habent singulare quod sensus nostros speciali modo afficit: unde attentionem singularem rapiunt. Quæ nihil particulare præseferunt eorum cognitio á qualibet parte magis obvia potest institui: in aliis vero aliter agendum. Itaque:

Cum objectum aliquod oculis tuis obversatur, visum per totum dirige, et quædam pre aliis attentionem tuam

extorquere experieris. Si objectum fuerit de re tibi prorsus ignota, attentionem in hisce siste quæ notabiliora apparent, ea ordine observa, et mente retine. Juxta hæc plura notabis quæ alia ad hanc partem, alia ad aliam pertinere cognosces. Quæ omnia cum sigillatim observes, ordinemque quem in seipsis habent, mente retineas, objectum facili negotio cognitum habebis. Claritatis gratia exempla quædam adducam.

§. III.

Quomodo cognoscendum viridarium?

Cum viridarium ingrederis, locum elige unde totum, majoremve partem videre possis. Exinde visum per totum successive dirige, et aliquam viridarii ideam habebis. Si tempus superest, visum ad præcipua iterum dirige, cognoscendum que cura quo ordine sint disposita, quod efficies ea successive inspiciendo, invicemque compa-

rando, habebisque viridarii non contemnendam notionem. Cognosces siquidem rei cujuslibet situm, relationem mutuam proporcionem, distantiam, unde cognitio clara et distincta exurget.

§. IV.

Quomodo cognoscenda civitas?

Si omnium quæ in civitate sunt notitiam servare velis, caput defatigabis inutilibus, confususque eris. Præcipua ergo capita selige, plateam nimirum, edificia publica vel majora, viasque præcipuas. Hæc omnia expende, mutuoque compara. Postquam horum omnium cognitionem habueris, observa quid in platea præcipuum, quid minus principale, quidque accessorium: quid in tali, talive via: quid circa hoc illudve ædificium: quod cum efeceris ideam claram et distinctam civitatis habebis, de re qualibet rationem reddere poteris, confusionem vitabis, eritque tua veracognitio.

§. V.

*Visne Provinciæ alicujus ideam
formare?*

Quære quænam illius sint præcipuæ civitates, præcipua flumina. A majori incipe, cæterasque ordine præstantiæ considera, ni aliqua causa aliter agendum indicet. Sed hoc illo modo (pro circumstantiarum varietate) ordinem serva, unam post aliam expende, mutuoque compara. Ad harum civitatum, fluminumve viciniam plurima reperies notatu digna, quæ cum, uti de civitate diximus, observes, facili negotio Provinciæ ideam habebis.

Solicitude observandi i. um partes præcipuas objecti cognoscendi, easque habendi tamquam totidem capita minimarum partium, tenenda est in omni objecto aliquantulum implicato. Partes illæ prout majores magis in sensu agunt, majorem proinde sensationem in anima, consequenterque ma-

jorem attentionem extorquent. Quæ majorem extorquent attentionem majorem durationem habent, faciliusque excitantur, uti experientia demonstrat.

Partes majores particularem habent relationem cum pluribus minoribus, unaquæque cum suis.

§. VI.

Descriptiones nonnullæ.

Oculus physicus, Philosophus in phisicis non alia videre debet nisi quæ observatione constant, et experientia, vel ex experientia et observatione deducantur. Qui aliter se gerit non philosophus est, sed somniator.

Oculus methaphisicus est ille videnti modus quo philosophus mente attingit, quæ sensu non percipiuntur. Hæc in duplici sunt differentia: alia existentiam phisicam habent, et realem: uti anima humana, Deus, &c. alia quæ phisice non existunt, uti scientiæ, artes, ideæ, combinationesque perpluri-

mæ. In his quæ phisicam et existen-
tem naturam habent methaphisicus vi-
deri non debet nisi quæ revera sunt.
Alia videre somniare est. In aliis vero
methaphisicis videre non debet nisi
quæ aut intimo sensu constant, aut
ex observatione et experientia fluant.
Qui aliter videt, quimeras efformat.

Oculus Philosophicus est qui homi-
nem ignarum non admodum abruto di-
fferre conspiciens, scientias et artes me-
diis congruentibus acquirere satagit: iis-
que assuefactus effectus in causis, et
causas in effectibus videt, et videre per-
optat.

Oculus historicus est qui ex monu-
mentis certis præterita videt, et ab-
sentia. Sic Romam et Americam esse:
Alexandrum et Homerum stetisse men-
et capio, eosque perlustro.

Oculus Politicus est qui agnita ci-
vium, sodalium, aliorumve indole et
conditione, quid in datis circumstan-
tiis agent, videt, et quomodo agendi
sin prænovit.

Oculus paganus sive gentilis, Lu-

theranus, Calvinianus, Famenisticus, hæreticus, impius et atheus est ille videndi modus quo quis in sectis hisce quæ passionibus laxant habenas, vitiaque fovent, degens, vitium pro virtute traducit.

Oculus Fansenisticus non formaliter hæreticus, sed eo occulte collimans est quo quis felle, et bili scatens, librosque bili et felle exaratos evolvens, non nisi malum in aliis videt; et tempora, loca, atque circumstantias confundens, vetera aliis non sibi propinat: et non secus ac canis cerverus, calcaneos aliorum sub pietatis larva mordet immitis.

Oculus Catholicus est ille videndi modus qui Deum Supremum Legislatorem undequaque perlegens, voluntatem ejus pro regula habet, mediisque ab ipso dictata veretur: unde quotquot á regula illa deficere, illive conspicit adversari, non Deum colere certo cognoscit.

NOTATIONES IN LOGICAM.

(1) Si nominis Philosophiæ vim et etymon expectes, idem est ac *amor sapientiæ*: prout vero in usu est philosophia scientiam, artemve designat: unde accurratam ejus notionem dedimus.

(2) Præscindimus heic á causarum varietate, et num varietas illa tenenda sit, necne.

(3) De creatis agimus, nam de prima causa alibi.

(4) Methodum hanc tenet Phisicus in observandis phænominis. Videt v. g. corpora deorsum ferri, aliaque præ aliis majori velocitate descendere; et causam hujus effectus inquirit. Flamman ignis sursum levare videt, aquamque in tubis ascendere, et causas utriusque ascensus investigat. Æstum marinum, fluxum nimirum maris atque refluxum, statis horis conspiciamus omnes; sed in assignanda causa hujusce effectus insudant philosophi.

Tenet *Astronomus*. Solem v. g. quem vespere in occasu delitescere videt, primo mane in parte opposita apparere conspicit. Lunam similiter, variasque lunæ phases, aliorumque astrorum, et planetarum apparitiones observat, causasque horum effectum et phænomenorum quærit, modumque quo peragantur investigat.

Tenet *Medicus*: audit gemitum, et modivum quærit: videt infirmum, et infirmitatis causam inquirat.

Tenet *Metaphisicus*: colorem, odorem, saporem, dolorem, gaudium, omnisque generis sensationes, et ideas, variasque animi affectiones, et operationes intus in seipso experitur, et quomodo hæc flant scrutatur. Effectus etiam singulares videt in Cane, felle, &c. et similiter eos investigat.

Tenet *Philosophus moralis*: res enim existentes, earumque ordinem videt, et ad causam primam ascendit, Providentiam que palpat.

Tenet *Legisperitus*: abusus irrepe-
re videt, et causam investigat, re-
mediaque apponit.

Tenet *Politicus*: provintiam aliquam
secundari videt, aliamque non item;
et uniuscujusque causas inquirit.

Tenet *Theologus*: plura enim præ-
cepta, Leges, dogmata circumferri
non ignorat, et á quanam causa ori-
antur, expendit. Et sic de aliis.

Nulla igitur est facultas quæ effec-
tuum causas non inquirat, nulla quæ
ad horum cognitionem per effectuum
considerationem et observationem non
assurgat, nullaque proinde quæ causas
non quærat per effectus. Quoniam ve-
ro modo effectus per causas inqui-
rantur, attende.

Experitur Phisicus maris aquam sal-
sam, et ad quid salsedo illa utilis esse
possit, investigat, et quomodo poterit
aqua á salsedine depurgari. Videt As-
tronomus proximitatem lunæ, ejusque
variatas phases observat, et num in
maris æstum, et in plantarum vege-
tationem agat, scrutatur.

Scit Medicus hanc illamve plantam hoc illove succo abundare, et ad quosnam morbos depellendos congruens esse possit, inquirit.

Methaphisicus spiritum activum esse scit: et num in alios spiritus et in corpora agat, quid, et quomodo, scire conatur.

Philosophus moralis, et politicus hominem liberum agnoscunt, et quomodo in hisce, aliisve circumstanciis se geret, scrutantur.

Legis peritus mores hominum agnoscens, quid hac illave lege lata vel omi-ssa, cives agent vel non agent, expendit.

Ergo effectus investigantur per causas.

(5) Hæc deffinitio obscuras et inexplicabiles philosophorum opinationes ablegat, remque prout in se est præsentat.

(6) Non est hic locus scrutandi num anima agat, vel agatur, cum sentit. Effectus quos nemo in dubium vertere potest, solum expendimus.

(7) Sive rem perfecte cognocas,

vel imperfecte; sive idea partialis sit, sive totalis, idea quælibet cognitio est, quælibetque cognitio idea.

(8) Præter vitium allatum in definitione vulgari, regulæ pro definitionibus traditæ minime probantur; quod summo opere cavendum est; speciatim cum pro tironibus est sermo; siquidem nihil confusum, nihil falsum ipsis est ingerendum, ni vitium pro virtute, stultitiam pro scientia innotere velimus. Sic, cum hominem diffinimus *animal rationis particeps*, si alicubi essent homines ex se et natura sua ratione destituti, vitiosa esset definitio. Cum ergo innumeras, easque selectiores ideas habeamus, quæ nihil repræsentant, merito improbanda venit definitio vulgaris.

(9) Minus solvendo in primo casu, plusve accipiendo in secundo.

(10) Id est, quatenus in unum totum coeunt, unumque totum efficiunt, ut in exemplis allatis.

(11) Non quatenus actio est, sed quatenus effectus.

(12) Sic spiritus simplex est, quia non compositus: domus singularis est quia una, non duæ, nec tres. Judex particularis est, quia datum hominem designat. Homo universalis est quia omnes homines significat.

(13) Dicitur etiam quamdoque homo confusus cum ea refert, quæ alii non capiunt; ast hæc non confusionem, sed sublimiorem ingenii vim persæpe probant. Sic demonstrationes plures mathematicos non à quibuslibet depræhenduntur: nec quæ in profundo lacu, puteove jacent, aut ad longam distantiam sunt posita miopes vident.

(14) Alii alia principia generalia dicunt, ut cartesiani; quod nobis perinde est in præsentia.

(15) Quia regulas ad recte cogitandum tradere conamur, quodnam juditium ferendum de regulis synthetica via traditis, tyrones admonere opere prætium duximus.

(16) Id est: nulla res est phisica, et realis per se existens, quæ virtus dicatur.

(17) Supponimus heic circumstantias quas necessarias ad omne opus bonum requirunt theologi.

(18) Quid sit sensatio diximus
Cap. 5.

(19) Præscindimus á modo quo hæc fiant.

(20) Condillacus sensationem ideam dicit; quam doctrinam improbamus uti æquivocam, et materialistarum propriam.

(21) Celebris fuit disceptatio Arnauldum inter et Malebranchium, num sensatio et perceptio sint operationes distinctæ in anima.

(22) Etsi in pluribus sensationibus anima sit activa, non conveniunt philosophi num in aliquibus anima agat, vel agatur.

(23) Sensatio vivida aut tenuis in organo evadit pro vividiori debiliorive objectorum externorum actione. In anima vero multiplici de causa: 1.º obtuam objecti actionem in organo. 2.º quia sensationes plurimas insimul experitur anima. 3.º si in aliqua idea,

negotiove aliquo distenta sit anima.

4.° si parum aut nihil animæ interest.

(24) Non inde tamen inferas adhibendos esse sensus quoties anima attendit, vel attendere vult. Si enim res sit mente percepta, vel ad antecitam sensationem aut ideam seipsam vertat anima, sensus nullus adhibetur; quinimo sensuum usus interdicitur: uti cum circa seipsam flectitur anima, vel de spiritualibus cogitat. Si vero res sit materialis, actuque percipienda, tunc utriusque substantiæ, corporis nimirum et animæ, exerendæ sunt vires.

(25) Res sigillatim appensæ singularem ideam et sensationem pariunt: alia cum aliis parare tenemur, si relationes varias, nexum, ordinem, et concatenationem noscere intendimus. Quid enim nobis sunt res singulares nisi individua privata, cum sigillatim expenduntur; vel rudis indigestaque moles, cum adglomeratæ sentiuntur? Omnis ordo, relatio, dependentia, mutus influxus, ars omnis, omnisque

scientia evanuit, meris particularibus stantibus. Res alias cum aliis parare necesse est, si ordo tenendus, scientiæ et artes servandæ. Tolle comparisonem, et omnia subversa videbis, omni judicio sublato.

(26) Vox methaphorica ab exemplo pilæ desumpta. Sicut enim pila per manum ludentis continuo vadit, et reverti, ad parietem, vel datum locum, ita mens rem expendens, attentionem ab una parte in aliam dirigit, ad primamque revertit. Verbo: mens ab una parte in aliam seipsam iterum, atque iterum flectit, et reflectere dicitur.

(27) Sunt etiam res singulares quæ mentem in sui admirationem rapiunt, in eisque contemplandis immoramur: uti cum Solem, Lunam, Stellas, Astraque attente et quiete consideramus. Unde contemplatio id unum importat, rei nimirum attenta et quieta consideratio, quatenus mentem rapit præter id quod sensu percipitur. Non enim contemplare dices, qui solem,

aut Stellas oculis præcise videt; tunc enim casus jumenta contemplare dicerentur.

(28) Imaginatio frigida reflexioni locum cedit: temperata est inter frigidam et fervidam media.

(29) Differunt evidentiæ phisica, et evidentiæ mathematica in eo quod evidentiæ phisica absque ulla combinatione aut operatione mentali, sensibus patefit, uti in exemplis allatis. Evidentiæ vero mathematica supponit valorem quemdam signis illis alligatum, mentisque operationem ad percipiendam summam inde resultantem; frustra enim demonstrationem algebricam idiotæ monstrares. Sunt qui demonstrationem mathematicam et phisicam pro una traducant.

(30) Judicium, ratiocinium, reflexionem, ideas virtutis, vitii, moralitatis, spiritus, pulchritudinis, ordinis et symmetriæ, ideas generales, signa, methodum, aliaque plura in brutis non deprehendimus, propria sunt hominis: unde intriusecum et essentielle discri-

men brutum inter et hominem agnoscere cogimur, classesque duas distinctas formare. Imaginatione et voluntate sensibili pollent bruta: carent voluntate rationali, et memoria.

(31) Condillacius hunc errorem in systema erexit, in eoque omnis ejus philosophia substernitur. Homo sensibilis in ea depingitur: homo moralis siletur, epicureisque favet ejus hypothesis.

(32) Hæc doctrina nostris fere diebus ob oculos præsens fit in artibus nonnullis, præsertim in physicis, et astronomicis. Ante Berulamium physica erat subtilissima quædam metaphisica, somniorumque congeries. Hinc ascensus aquæ, mercurii, &c. in tubis, quia natura horret vacuum; perinde ac si lignum, stagnum, plumblumve tuborum mente et sensibus prædita essent; aliquave intelligentia creata, Natura dicta, ubique esset, et in omnibus præsens, ad licores ubique terrarum in tubis cogendos. Berulamius physicam illam, ut par erat

despiciens, in experiētiis, observati-
 nibusque particularibus totus fuit; at-
 que eamdem sollicitudinem posteris
 commendavit. Fuit ex tunc physica
 collectio quædam observationum par-
 ticularium, quas postmodum Nevvto-
 nus in ordinem redegit, regulasque
 generales deduxit. Exinde regulæ ge-
 nerales primum locum in physicis
 occupant, et ex illis ad applicationes
 particulares fit progressus. Regulis Ne-
 vvtonianis quartam adfunxit Jacque-
 rius, quas non omnino congruas judi-
 cantes, tres alias et nos adjungimus,
 ut ratiotinia accurata omnino fiant,
 ambiguitatisque locum omnem præclu-
 damus.

Quod in physicis Berulamius, in
 electricitate effecit Franclinius, hæc-
 que recentissima ars, quæ tot commo-
 da in societatem invexit, á totque ma-
 lis hominum genus liberavit, est in
 ordinem redacta, pro fundamento ster-
 nens regulas generales ex iteratis ex-
 perientiis, et observationibus particu-
 laribus deductas. Id ipsum in luce, et

in astronomicis post Nevvtonum, et Keplerum evenit: unde merito lugendi veniunt, qui præfata nescientes, turgide ea sugillant, luci oculos claudentes, et ad idem faciendum suadent tyrones.

LOGICÆ COMPENDIUM.

P. Quid est Philosophia? R. Investigatio causarum per effectus, effectuumque per causas. Sic, qui domus afa-fabre factæ artificiem quærit, causam investigat per effectum. Et qui arbo-rem videns, quemnam fructum facit, inquit, effectum investigat per causam.

P. Quid est causa? R. Quidquid aliquid agit: sic artifex est causa domus quam condidit.

P. Quid est effectus? R. Quidquid ab alio factum est, vel creatum. Sic domus est effectus artificis, pictura est effectus pictoris, mundus est effectus Creatoris.

P. Quid est Logica? R. Ars, me-

thodusve cogitandi. Sic qui domum disponere noscit, Logicam habet.

P. Quænam est hæc ars? R. Est accuratus usus facultatum animæ, sensuumque corporis. Sive menthodus dirigendi corporis sensus, animæque facultates ad rem accurate dignoscendam. Sic qui novit quomodo dirigere debeat oculos, et mentem ad cognoscendum horologium, Logicam habet, sive artem cogitandi.

P. Quatuplex est Logica? R. Si in se expectetur, una semper est, et eadem: accurata nimirum sensuum, facultatumque animæ directio: ratione vero principii, duplex distinguitur, scilicet naturalis, et artificialis

P. Quid est Logica naturalis? R. Est quam ab ipsamet natura edocemur. Sic ad subveniendum necessitatibus naturalibus artes nullas addiscimus: nec ad easdem prosequendas bruta animantia quisquam docet, nisi qui creavit.

P. Quid est Logica artificialis? R. Est quæ hominum industria compara-

tur. Sic ad scientias et fabrilia addiscenda non natura docemur, sed arte.

P. Quodnam est principium, magister, et dux Logicæ naturalis? R. Ipsa met natura, seu potius naturæ Actor hominem et brutum in naturalibus dirigens.

P. Quænam est radix et causa Logicæ artificialis? R. Homo ipse super seipsum reflectens.

P. In quo sita est Logica artificialis? R. In dissolutione, et compositione: ut nimirum rem dissolvas quam cognoscere intendis, illamque iterum componas, ut perfecte calleas.

P. Quotuplex est dissolutio? R. Duplex: *Physica, et Mentalis.*

P. Quid est dissolutio Physica? R. Est cum compositi physici partes aliæ extra alias physice locantur: uti dum quis horologium expendeus, rotas, aliaque in tabula, vel parata mensa disponit.

P. Quid est compositio Physica? R. Est cum compositi physici partes avulsæ in locum suum redduntur: uti

cum quis horologium dissolutum ordinat.

P. Quid est dissolutio mentalis?

R. Est cum Philosophus expendit compositi partes, quin eas amoveat: uti cum quis horologium expendit, quin dissolvat.

P. Quid est compositio mentalis?

R. Est cum partes sigillatim expensæ quomodo aliæ in alias agant, totumque efficiant, Philosophus depræhendit: ut in exemplo allato.

Q. Dissolutio, et compositio tam physica, quam mentalis locumne habent in quibuslibet rebus physicis sive, sive mentalibus? *R.* Dissolutio et compositio mentalis in omnibus locum habet; siquidem in omnibus et circa omnia mens agere valet. Physica vero non nisi in sensibilibus; siquidem non nisi sensibilia partes habent, quas physice amovere possimus.

Q. Quinam sunt sensus? *R.* Visus, auditus, gustus, odoratus, et tactus.

Q. Quænam sunt animæ facultates?

R. Intellectus, voluntas, et memoria.

Q. Quænam sunt operationes intellectus humani? R. Sensatio, perceptio, attentio, imaginatio, comparatio, iudicium, ratiocinium, reflexio.

Q. Quid est sensatio? R. Actio, si-ve impressio objectorum externorum in organis corporis facta, et ad animam delata: uti sensatio coloris.

Q. Quid est perceptio? R. Actio animæ advertens quod ipsa agit, in eave peragitur: uti cum colorem advertit, dolorem, gaudium.

Q. Differtne sensatio á perceptione? R. Ratione originis differt; siquidem sensatio á sensibus, perceptio ab anima oritur: num vero in se differant, necne, disputant philosophi.

Q. Quid sentis? R. Hoc non Logici munus est, sed Psychologi.

Q. Quid est Attentio? R. Directio mentis et sensuum ad rem determinatam: uti cum in multitudine ad Didacum præ aliis, oculorum aciem dirigit.

Q. Quid est comparatio? R. Actio animæ duas insimul sensationes, objectave parans, ut ea discernat: uti cum

equum et equum simul paras, ut quis alteri præstet. cognoscas.

Quid est iudicium? R. Actio animæ convenientiam, discrepantiamve rerum simul positarum percipiens: uti cum duobus objectis simul paratis quodnam alterum excellat, discernit.

Quid est Imaginatio? R. Actio animæ objectum absens veluti præsens ostendens: uti cum domum visam ac si eam actu videres, repræsentas.

Quid est Reflexio? R. Actio animæ rem iterum atque iterum expendens ut eam accurate cognoscat: uti cum domum, vel equum iterum atque iterum consideras, ut quanti æstimandi sint, deprehendas.

Quid est Ratiocinium? R. Animæ facultas, qua aliud ex alio deducimus: uti cum ex ascensu mercurii in tubo aerem gravem esse cognoscis.

Quid est Idea? R. Cognitio quælibet: uti cognitio lapidis, doloris.

Q. Minima sensatio estne idea? R. Minima sensatio est minima cognitio, proindeque minima idea.

Quotuplex est idea? R. Duplex: nimirum simplex, et composita.

Quid est idea Simplex? R. Est quæ rem simplicem designat: ut idea coloris, spiritus.

Quid est idea composita? R. Est quæ objectum designat compositum: ut idea domus: Alias differentias vide in Logica, et Dialectica, ubi de ideis.

Quid est species? R. Idea, voxque generalis individua similia comprehendens: ut idea pyri, cupressi, quæ plurimos pyros, cupressosque comprehendunt.

Quid est Genus? R. Idea, voxque generalis quæ species similitudinem aliquam referentes comprehendit: uti arbor, quæ pyros, cupressos, populos, omnesque alias arborum differentias significat.

Quid est Substantia? R. Res per se stans, sive spiritus sit, sive corpus: uti Angelus, lapis.

Quid est Accidens? R. Quod per se non stat, sed substantiæ semper inhæret: uti color.

Quid est Modus? R. Dispositio rei: uti rotunditas sphaeræ.

Quid est Ens? R. Omne quod est, sive modus, vel accidens. Sic substantia est ens, modus est ens, accidens est ens.

Quid est Veritas, sive idea vera? R. Idea vera dicitur idea objecto conformis. Veritas est conformitas ideæ cum objecto.

Quid est idea falsa? R. Est idea objecto non conformis. Falsitas est incongruentia ideæ cum objecto.

Quid est Demonstratio? R. Veritas quæ fluit ex ipsa rei essentia, atque ita patefit: uti duo et tria quintum dare.

Quotuplex est Demonstratio? R. Triplex: Methaphisica, Physica, et Moralis.

Quid est demonstratio Physica? R. Veritas quæ fluit ex principiis rei cujuslibet: uti ascensus mercurii in tubo ex pressione aeris.

Quid est demonstratio Methaphisica? R. Est veritas quæ fluit ab essen-

tia rei genericè expectatæ: uti Rationalitas respectu hominis.

In quo differunt demonstratio physica, et methaphisica? R. Demonstratio Physica dicitur de individuis, non vero de genere, saltem semper: methaphisica vero prædicatur de individuis, et de genere. Sic maris aquam salsam esse est evidentia physica, non methaphisica; siquidem ab ejus essentia non fluit: absque illa esse potest. Contra vero evidentia methaphisica: sic impossibile est comprehendere triangulum tribus angulis destitutum.

Quid est demonstratio Moralis? R. Quæ ex communi hominum agendi modo fluit. Sic ex hominum testimonio noscimus esse Americam, antipodas.

Quid est Memoria? R. Animæ facultas signa, et nomina in mente servandi: uti cum lectionem addiscis.

Quid est Voluntas? R. Animæ facultas objectum ipsi arridens, amplectendi, ingratumque repellendi: uti cum puero nuces, flagellumve monstras, experitur.

Quid est Virtus? R. Habitus juxta legem agendi: v. g. præcepta Decalogi servandi.

Quid est Vitium? R. Habitus agendi contra legem: v. g. pejerandi.

Quid est Moralitas? R. Conformitas actionis cum lege: uti sublevatio pauperis.

Quid est Immoralitas? R. Incongruitas actionis cum lege: uti perjurium.

Quid est Spiritus? R. Substantia cogitans: uti Angelus, anima.

Quid est Anima humana? R. Substantia spiritualis ad compositum unum substantiale efficiendum cum corpore humano.

Quid est Essentia? R. Quod rem in suo esse constituit; uti rationalitas hominem.

Quid est Natura? R. Principium operationum: sic rationalitas est principium cogitandi, ratiocinandi.

Quid est Principium generale, sive contradictionis? R. Illud per quod alla probantur: estque illud *impossibile est idem simul esse, et non esse.*

Quid est Analysis? R. Via illa et methodus quæ ad veritatem assequendam á simplicioribus ad composita, á particulari ad universale assurgit.

Quid est Synthesis? R. Via illa et methodus, quæ ad veritatem agendam axiomata, regulasque generales pro fundamento sternit, et ex his ad applicationes particulares progreditur. Clarius: quæ ab universalibus ad particularia descendit.

Quid est methodus composita? R. Est quæ ex synthesisi et analysi, aut analysi et synthesisi, constat, prout synthesisim et analysim pro fundamento sternas.

DIALECTICA,

DISSERENDIVE METHODUS

PROLOGUS.

Nihil philosopho viro dignius, placidius nihil, quam veritatis investigatio et cognitio. Ad hanc assequendam nonnulli vulgantur canones, quorum collectio Logica nuncupatur. Eam nos in recto usu facultatum animæ, sensuumque corporis sitam diximus, et quomodo usus ille instituendus sit, monstravimus. Sed frequenter evenit ut iisdem mediis non omnes easdem veritates obtineant, imo contrarias, et oppositas videre sibi præsumant. Nimirum, omnes iisdem animæ facultatibus, iisdemque sensibus gaudent: et nihilominus non omnes eadem tenent, quinimmo contraria, et opposita sustentare sæpe conspicias. Frustra in iis adunandis insudares; frustra ut

omnes eadem tenerent, tempus impenderes: non omnes eadem vident, et quæ vident, non semper se videre fateantur. Ad hos revincendos, edocendosque illos una unica via suppeteret, analysim nimirum instituere; scilicet quidnam pro fundamento sternerint, quemnam progressum in suis compositionibus, et dissolutionibus effecerint, quasnámque ideas gradatim alligaverint, investigare.

Hac methodo lites omnes absdubio solvi deberent, delendæque proinde forent quæstiones illæ, disceptationesque pene innumeræ, quibus et puerorum mentes confunduntur, et tempus teritur. Sed ubinam homines qui, ut dixi, eadem videant, et quæ vident fateantur ingenuè?

Non omnes eadem vident vel quia prave affecti sunt, vel quia principiis falsis nituntur, vel quia attentionem sufficientem non adhibent, vel quia non recte dissolvere, et componere norunt, vel demum quia non omnes eandem ingenii vim habent.

Non omnes quæ vident fatentur ingenue: vitium hoc philosophis omnibus satis communi esse deprehenditur ut fatetur Rusojus, cujus testimonium ipsis impiis, et atheis suspectum esse non potest: ait enim: *Quis est philosophus qui ut nomen sibi adquirat, genus humanum non seducat?*

Ut igitur alii edoceantur, revincantur alii, omnibusque veritas innotescere possit, publica instituuntur certamina, in quibus unusquisque sua sensa depromat quam data methodo, quæ syllogistica audit.

Methodus hæc colores, et picturas rethorices longe á se ablegat, res prout in se sunt nitide præsentat, unde veritas obscurari non potest; quæ causa est ut adversus eam viribus totis invehantur improbi. Syllogisticam ergo methodum exponam, non quia unica, sed quia commodior est, et ad disse- rendum aptior.

Sed cave ne disceptandi methodum cum methodo cogitandi confundas. Illa sine ista esse non potest, bene

vero hæc sine illa. Pessimus absdubio disceptator erit, qui non recte cogitet; potes tamen optimus esse logicus quin methodum calleas disceptandi, sicut litis momenta calles, nec tamen litem ad fori methodum presentas si non fueris in jure peritus.

DIALECTICA,

DISSERENDIVE METHODUS

CAP. I.

DIALECTICÆ NOTIO.

Dialecticæ nomine intelligitur *ars, methodusve disserendi*. Quod ut præstet, definitiones, axiomata, regulasque generales pro fundamento sternit, atque ex his ad applicationes particulares descendit. Definitiones adhibet ut de quo agitur innotescat, nec in incertum divagetur oratio. Axiomata,

quia cum veritates sint generalissimæ, particularia, et singularia quæcumque continere debent, hæcque ab illis in datis circumstantiis manare. Regulas generales, quia ad applicationes particulares efficiendas, monstrandumque singularia in axiomatibus contineri, media quædam veritates inter generalissimas et particulares sunt omnino necessaria. Hinc deffinitionem, divisionem, argumentationem, modos sciendi esse tradunt Dialectici; quia, inquit, quæ de re ignorari possunt, et quæri, ad tria capita reducuntur, scilicet *quid sit*, seu *essentia*: *quotuplex sit* seu *partes*: *quid ei conveniat*, seu *attributa*. Essentiam explicat *deffinitio*; partes *divisio*: attributa *rationium*, seu *argumentatio*. Hi tres sciendi modi mentis operationes jubant: deffinitio et divisio *perceptionem*; siquidem nihil aliud sunt, quam distinctiones quædam ideæ advocatæ in subsidium mentis, ut clarius et distinctius percipiat. Argumentatio vero, etsi per tertiam mentis operatio-

nem exaratur, proprie tamen est in subsidium secundæ, sive *judicii*. De his ergo mentis operationibus agere opere prætium est, deffinitione, et divisione aptiori loco prætermisissis. Itaque:

CAP. II.

§. I.

De mentis operationibus.

Omni humanam cognitionem tribus mentis operationibus apprehensione, iudicio, et ratiocinio contineri tradunt Dialectici. Siquidem 1 rem percipimus: 2 de rebus perceptis invicem comparatis iudicamus affirmando, aut negando num ita se habeant, necne: 3 ex uno, pluribusve iuditiis aliud cum ipsis connexum deducimus. Sic, 1 cum sonum audio, nihil de eo affirmo, aut nego: 2 cum vero duos, pluresve percipio, eos comparo, atque unum præ alio vividiorum, pleniorum-

ve esse assero: 3 quia obturatis auribus sonum nullum sentio, non nisi aures ad sonos audiendos datos esse infero. Tres ergo sunt præcipuæ mentis humanæ operationes ad veritatem dignoscendam: *apprehensio* sive *perceptio*, *juditium*, *discursus* seu *rationium*. Perceptio animæ est, *facultas quacum objecta in nobis agentia deprehendimus*: uti cum solem, lunamque videmus. Juditium, *est animæ facultas quacum objecta comparata discernimus*: uti cum solem ab stellis differre affirmamus. Discursus seu *rationium animæ est facultas quacum ex uno pluribusve juditiis, veritatem aliam ibidem contentam deducimus*: uti cum solem á stellis differre agnoscentes, easdem leges pro utrisque non vigere inferimus.

§. II.

De effectibus tribus mentis operationibus respondentibus: sive de Idea, Affirmatione, aut Negatione, et Juditio. Apprehensionem seu perceptionem,

juditium, et ratiotinium prout animæ sunt facultates breviter supra descripsimus, fusiorique calamo in Logica; nunc vero de effectibus. Et quidem apprehensioni aut perceptioni respondet effectus ille qui vulgo nominatur *idea*, estque *imago quædam rei sensibilis in sensu nostro agentis*. Sic cum solem lunamque videmus, imago quædam eorum in mente nostra servatur. Hinc generatim ideam describunt *repræsentatio rei in mente*. (a.) Hæc imago dicitur etiam terminus mentalis, signum formale rei in mente perceptæ, species, idea: unde de ideis, de termino vocali et scripto, de divisione terminorum, de proprietatibus terminorum, de suppositione ejusque speciebus, de restrictione, de ampliacione, de alienatione, de appellacione, de universalitate terminorum, de terminis prædicamentibus, de decem prædicamentis, de definitione, et divisione, earumque legibus, &c. Quæ omnia perpe-

(a) *Aliorum placita referimus.*

ram in apprehensione traduntur, cum apprehensionis non sint effectus, sed observationis, et reflexionis quam maximæ.

Secundæ mentis operationi, sive iudicio respondet actus ille qui affirmatio dicitur, aut negatio. Hæc operatio tria necessario includit, nimirum actionem affirmandi, aut negandi: aliquid quod affirmatur aut negatur: et aliquis de quo affirmatur, aut negatur. Tria hæc Grammatici dicunt nominativum, verbum, et terminum, seu accusativum; Dialectici vero subjectum, copulam, et prædicatum. Ut prædicta sensum reddant, primum est nominativus, secundo verbum, tertio accusativus, et hanc combinationem, *orationem* dicunt Grammatici et Rhetores; Dialectici vero *propositionem*. Hinc de oratione perfecta, et imperfecta, de nomine substantivo, et adjectivo, de temporibus, de indicativo, imperativo, optativo, de propositionibus, de oppositionibus, de æquipolentia, de conversione, &c. quæ

omnia pro nunc missa facimus, ut
 opportunioribus locum demus. De
 effectu tertiæ mentis operatione ca-
 pite sequenti.

CAP. III.

De ratiocinio verbis expresso, sive
 de Argumentatione.

Ratiocinium, ut diximus, est cum
 ex veritate nota in alterius ignotæ cog-
 nitionem devenimus: quæ quidem men-
 tis operatio cum verbis exprimitur
Argumentatio nominatur. Unde argu-
 mentatio definitur, *oratio in qua unum
 ex alio infertur*. Sic, si nobis in cubi-
 culo januis clausis dormientibus ali-
 quis dicat *sol lucet*: statim inferimus,
*ergo dies est: pluresque horas somno
 dedimus*. Hoc iudicium *ergo dies est:
 vel tot horas somno dedimus* erat no-
 bis prorsus ignotum, in ejusque cog-
 nitionem devenimus postquam novi-
 mus solem in nostro emisferio lucere.

Duobus autem modis unum ex alio

inferre possumus, nimirum, vel ex particularibus ad universale ascendendo: vel ex universali ad singularia descendendo. Vel aliis verbis: aut á minori ad majus, aut á majori ad minus. Sic ex cognitione et contemplatione visibilium, in Deum invisibilem, omniumque creatorem devenimus. Et ex generali definitione *hominem esse rationalem* Petrum ratione pollere deducimus.

Primum modum inductionem dicunt Dialectici; secundum vero Syllogismum. Unde Syllogismus definitur *argumentatio in qua ex universali particulare in eo contentum infertur*. Inductio vero, *argumentatio in qua ex particularibus universale colligitur*.

Hanc tamen Dialecticorum divisionem minime probamus; siquidem usus obtinuit ut Syllogismi nomine intelligatur *argumentatio in qua ex duabus propositionibus juxta regulas datas dispositis, tertia necessario deducatur*. Hinc: sive ex particularibus universale demonstrares; sive ex universali

particularia præsentēs, modo argumentationis regulas teneas, syllogismos formabis, syllogisticamque proinde methodum servas.

Tertiam argumentationis speciem, *exemplum* nimirum, addunt Dialectici: quia, inquiunt simile in simili continetur. Quam etiam improbamus; siquidem præter rationem allatam, falsum est simile in simili contineri. Quis enim Petrum in Joanne contineri dicet, quia Petrus similis est Joanni? Sic: Didacus ludendo centum aureos obtinuit; ergo tu ludendo centum aureos obtines, quænam consequentia? Si quando exemplum probat, non est hoc ex exemplo, sed ex natura rei. Sic: amor profanus Salomonem perdidit, virum adeo eximium: ergo et te perdet, si ei indulges; recte concludit, non quia Salomonem seduxerit amor ille, sed quia amor ille ex se et natura sua aptus est ad seducendos homines, eorum natura attentata. Sic: Rex Salomon fuit sapientissimus: ergo quilibet Rex est sapientissi-

mus, est nulla consequentia. Siquidem Salomon non ex se et natura sua fuit sapiens, sed dono et beneficio Dei: et sic de aliis. Exemplum ergo ab aliis argumentationibus non differt.

CAP. IV.

De Syllogismo.

Sylogismus est quædam disceptandi, demonstrandique methodus tribus constans orationibus, ita mutuo combinatis, ut tertia ex duabus præcedentibus deducatur. Prima Syllogismi oratio dici solet propositio *major*: secunda *minor*; notaturque signo *sed atqui*: tertia *consequentia*, notaturque signo *ergo, igitur*.

Propositio dicitur major, quia ad plura se extendit, pluraque comprehendit quam altera. Quod vero hæc major extensio in prima oratione sit, vel in secunda arbitrarium est; sed in quacumque ponatur, usus obtinuit ut

prima dicatur *major*, minorque *secunda*.

Quia omnis propositio est vera oratio, tribus necessario constat, scilicet nominativo, verbo, et termino. Nominativus dicitur *subjectum*; terminus *prædicatum*; verbumque *copula* dici solet, quia subjectum et prædicatum conjungit.

Tertia syllogismi propositio dicitur *consequentia*, quia ex duabus præcedentibus sequitur.

Subjectum et prædicatum cujuslibet propositionis dicuntur etiam *termini*; nominanturque terminus *major*, et terminus *minor*. Terminus major est idem prædicatum, terminus minor est subjectum.

Propositio major et minor dicuntur etiam *præmissæ*, quia consequentiam antecedunt, eique præmittuntur.

Propositio potest esse universalis, aut particularis, affirmativa, vel negativa, vera vel falsa, conditionalis, vel absoluta, conjunctiva, vel adversativa, disjunctiva, reduplicativa, relati-

va, exclusiva, exceptiva, comparativa, inceptiva, simplex, composita, incidens.

Propositio universalis est quæ habet subjectum universale. Notari solet signo *omnis, nullus*, eritque affirmativa si affirmet, negativa si neget. v. g. *omnis homo est vipes*; est propositio universalis affirmativa. *Nullus homo est lapis*, est universalis negativa.

Propositio particularis est quæ habet subjectum particulare. Notari sol et hoc signo *aliquis, quidam*: eritque affirmativa, si affirmet, negativa si neget. v. g. *aliquis homo est doctus*, est propositio particularis affirmativa. *Aliquis homo non est sapiens* est particularis negativa.

Ceteræ propositionum differentiæ suis capitibus explicantur.

Has propositionis proprietates, nimirum si est universalis affirmativa, vel universalis negativa: particularis affirmativa, vel particularis negativas quatuor primis vocalibus alfabeti alligarunt philosophi, ut facilius puerorum

retinerentur memoria, A. E. I. O. A. est universalis affirmativa: E universalis negativa: Y particularis affirmativa: O particularis negativa: quæ omnia sequenti distico memoriæ juvandæ gratia, compræhendunt:

Asserit A, negat E, sed universaliter ambo.

Asserit Y, negat O, sed particulariter ambo.

Hæ quatuor litteræ 64 modis combinari possunt, ut patet ex paradigmate; sed cum ex syllogismorum regulis non nisi 19 concludant, hinc 19 sunt syllogismorum modi.

Sed sicut prædictæ litteræ, sive quod eis signatur, scilicet universalitas, et particularitas; affirmatio et negatio propositionis multipliciter variari potest, modosque constituit: ita subjectum et prædicatum primæ propositionis in syllogismo quatuor modis potest item variari, qui modi quia internam syllogismi distributionem ads-

piciunt *figuræ* appellantur. Quatuor ergo esse debent syllogismorum figuræ; sed quia quarta per præcedentes suppletur, ad tres communiter ab ipso Aristotele reducuntur. Itaque:

Tres sunt figuræ syllogismorum. In prima figura subjectum majoris est prædicatum minoris: v. g. *omnis spiritus est substantia; atqui omnis Angelus est spiritus: ergo omnis Angelus est substantia.*

In 2.^a figura prædicatum majoris est etiam prædicatum minoris.

In 3.^a figura subjectum majoris est etiam subjectum in minore. Exempla suo loco patebunt.

Unaquæque figura suas regulas habet, quæ sequenti cap. exprimuntur.

Modi novem in prima figura continentur, quorum quatuor primi *directe* concludunt: alii vero quinque *indirecte*. In secunda figura modi quatuor continentur: Sex in tertia, qui omnes memoriæ juvandæ gratia versibus exprimuntur in paradiymate.

Syllogismi concludunt directe cum

subjectum majoris est etiam subjectum conclusionis, et prædicatum majoris est prædicatum conclusionis. Concludunt indirecte cum prædicatum majoris est subjectum conclusionis, et subjectum minoris est conclusionis prædicatum: v. g. Sit syllogismus *omnis spiritus est immortalis; omnis Angelus est spiritus, ergo omnis Angelus est immortalis*. Hic syllogismus directe concludit. quia majus extremum est prædicatum conclusionis: et minus extremum, sive terminus minor, est subjectum ejusdem conclusionis. Si vero inferretur, *Ergo aliquod immortale est Angelus*, esset conclusio indirecta; quia majus extremum, seu terminus major, scilicet *immortale*, est subjectum conclusionis: et terminus minor, nempe *Angelus*, est prædicatum ejusdem conclusionis.

CAP. V.

**Syllogismorum regulæ, principia,
et paradigmata.**

§. I.
Regulæ circa figuras.

1^a fig. Subjectum majoris debet esse
prædicatum in minori.

2^a fig. Prædicatum majoris est etiam
prædicatum in minori.

3^a fig. Subjectum majoris est etiam
subjectum in minori.

§. II.

Regulæ circa modos.

1^a fig. Sit minor affirmans, major
vero generalis.

2^a fig. Una negans esto, nec major
sit specialis.

3^a fig. Sit major affirmans, conclu-
sio particularis.

Regulæ circa terminos.

- 1 Syllogismus tribus terminis constat: termino majori, termino minori, et termino medio.
- 2 Terminus medius universaliter, et tota sua amplitudine in præmissarum aliqua sumendus est.
- 3 Terminus medius in consequentia esse non debet.
- 4 Termini consequentiæ non possunt latiori, nec alio sensu accipi in consequentia quam in præmissis.
- 5 Nullus terminus distribui potest in consequentia, nisi fuerit distributus in præmissis.

Regulæ circa propositiones.

- 1 Si binæ præmissæ particulares sunt, nihil concludunt.
- 2 Utraque præmissæ si neget nihil inde sequetur.

3. Ambæ affirmantes nequeunt generare negantem.

4. Conclusio sequitur debiliorem partem.

§ V.

Principia methodi Syllogisticae.

Pro Syllogismis affirmativis.

1. Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem quoque inter se.

2. Quidquid dicitur universaliter de subjecto, diciturque etiam de quolibet in eo contento.

§ VI.

Pro Syllogismis negativis.

1. Quorum unum est idem alicui tertio, et aliud non est, ea non sunt eadem inter se.

2. Quod negatur universaliter de subjecto, negatur etiam de quolibet in eo contento.

§ VII.

Combinations possibles quatuor vocalium ternatim sumptarum.

aaa.	aae.	aaï.	aaö.	éaa.	éae.	éai.	éao.
aea.	aee.	aei.	aeö.	eea.	eee.	eei.	eeö.
aia.	aie.	aïi.	aïö.	eia.	eié.	eïi.	eïö.
aoa.	aoe.	aoï.	aoö.	éoa.	éoe.	éoi.	éoo.

iaa.	iae.	iai.	iao.	oaa.	oae.	oai.	oao.
iea.	iee.	iei.	ieö.	oea.	oee.	oei.	oeö.
iia.	iie.	iii.	iïö.	oia.	oie.	oïi.	oïö.
ioa.	ioe.	ioï.	ioö.	ooa.	ooe.	ooï.	ooö.

§ VIII.

Combinations utiles juxta regulas.

1 fig.

2 fig.

3 fig.

aaa. eae.

éae. aee.

aaï. éao.

aïi. eïö.

eïö. aoo.

iai. aïi.

éao. éïö.

Ind. aaï. éae.

aïi. aeö.

ieö.

Combinations utiles cum litteris.

Prædictis vocalibus nonnullæ apponuntur consonantes ut facilius memoriæ mandentur, fitque quod communiter dicitur

- 1.º Barbara, Celarent, Darii, Ferio, *Barbatis, Celantes, Dabitis, Capeso, Friseso,*
- 2.º Cesare, Camestres, Festino, Baroco.
- 3.º Darapti, Felapto, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

§ X.

Paradigmata 1. figuræ.

Terminus medius est subjectum majoris, et prædicatum minoris.

Modi directi.

Bar A. Omne vitium est odiosum;

ba A. Sed omnis simulatio est vitium;

ra A. Ergo omnis simulatio est odiosa.

Ce **E.** Nullus spiritus est materia
la **A.** *Sed* omnis Angelus est Spi-
ritus;

rent **E.** *Ergo* nullus Angelus est
materia.

Da **A.** Omnis virtus est amabilis;
ri **Y.** *Sed* aliqua indulgentia est
virtus:

i **Y.** *Ergo* aliqua indulgentia est
amabilis.

Fe **E.** Nullus improbus est beatus;
ri **Y.** *Sed* aliquis hispanus est im-
probus:

o **O.** *Ergo* aliquis hispanus non
est beatus.

Modi indirecti

Bar **A.** Omne vitium est odiosum;
ba **A.** *Sed* omnis æbrietas est vi-
tium;

tis **Y.** *Ergo* aliquod odiosum est
æbrietas.

Ce **E.** Nullus Spiritus est materia;
lan **A.** *Sed* omnis Angelus est Spi-
ritus:

tes **E.** *Ergo* nulla materia est An-
gelus.

(153)

Da A. Omnis virtus est amabilis:

bi Y. *Sed* aliqua indulgentia est
virtus:

tis Y. *Ergo* aliquod amabile est
aliqua indulgentia.

Fa A. Omnis piger est otiosus:

pes E. *Sed* nullus applicatus est
piger:

mo O. *Ergo* aliquis otiosus non
est applicatus.

Fri Y. Aliquis simius est quietus;

se E. *Sed* nullus homo est si-
mius:

so O. *Ergo* aliquis quietus non
est homo.

§ XI.

Paradigmata 2.^a figuræ.

Terminus medius est bis attributum.

Ce E. Nullus Catholicus est Schis-
maticus;

lan A. *Sed* omnis lutheranus est
Schismaticus;

tes E. *Ergo* nullus lutheranus est
Catholicus.

Ca. A. Omnis Atheus est irreligiosus.

mes E. Sed nullus bonus civis est irreligiosus.

tres E. Ergo nullus bonus civis est Atheus.

Fes E. Nemo probus est detractor.
ti Y. Sed aliquis scholasticus est detractor.

no O. Ergo aliquis scholasticus non est probus.

Ba A. Omnis justus est æstimandus.

ro O. Sed aliquis hispanus non est æstimandus.

co O. Ergo aliquis hispanus non est justus.

§. XII.

Paradigmata 3 Figuræ.

Terminus medius est bis subjectum.

Da A. Omnis prudens amat pacem;

rap A. Sed omnis prudens est invisus malo,

ti Y. Ergo aliquis invisus malo amat pacem.

Fe E. Nullum brutum est automa;

lap A. *Sed* omne brutum est organicum:

ton O. *Ergo* aliquod organicum non est automa.

Di Y. Aliquis improbus est miser;

sa A. *Sed* omnis improbus est infidelis:

mis Y. *Ergo* aliquis infidelis est miser.

Da A. Omnis justus est laudandus;

ti Y. *Sed* aliquis justus est judex;

si Y. *Ergo* aliquis judex est laudandus.

Bo O. Aliquis Gallus non est levis;

car A. *Sed* omnis Gallus est Regi subditus:

do O. *Ergo* aliquis Regi subditus non est levis.

Fe E. Nullus Anglus est turca;

ri Y. *Sed* aliquis Anglus est gloriosus:

son O. *Ergo* aliquis gloriosus non est turca.

*Argumentationes falsæ.**In 1.^a figura.*

A. Omnis arbor est substantia;

A. Sed omnis homo est rationalis;

A. 1 Ergo omnis homo est substantia.

Y. Aliquod animal est rationale

A. Sed omnis equus est animal:

Y. 2 Ergo aliquis equus est rationalis.

E. Nullum vivens est lapis;

A. Sed omnis homo est vivens,

E. 3 Ergo nullus homo est vivens.

A. Omnis currens est existens;

O. Sed aliquis lapis non est currens:

O. 4 Ergo aliquis lapis non est existens.

- Y.** Aliquis equus est albus;
Y. *Sed* aliquis albus est homo:
Y. 5 *Ergo* aliquis homo est e-
quus.
E. Nulla avis est tripes;
E. *Sed* nullus cuniculus est
avis:
E. 6 *Ergo* nullus cuniculus est
tripes.
A. Omnis sedens est quietus;
A. *Sed* omnis infirmus est se-
dens:
E. 7 *Ergo* nullus infirmus est
quietus.

§. XIV.

In 2.^a figura

- A.** Omnis homo est animal;
A. *Sed* omne sensibile est
animal.
A. 8 *Ergo* omne sensibile est
homo.

A. Omne animal est substantia;

Y. *Sed* aliquis lapis est substantia:

Y. 9 *Ergo* aliquis lapis est animal.

E. Nullum animal est lapis;

E. *Sed* nullus homo est lapis:

E. 10 *Ergo* nullus homo est animal.

E. Nullum animal est lapis;

O. *Sed* aliquis homo non est lapis:

O. 11 *Ergo* aliquis homo non est animal.

Y. Aliquis equus est animal;

Y. *Sed* aliquis homo est animal:

Y. 12 *Ergo* aliquis homo est equus.

Y. Aliqua substantia est homo;

O. *Sed* aliquis lapis non est homo:

O. 13 *Ergo* aliquis lapis non est substantia.

§. XV.

In 3.^a figura.

A. Omne animal est substantia;

E. *Sed* nullum animal est lapis:

E. 14 *Ergo* nullus lapis est substantia.

A. Omnis planta est vivens;

O. *Sed* aliqua planta non est animal:

O. 15 *Ergo* Aliquod animal non est vivens.

E. Nullus lapis est animal;

O. *Sed* aliquis lapis non est homo:

O. 16 *Ergo* aliquis homo non est animal.

Y. Aliquo animal est substantia;

E. *Sed* nullum animal est lapis:

O. 17 *Ergo* aliquis lapis non est substantia.

- O. Aliquis lapis non est animal;
 O. Sed aliquis lapis non est
 homo
 O. 18 Ergo aliquis homo non est
 lapis.

- 1 Falsa quia constat 4 terminis,
 contra 1 regulam terminorum.
 2 Falsa quia terminus medius (ani-
 mus) in nulla præmissa est uni-
 versalis, contra 2 regulam.
 3 Falsa quia adest terminus medius
 in consequentia, contra 3 regulam.
 4 Falsa quia termini consequentiæ
 non latius patent, quam in præmissis,
 contra 4 reg.
 5 Falsa, quia pugnat contra 1 re-
 gulam propositionum.
 6 Falsa, quia pugnat contra 2 reg.
 propos.
 7 Falsa, quia pugnat contra 3 reg.
 propos.
 8 Falsa, quia terminus medius ani-
 mal non sumitur universaliter et
 tota sua amplitudine contra 2 reg.
 terminorum.

- 9 *Falsa quia terminus medius (substantia) non intelligitur universaliter contra 2 reg. term.*
- 10 *Falsa quia constat meris negativis contra 2 reg. propositionum.*
- 11 *Falsa quia constat meris negativis contra 2 reg. propos.*
- 12 *Falsa quia constat vniis particularibus contra primam reg. prop.*
- 13 *Falsa quia constat vniis particularibus contra 1 reg. propos.*
- 14 *Falsa quia vox substantia latius patet in consequentia quam in præmis. contra 4 reg. terminor.*
- 15 *Falsa quia vivens latius patet in consequentia quam in præmis.*
- 16 *Falsa quia constat meris negativis contra 2 reg. propos.*
- 17 *Falsa quia vox substantia latius patet in consequentia quam in præmis. contra 4 reg. termin.*
- 18 *Falsa quia constat meris negativis contra 2 reg. propos.*

CAP. VI.

Syllogismorum explicatio.

Quia Syllogismus ex propositionibus componitur, propositionesque terminis constant, hinc termini dicuntur *materia proxima* propositionis, syllogismorumque *remota*: propositiones vero *materia proxima* syllogismorum nuncupantur.

Sed sicut non sufficiunt termini: ut sit propositio, ita nec propositiones ut syllogismi dicantur: sed necesse est ut tam termini, quam propositiones datis quibusdam mediis conbinentur, ut syllogismus exurgat. Hæc terminorum et propositionum dispositio dicitur *forma*: unde.

Forma Syllogismi est artificiosa dispositio terminorum et propositionum ex quibus syllogismus constat.

Figura Syllogismi est dispositio et combinatio terminorum cum medio.

Modus Syllogismi est dispositio et

combinatio propositionum inter se secundum univesalitatem et particularitatem, affirmationem aut negationem. Exemplis rem illustremus: *rationalis, discurrens, Petrus*, sunt verba quæ sigillatim accepta nullum iudicium exprimunt, nullam affirmationem, aut negationem. Si vero combinentur, orationesque ex hisce fiant, tunc adsunt iudicia, et dicimus *Petrus est rationalis.*

Si hæc propositio negetur, assumitur alia idea in qua prædictum subiectum et prædicatum conveniant, *discursus* nimirum. Hæc idea cum præfato subiecto et prædicato combinatur, orationes duas efficiendo, atque dicitur *discurrens est rationalis; Petrus est discurrens: ergo Petrus est rationalis.*

Petrus et *rationalis* sunt materia proxima propositionis, siquidem ex ipsis propositio componitur: sunt vero materia remota ejusdem syllogismi, siquidem ad ejus formationem non immediate sicut propositiones, sed remote concurrunt. Propositiones autem

sunt materia proxima syllogismorum, siquidem ex propositionibus syllogismi proxime componuntur.

At vero ut ex terminis sive ideis expressis exurgat propositio, et ex propositionibus Syllogismus, quædam determinata et ordinata dispositio requiritur, ut diximus, et en *Forma Syllogismi.*

Cam hanc propositionem *Petrus est rationalis* probandam assumimus, *Petrus*, et *rationalis* comparamus cum 3.^a quam mediam dicimus, cum hac nimirum *discurrens*, et en *Figura: Combinatio terminorum cum medio.*

Tertia hæc idea quacum subjectum et prædicatum comparamus, utrumque continere debet, ut de utroque possit affirmari; alioquin nulla erit comparatio, nullusque proinde syllogismus: et en *Modus: Combinatio propositionum inter se quoad universalitatem et particularitatem, affirmationem et negationem.*

Si syllogismo aliquid ex prædictis desit, peccabit syllogismus in forma: erit proinde informis, subindeque nullus.

CAP. VII.

De multiplici argumentationis specie.

Syllogismus, ut diximus, triplici oratione seu propositione constat maiori nimirum, minori et consequentia: evenit tamen sæpissime ut cum prima oratio seu propositio profertur, illico tertia occurrat, quæ secunda exprimitur: et en Enthimema. Itaque:

Enthimema est argumentatio duabus constans propositionibus, quarum secunda ex præcedenti infertur: v. g. *Sol lucet: ergo dies est.* In hac argumentatione prima propositio dicitur antecedens: secunda vero consequens.

Nota. Hæc argumentatio communis est omnibus ratiociniis, scripto sive, sive ore prolatis, optimeque ad-

hibetur cum connexio antecedentis et consequentis satis patet, ut in exemplo mox allato. Ast quia connexio hæc non tatis clare patet semper, et aliunde quod huic perspicuum est, alii apparet obscurum, hinc ad confusionem vitandam communiter adhibetur syllogismus perfectus, sive qui tribus constat propositionibus.

Dilemma est argumentatio in duas partes distributa, quarum utravis concessa possumus contra respondentem concludere: v. g. *vel muneri tuo idoneus es, vel non: si idoneus, cur illud non adimplet? si idoneus non es cur illud habes?* Ut hæc argumentatio vera sit, recteque concludat, necesse est ut inter utrumque extremum non detur medium. Hinc falsa est sequens argumentatio: *si munus tuum implet hominibus displices: si illud non implet Deo displices: ergo nemo munus aliquod potest obtinere.* Falsa est hæc argumentatio, quia datur medium; siquidem muneris adimpletio improbis displicet, et discolis; non vero probis, et rectis.

Sorites est argumentatio pluribus constans propositionibus ita dispositis ut prædicatum unius sit sæquentis subiectum, donec in conclusione subiectum primæ propositionis jungatur cum ultimæ predicato: v. g. *Avarus multa desiderat: qui multa desiderat, multis eget; qui multis eget non est felix: ergo Avarus non est felix.*

Hæc argumentatio est valde usitata apud physicos, et mathematicos; pluribus tamen patet incommodis ob defectum attentionis; quia nimirum quædam intermedia admitti solent quæ falsa sunt: unde philosophi eam prætermittunt. Sic in exemplo allato *qui multis eget est pauper: ergo Avarus est pauper* est falsa argumentatio, quia avari multis egent ad suam avaritiam explendam; non vero ut necessitatibus faciant satis, cousequenterque non est pauper avarus.

Inductio est argumentatio in qua á recensitis, vel numeratis singulis partibus rei alicujus, infertur totius rei collectio. Sic *Europa, Asia Africa, et*

America habitantur: ergo tota terra habitatur.

Cavendum tamen ut partes sufficientes rei de qua agitur recenseantur; alioquin falsa erit ratiocinatio, consequentiaque nulla. Sic *Petrus est theologus; Antonius est Theologus, Didacus est theologus: ergo omnes homines, vel omnes Scholastici sunt Theologi*: falsa est argumentatio, consequentiaque nulla; quia non sufficientes partes, seu individui numerantur.

Epicheirema est argumentatio in qua alicui, vel singulis præmissis sua affigitur probatio v. g. *Animus hominis est spiritualis, est enim cogitans. Hæc argumentatio non facile adhiberi potest in ratiocinationis ore prolatis, quia molesta est probatio si negetur propositio. Commode tamen adhibetur in fine alicujus ratiocinationis brevitatis gratia*

Exemplum est argumentatio in qua ex uno simili aliud infertur v. g. *Judex Compostellanus non potest ferre sententiam nisi tribus testibus adhibi-*

tis: ergo neque Lucensis. Hæc argumentatio ut vera sit designare debet perfectam similitudinem; alioquin vitiosa erit, conclusioque nulla. Sic in exemplo allato supponitur eandem Compostellæ ac in Civitate Lucensi vigere methodum jus dicendi. Sic vitiosa est sequens argumentatio, *Didaco heri concessum fuit tale, vel tale præmium: ergo et Antonio.* Falsa est consequentia, quia possunt esse motiva et circumstantiæ ut alii concedatur præmium, et non alteri.

Prosyllogismus est cum Syllogismo perfecto alter subnectitur, ita ut prioris conclusio sit minor sequentis: ex quo fit ut hæc argumentatio quinque constet propositionibus: v. g. *Spiritus caret materia; sed anima est spiritus: ergo anima caret materia. Atqui quod caret materia est incorruptibile: ergo anima est incorruptibilis.*

CAP. VIII.

De Propositionum affectionibus.

Cum de Syllogismo egimus, propositionis notionem, quantum satis est, tironibus dedimus: nunc autem postquam argumentationis species distinximus, propositionum differentias et affectiones explanandas suscipimus.

Itaque: in omni propositione quatuor consideranda veniunt *materia*, *forma*, *quantitas*, *qualitas*. *Materia* sunt termini quibus constat propositio: *forma* est affirmatio et negatio: *quantitas* est extensio propositionis, scilicet num particularis sit, vel generalis: *qualitas* est veritas aut falsitas propositionis, ut ibi demonstravimus,

*De divisione propositionis ratione
terminorum, sive materiae.*

Termini diversimode conjungi possunt in oratione: nam vel prædicatum necessario convenit subjecto, vel contingenter, vel potest ei convenire, vel repugnat ut ei conveniat: unde quatuor exsurgunt propositionum differentiarum *necessaria, contingens, possibilis, et impossibilis.*

Propositio *necessaria* est cum prædicatum necessario convenit subjecto: ut *Deus est jusnus.*

Propositio *contingens* est cum prædicatum convenit quidem subjecto, attamen potest ab illo abesse. Brevius: cum prædicatum contingenter convenit subjecto: uti *Petrus est sedens.*

Propositio *possibilis* dicitur cum prædicatum convenire potest subjecto: uti cum de homine sedente dicimus *un posse ambulare.*

Propositio *impossibilis* nominatur, cum prædicatum non solum non convenit subjeto, sed nec convenire quidem potest: uti si quis dicat: *ignis est frigidus*.

§. III.

De divisione propositionum ratione formæ.

Forma propositionis est *affirmatio*, et *negatio*. Quia propositionis extrema affirmando jungimus, et negando separamus, ideo affirmatio et negatio dicuntur *forma propositionis*: itemque *qualitas* nominantur, quia per eam exprimitur qualis sit propositio, an affirmativa nimirum, vel negativa.

§. IV.

*De propicitatibus affirmationis,
et negationis.*

Proprium affirmationis est distribuere subjectum, non prædicatum. Ita cum dico: *homo est animal rationale*; homo accipitur pro omnibus, et singulis hominibus: at *animal* sumitur pro aliqua determinata specie, scilicet pro eâ quæ ratiocinatur. Negatio distribuit subjectum simul et prædicatum. Itá cum dico: *homo non est lapis*, accipio, et intelligo hominem et lapidem pro omnibus, et singulis hominibus, et lapidibus: atque significo nullum esse hominem, qui lapis sit, cujuscumque generis, vel speciei æstimetur lapis.

*De divisione propositionis ratione
quantitatis.*

Propositio ratione quantitatis dividitur in universalem, particularem, singularem, et indefinitam.

Propositio *universalis* est cujus subjectum est universale. afficiturque communiter signo universali, *omnis, nullus*, ut diximus: v. g. *omnis homo est bipes. Nullus lapis est sensibilis.*

Propositio *particularis* est, quæ afficitur signo particulari, *aliquis, Quidem*, v. g. *Aliquis catholicus est studiosus.*

Propositio *singularis* est, cujus subjectum singulare est: v. g. *D. Petrus fuit Apostolus.*

Propositio *indefinita* in materia necessaria, id est, cum prædicatum necessario convenit subjecto, æquivalet universali v. g. *homo est rationalis* æquivalet hinc, *omnis homo est rationalis.* In materia contingenti, id est,

cum prædicatum potest subjecto convenire, vel non: sive cum aliquibus individuis ejusdem speciei convenit, aliis vero non, æquivalet particulari: v. g. *homo est philosophus* æquivalet huic particulari; *aliquis homo est philosophus*.

NOTA. Sunt quædam propositiones universales, quæ non omnia individua sigillatim comprehendunt, sed species tantum individuorum designant. Sic: *omne animal fuit in Arca Noe*: omne genus animantium, omnesque species fuisse in arca Noé designat; non vero significat omnia omnino animalia particularia fuisse in arca. Circumstantiæ satis determinant utriusque propositionis sensum.

§. VI.

De divisione propositionis ratione qualitatis.

Veritas, et falsitas propositionis sunt, quæ *qualitates* propositionis dicuntur.

Propositio *vera* dicitur, quæ affirmat, et enuntiat, quod revera res est: aut negat quod revera non est: uti *Lapis est extensus, ignis non est frigidus.*

Propositio *falsa* nominatur, quæ affirmat, quod non est, aut negat quod est v. g. *sol noctem facit: Luna diem designat.*

Sunt propositiones quædam veræ *in sensu composito*, falsæ autem *in sensu diviso*, v. g. *qui ambulat, non sedet*, significat hominem non sedere, dum actu ambulat; at si ambulare desierit, sedere poterit.

Aliæ contra: veræ sunt *in sensu diviso*, et falsæ *in sensu composito*: v. g. *Qui sedet, potest ambulare.* Sinificat posse ambulare, si sedere desinat: non vero posse ambulare et sedere simul.

Aliæ sunt *absolute falsæ*, et *relative veræ*: v. g. *Flamma est levis*, est absolute falsa, relate vero ad alia corpora graviora est vera: nam flamma quidem gravis est; sed si cum ahis corporins gravioribus comparetur, levis æstimatur.

De propositione composita, complexa, et simplici.

Propositio *simplex* est, quæ constat unico subjecto, unicoque prædicato: uti *Deus est sapiens.*

Propositio *composita* est quæ constat multiplici subjecto, vel multiplici prædicato: vel multiplici subjecto, et multiplici prædicato simul v. g. *Petrus, et Didacus legerunt librum. Antonius est philosophus, et theologus. Rudesindus, et Ramirus sunt grammatici, theologici, et jurisconsulti.*

Propositio *composita* esse potest, *condicionalis, causalis, copulativa, disjunctiva, discretiva, reduplicativa, relativa.*

Propositio *condicionalis* est, ea in qua propositiones simplices conjunguntur particula condicionali: v. g. *si sol movetur, terra stat.*

Propositio *causalis* est illa, in qua propositiones simplices conjunguntur

particula causali: v. g. quia studes, scis.

Propositio *copulativa* est in qua simplices propositiones junguntur particula copulativa, v. g. *mens, ratio, et consilium in senibus est.*

Propositio *disjunctiva* est in qua propositiones simplices junguntur particula disjunctiva *aut, vel, sive*: v. g. *vel sol circa terram volvitur, vel terra circa solem.*

Propositio *relativa* componitur ex propositionibus simplicibus inter se comparatis, quæ quidem comparatio exprimitur particulis *sic, sicut, ita*, v. g. *sicut proterve ambulas, ita omnia tibi præpostere eveniunt.*

Propositio *discretiva* dicitur ea in qua propositiones simplices conjunguntur particulis discretivis, *sed, verum, tamen*: v. g. *non formosus, sed erat facundus ulysses.*

Propositio *reduplicativa* est illa, in qua subjectum plura significans ad determinatum sensum expresse determinatur particulis, *qua, quatenus, &c.*

v. g. *Didacus, quatenus theologus parum scit.*

§. VIII.

De propositione incidenti.

Propositiones complexæ aliquando alias continent propositiones, quæ necessariae non sunt ad faciendum sensum; sed lucem quamdam afferunt, dicunturque incidentes: v. g. *Pythagoras, qui fuit samius, instituit sectam italicam. Qui fuit samius, est propositio incidens.* Aliquando sensum determinant, uti *homo, qui pius est, Deum colit.*

§. IX.

De propositionibus exponentibus, et exponibilibus.

Extant quædam propositiones compositæ quoad sensum, quæ quidem compositio est aliquando obscura; et

ut rite percipiatur, expositione indiget, unde *propositiones exponentes, et exponibiles.*

Propositio *exponens* est quæ exponit, vel explicat sensum in alia propositione contentum. Propositio *exponibilis* est, quæ indiget expositione.

Exponibilium quinque sunt species: *exclusiva, exceptiva, comparativa, disceptiva, desitiva.*

Propositio *exclusiva* est, quæ indicat prædicatum convenire determinato subiecto, et non aliis. Exponitur particulis *tantum, solum, dumtaxat*: v. g. *sola virtus est amabilis*: En propositio exponibilis, quæ sic exponitur: *virtus est amabilis, cetera non sunt amabilia.*

Propositio *exceptiva*, est, quæ aliquid excipit á communi idea alicujus speciei: Exprimiturque particula *præter*: v. g. *omnis religio præter catholicam, falsa est*. Ita exponitur: *Religio catholica est vera, ceteræ omnes sunt falsæ.*

Propositio *comparativa* est quæ niti-

tur comparativo: v. g. *Melius est vir prudens, quam fortis.* Sic exponitur: *vir fortis bonus est, at prudens est magis bonus, seu melior.* Ut propositio comparativa rite percipiatur, non tam ad verba quam ad sensum attendendum est. Sic: *melior est virtus, quam vitium;* non exponenda est: *vitium bonum est, at virtus melior, sed vitium malum est; et virtus bona.* Comparatio enim stat non respectu graduum, sed respectu qualitatum.

Propositio *inceptiva* est quæ significat aliquid existere dato tempore incæpisse: v. g. *et tempore Noë invenitur imminuta hominis ætas.* Quæ sic exponitur: *ante Noë hominis ætas non erat imminuta; sed Noemi tempore cæpit imminui.*

Propositio *desitiva* est, quæ significat aliquid dato tempore desiisse existere: v. g. *Ab anno tertio non vixit Democritus:* quæ ita exponitur: *ante annum tertium vixit democritus: postea non.*

CAP. IX.

De nomine quarundam propositionum quæ à Geometris desumuntur.

Solent philosophi recentes Geometrarum nomina in philosophiam invehere; unde ea explicare opus est.

Propositio *theorica* (idem est, ac *speculativa*) est, quæ aliquid enunciat *speculativum*, sive non relatum ad *agendum*: v. g. *Deus est.*

Propositio *practica* est, quæ enunciat aliquid relate ad *praxim*: v. g. *Deus est diligendus.*

Axioma dicitur propositio *speculativa*, sive *theoretica*, quæ cognoscitur esse vera absque ulla probatione, et ex sola terminorum perceptione: v. g. *totum est majus sua parte.*

Postulatum est propositio *practica* in Geometria; quæ propositio plene constat ex terminis: v. g. *à puncto ad punctum rectam lineam ducere.* In

reliquis scientiis practicis dicitur primum principium, quod in Geometria postulatum: v. g. *Parentes sunt honorandi.*

Theorema dicitur propositio theoretica, sive speculativa, per ratiotinationem illata: v. g. ex hac propositione, *Deus per se existit*, infero; *nullum creatum existit per se.* Hæc secunda propositio ex præcedenti deducta, dicitur *theorema.*

Problema est propositio practica deducta per ratiotinium: v. g. *solus Deus est diligendus propter se; ergo quæcumque diligenda sunt, non propter se, sed propter Deum sunt diligenda.* In reliquis scientiis problema idem est ac propositio practica, uti in exemplo allato.

Dicitur etiam *problema* propositio, quæ investiganda proponitur: seu propositio, quæ responsionem quærit: v. g. *Num creata diligenda sint propter se præcise?*

Corolarium dicitur propositio minus principalis ex principalioribus deducta.

Scholiom dicitur propositio ad majorem explicationem adducta.

Lemma, sive *sumptio* dicitur propositio ad aliam propositionem probandam adducta.

CAP. X.

De propositionis simplicis veritate, et falsitate.

Aliud est veritas, et falsitas propositionis, aliud ejus affirmatio, et negatio. Licet enim affirmari non debeat nisi verum, negari nisi falsum, nihilominus affirmatio, et negatio propositionis ab ejus veritate et falsitate præscindit Sic: *homo est lapis*, est propositio affirmativa; attamen est propositio falsa, quia enuntiat de subjecto, quod revera non est.

Hæc autem: *homo non est brutum* est propositio negativa, est tamen vera. Hæc vero *homo non est rationalis*, est negativa, et falsa. Veritas ergo et falsitas propositionis ab ejus affirmatione, et negatione præscindunt; siqui-

dem potest affirmari, quod falsum est, et negari quod verum. Itaque erit propositio vera, si enuntiat de subjecto, quod revera est, aut non est: erit propositio falsa, si enuntiet de subjecto, quod non est, aut neget, quod est. Erit propositio affirmativa, si statuatur prædicatum convenire subjecto: erit propositio negativa, si neget prædicatum convenire subjecto, vel statuatur prædicatum ei non convenire. Ut vero hæc aptius percipiantur, sit.

§ II.

¿In quo stat affirmatio, et negatio?

Tota affirmationis, et negationis natura et essentia in eo stat, quod affirmatio unionem, identitatem, et convenientiam prædicatum inter, et subjectum demonstrat; negatio vero tota est, ut ostendat unionem, et convenientiam subjecti cum prædicato vel prædicati cum subjecto.

Ut vero prædicatum inter et subjectum mutua intercedat connexio, necesse non est ut subjectum et prædicatum idem omnino significant, sive ut mutuo ex omni parte conveniant. Tunc enim casus idem omnino materialiter essent, nullamque proinde propositionem efficerent nisi perridiculam: sicut perridiculum esset dicere: *Petrus est Petrus: homo est homo: Arbor est arbor;* sed sufficit, ut aliqua ex parte conveniat, in ea nimirum, quæ de subjecto prædicatur aut enunciatur, et de qua est sermo. Sic *homo est ens* vera est propositio, rectaque enunciatio; non quia homo sit omne ens, nec quidquid entis nomine comprehenditur, siquidem homo non est lapis, lignum, &c. Sed quia homo habet quidquid necessarium est ut res quælibet ens dicatur, et sit. Similiter: *homo est vipes* vera est propositio, rectaque affirmatio; non quia subjectum homo nihil aliud sit nisi vipes; siquidem plurima alia habet præter duos pedes; sed quia inter alia pluri-

ma verum est hominem etiam duos pedes habere.

Pariter: ut nulla intercedat connexio prædicatum inter et subjectum, veraque sit proinde negatio, necesse non est, ut res de quibus subjectum et prædicatum dicuntur, in nulla omnino parte conveniant; sed sufficit, ut non conveniant in ea parte, quæ enuntiat. Sic: ut recta sit hæc negatio, *Petrus non habet sex pedes altitudinis*, necesse non est, ut nullum omnino altitudinis pedem habeat; sed sufficit, quod non habeat totidem, qui dicuntur. Ita *Didacus non habet libros theologicos*, ut vera sit negatio, necesse non est, ut nullos omnino libros habeat; sed sufficit, si non habeat illius facultatis, quæ enuntiat, et de qua est sermo, theologiæ nimirum.

Pari modo *Mercator non habet pannum Cæsaraugustanum*, non significat mercatorem nullum omnino pannum habere; sed non habere pannum Cæsaraugustæ confectum, licet habeat alios aliunde egyptos, alibique confec-

tos, siquidem non de hisce, sed de illo agitur, et sermo est. Ex hisce sequentes deducuntur regulæ.

§. III.

Regula circa affirmationem et negationem.

I.^a In propositionibus affirmativis subjectum, et prædicatum mutuo sibi extensionem determinant. Sic: *homo est animal*, subjectum homo coarctat, limitat, et determinat extensionem prædicati, quod ex sé equum, asinum, passerem, &c. designat; at in præfata propositione determinatur, et coarctatur ad quamdam tantum speciem animalis, non ad omne indistincte animal significandum extenditur, æquivaletque huic; *homo est aliquod animal*, proindeque *subjectum attributum determinat*. Similiter: *homo est Episcopus, Doctor, Medicus, &c.* est recta affirmatio, veraque propositio; siquidem non Angeli, nec lapides, nec quidquam aliud præter homines sunt

Episcopi, Duces, Doctores, Medici, &c. At quia experientia comperimus non omnes homines esse Episcopos, Duces, Doctores, Medicos &c. prædicatum limitat, coarctat, et determinat subjectum; significatque propositio; *Aliquis homo est Episcopus, vel Medicus, vel Doctor, vel Dux.* Hinc.

2.^a Prædicatum, vel attributum tota sua amplitudine et extensione non sumitur, cum latius pateat, quam subjectum. Sic: *homo est substantia significat, homo est aliqua substantia.*

3.^a Latitudo sive extensio prædicati restringitur et limitatur per subjectum, nec significat nisi partem illam, quæ subjecto convenit. Sic: *homo est animal significat homo est aliquod animal, illud nimirum, quod conjunctam habet rationalitatem.*

4.^a Prædicatum minus aut æque patens, ac subjectum tota sua amplitudine sumitur. Sic: *Triangulus tribus angulis constat.*

5.^a Subjectum minus patens, quam prædicatum in omni sua amplitudine

sumitur. Sic : *Petrus est discursivus. Homo est rationalis.* similiter:

6.^a Subjectum æque patens ac prædicatum in omni sua extensione sumitur : Sic : *Circulus est rotundus* significat *omnis circulus est rotundus.*

7.^a Subjectum latius patens quam prædicatum in omni sua amplitudine non sumitur. Sic : *homo est albus, prudens,* significat *aliquis homo est albus, aliquis homo est prudens.*

8.^a In propositionibus negativis attributum, seu prædicatum in tota sua amplitudine sumitur. Sic : *homo non est lapis* significat hominem non esse nec Adamantem nec Topacium, nec quidquam lapidis nomine contentum.

9.^a Quod de subjecto propositionis universalis affirmatur, aut negatur, de omnibus speciebus, atque individuis in illo subjecto contentis affirmatur, aut negatur. Sic : *Omnis arbor est substantia* significat quamlibet arborem sive pyrum, sive pomum, sive cærasum esse substantiam. Similiter : *nulla substantia est accidens* significat nullam

substantiam esse colorem, nec odorem &c.

10.^a In quavis propositione attributum passim affirmatur, aut negatur ut concretum, non ut abstractum. Sic: *Petrus est prudens* non significant prudentiam abstractam, sed petro unitam, petrum nimirum prudentem.

11.^a Genus de specie potest affirmari: v. g. *substantia est quid per se existens*, Ergo *homo per se existit: arbor perse existit.*

12.^a Genus, et species possunt affirmari de individuis. v. g. *arbor sursum levatur*. Ergo *pyrus sursum levatur; cypressus sursum levatur, pomum, cedrus. &c.*

13.^a Species de genere affirmari non potest; nec individuum de genere, aut de specie, quia nec genus in specie continetur, nec genus et species in individuo. Sic: *ovis est leo, quia est animal* est falsa ratiocinatio. Similiter: *Petrus est claudus: Petrus est cæcus; ergo homo est claudus, cæcus.* falsa ratiocinatio.

14.^a Abstractum de concreto non est affirmandum, nec concretum de abstracto. Exempla: *homo est humanitas, album est albedo* sunt falsæ propositiones.

15.^a Abstractum de abstracto non est affirmandum: v. g. *albedo est nigredo* Falsa est propositio.

16.^a Si vero abstractum sit genus poterit affirmari de specie. Sic: *pudicitia est virtus* Vera est propositio.

17.^a Similiter: si duo abstracta sint una, et eadem qualitas, aut una et eadem entitas, possunt mutuo prædicari. Sic *Facultas sentiendi, et Facultas cogitandi in homine sunt unum, et idem realiter*, siquidem una ab alia segregata non existit: differunt tamen ratione objecti.

18.^a In suppositis, et personis partium modificationes activæ, et passivæ, sive partium actiones. et passiones de tota persona et de toto supposito inconcreto affirmantur, aut negantur. Sic: *Petrus loquitur* vera est propositio, etsi guttur, et lingua sint quæ so-

nos edunt. *Didacus est albus, Antonius est piger; Lucius est prudens:* sunt propositiones veræ, etsi albedo animam non afficiat, nec pigritia sit ratio, nec prudentia sit nisi in ratione.

19.² In propositionibus affirmativis affirmatur identitas prædicatum inter et subjectum: in negativis hæc identitas negatur. Regula hæc satis patet ex dictis.

CAP. XI.

De propositionis compositæ veritate, et falsitate.

Cum propositio sit oratio, quæ aliquid de alio enuntiat, manifesté apparet propositionem veram eam esse, quæ refert, et exprimit quod revera res est, aut non est: aut negat, quod revera res non est.

In propositionibus simplicibus statim veritas aut falsitas apparet: Si quidem veritas stat in convenientia prædicati cum subjecto: falsitas vero

contra, in disconvenientia, vel discrepantia prædicati cum subjecto. Sic, *Petrus est rationalis, Didacus non est lapis* sunt propositiones veræ. At: *Antonius est lignum, Vincentius non est bipes* sunt propositiones falsæ.

In propositionibus compositis non facile innotescit veritas. Itaque:

Propositio copulativa ut sit vera, debent esse certa, quæcumque complectitur, quia veritas de omnibus in propositione contentis asseritur, ideoque de propositionum compositarum veritate, et falsitate unum si desit veritas evanescit, Sic: *Petrus, et Didacus, et Josephus sunt rationales* est propositio vera: at *Laurentius, et Michael, et Ludovicus, et canis, et lupus sunt eruditi, est* propositio falsa, quia de omnibus in propositione contentis enuntiatur eruditio, quæ tamen cani, et lupo convenire non potest.

Propositio disjunctiva ut sit vera, sufficit, ut ex partibus componentibus aliqua vera sit: attamen necesse est, ut partes componentes sese mutuo oppo-

nant, nec detur inter eas medium. Hinc: *Qui vivit in hoc mundo aut rationalis est, aut irrationalis: Qui agit, aut bene agit, aut male,* sunt propositiones veræ. At: *Petrus aut sedet, aut ambulat,* est propositio nec vera, nec falsa, quia nulla est in partibus componentibus oppositio; datur enim medium; nam potest stare, aut jace- re; proindeque est propositio vitiosa.

Propositio conditionalis ut vera sit, non sufficit, ut aliqua simplex eam componens sit vera, nec ut ambæ simplices veræ sint, sed requiritur; ut secunda ex prima sequatur: alioquin falsa erit ratiocinatio. Itaque: *Si Didacus est rationalis, est theologus,* est propositio falsa: Item: *Si Joannes est bipes habet triginta annos,* est propositio falsa, licet revera habeat triginta annos, quia hæc propositio ex precedenti non infertur, uti exprimit conditio. At *Si Episcopus est, rationalis est:* propositio est vera, quia alia in alia continetur, et prima exsecunda infer- tur.

Propositio discretiva, ut sit vera, ambæ simplices, quibus constat, debent esse veræ: v. g. *Fortuna opes, non animum potest auferre.*

Discretivæ propositionis essentia in quadam mutua oppositione consistit, qua mutua oppositione sublata, discretiva deperit. Sic: *Judas erat latro; at non sustulit ut Magdalena oleum funderet.* Hæc est propositio discretiva illusoria, quia nulla est oppositio in eo quod Judas sit latro, et quod non sineret, vel egræ ferret, ut funderetur oleum. Etsi enim Judas latro non foret, poterat egræ ferre eflusionem olei avaritia, aliave prava afflictione.

Relativæ propositionis veritas ex compositionis veritate dependet. Idest: si comparatio vera sit, propositio erit vera: si comparatio est falsa, tota propositio falsa est: v. g. *Qualis vita, finis ita. Ubi est thesaurus tuus, ibi est cortuum* sunt propositiones veræ. *Sicut est albus, ita scribis* est propositio falsa, quia nulla est comparatio.

Propositio incidens explicativa, sive quæ ad faciendum sensum necessaria non est, sive vera sit sive falsa veritatem principalem non labefactat, secus si sit determinativa, sive si necessaria sit ad sensum faciendum. Sic: *Phytagoras, qui fuit samius, instituit sectam italicam* est propositio vera, sive Phytagoras sammius disceretur, sive falso nominaretur Hispanus: nido duo essent Phylosophi nomine Phitago-ræ, Hispanus unus, samius alter, et diceretur de uno, quod est alteri proprium. Tunc enim casus propositio incidens sensum determinat, eamque proinde falsum redderet.

Erit proposito explicativa, si ea sublata, integer propositionis sensus existat: Secus autem determinativa: v. g. *Joannes, quem decollavit Herodes, fuit præcursor Domini: quem decollavit Herodes*, determinat Joannem, de quo sermo,

Propositio causalis ut sit vera, debet esse certa quæ ad fertur causa: secus falsa erit propositio. Sic: quia

albus es, curris: est propositio falsa; quia albedo non est causa currendi. At, *quoniam respiras, vivus es,* est propositio vera.

Propositio reduplicativa ut sit vera, duo concurrere debent: unum, ut ambæ simplices componentes veræ sint. Alterum, ut una sit causa alterius. Sic: *Ferdinandus, quatenus Rex est, imperat* est propositio vera. *Ferdinandus quatenus Rex ambulat,* est propositio falsa. Hoc vitio laborant argumentationes plurimæ apud imperitos, et ignaros, et etiam apud eos, qui pessimæ sunt voluntatis. Qui officio aut dignitate fungitur, duos habet respectus; unum, quatenus homo est, alterum, quatenus in dignitate constitutus, sive in ratione dignitatis, aut officii: et quæ unius respectus sunt, in alterum non refunduntur. Sic: *Petrus iudex sacrum non audivit. Ergo iudices sacrum non audiunt,* est propositio falsa.

CAP. XII.

De propositionum oppositione.

Oppositio est mutuo pugnancia: Sic: in propositionibus oppositio est, cum una affirmat, quod altera negat.

Triples est oppositio, *contraria*, *contradictoria*, *subcontraria*.

Oppositio contraria est, cum duæ propositiones universales invicem pugnant *qualitate*; sive cum una est universalis affirmans, altera universalis negans: v. g. *omnis homo est rationalis*, *nullus homo est rationalis*.

Oppositio contradictoria est cum duæ propositiones invicem pugnant in *quantitate*, et *qualitate*; sive cum una est universalis affirmativa, altera particularis negativa: v. g. *Omnis homo es animal*; *aliquis homo non est animal*. *Nullus homo est impecabilis*; *aliquis homo est impecabilis*.

Oppositio subcontraria est cum duæ propositiones particulares invicem pug-

nant *quantitate*. Sive cum una est affirmativa, et altera negativa: v. g. *Aliquis homo est Medicus, aliquis homo non est Medicus.*

CAP. XIII.

De veritate, et falsitate propositionum oppositarum.

Propositiones contradictoriæ nequeunt esse simul veræ, nec simul falsæ. Alioquin verificaretur idem simul esse, et non esse: v. g. *Omnis homo est animal; aliquis homo non est animal.* Harum prima est vera, secunda est falsa.

Propositiones contrariæ nequeunt esse simul veræ. v. g. *nullus homo est bipes; omnis homo est bipes.* Possunt tamen esse ambæ simul falsæ, præsertim si materia sit contingens: v. g. *omnis homo est philosophus; nullus homo est philosophus.*

CAP. XIV.

De propositionum conversione.

Propositionum conversio est mutatio subjecti in prædicatum, et prædicati in subjectum, salva propositionum veritate.

Triplex est conversio, *simplex*, *per accidens*, et *per contrapositionem*.

Conversio *simplex* est cum propositio particularis affirmativa convertitur, mutato subjecto in prædicatum, et prædicato in subjectum, servata quantitate, et qualitate: v. g. *Aliquis homo est justus; atqui Didacus est homo. Ergo Didacus est justus. Sic convertitur major: aliquod justum est homo; atqui Didacus est homo; ergo.*

Conversio *per accidens* est cum propositio universalis affirmativa fit particularis affirmativa, mutato subjecto in prædicatum, et prædicato in subjectum: v. g. *Omnis scholasticus est studiosus; atqui Antonius est scholas-*

ticus, Ergo Antonius est studiosus. Sic convertitur: Aliquis studiosus est scholasticus; Atqui Antonius est scholasticus, ergo studiosus. Dicitur conversio per accidens quia admodum accidentale est scholasticos esse studiosos. Itaque:

Cum in propositione universalis affirmativa prædicatum contingenter convenit subjecto, propositio convertitur mutato universalis in particulare, uti in exemplo allato, diciturque conversio per accidens.

Si vero prædicatum necessario conveniat subjecto, tunc propositio universalis affirmativa convertitur simpliciter: v. g. *Omnis homo est animal rationale: Felix est homo: Ergo Felix est animal rationale: Sic convertitur major: omne animal rationale est homo; atqui Felix est homo: ergo Felix est animal rationale.*

Propositio universalis negativa convertitur simpliciter: v. g. *Nullus lapis est homo: nullus homo est lapis.*

Conversio per contrapositionem est,

cum addita aliqua particula, idem sensus redditur in conversione: v. g. *Aliquis homo non est justus*. Sic convertitur *aliquod non justum non est non homo*. At hæc conversio est verborum ludus, proindeque inutilis. Propositio prædicta convertitur simpliciter hoc modo: *Aliquod non justum est homo*.

CAP. XV.

De Ideis.

Cum de ideis in logica sumus loquuti, earum formationem ostendimus analytica methodo, nunc autem de eisdem juxta synthesis regulas sermonem facturi, illas brebiter, ne actum agamus, definiemus. Itaque

Idea est *cognitio rei*. Dicitur etiam *representatio rei in mente*, quia res materiales, cum cognoscuntur, in mente repræsentantur, uti *idea solis*. Si cognitio sit rei alicuius immaterialis, nulla fit ejus repræsentatio, uti *idea spiritus*.

Idea *simplex* est, quæ objectum simplex representat, aut designat: v. g. *idea coloris rubri, spiritus, albedinis.*

Idea *composita* dicitur, quæ objectum habet compositum, sive quæ ideis simplicibus constat, uti *idea domus, arboris &c.*

Idea *complexa* dicitur, quæ repræsentat plura objecta, quæ ad unum quid efficiendum concurrunt; uti *cum plures arborer in viridario conspiciamus.*

Idea *associata* dicitur, quæ repræsentat objectum, quod parvam, aut nullam connexionem habet cum idea, vel objecto eam excitante; uti cum ad conspectum canis excitatur idea venationis, aut heri, aut alterius eventus.

Idea *abstracta* est idea ab objecto segregata, et præcisa, uti *idea albedinis.*

Est duplex *simplex vel particularis, et generalis.* *Simplex, aut particularis* est, quæ objectum simplex aut particulare repræsentat, uti *idea albedinis.*

Idea generalis est idea pluribus communis, uti idea hominis, arboris &c.

Idea particularis est illa, quæ objectum particulare designat, uti idea lapidis, ligni.

Idea singularis est, quæ objectum habet singulare: uti idea Didaci, Antonii.

Idea clara est; quæ objectum clare, prout in se est, repræsentat; uti idea hominis, canis, domus, cum claré videntur.

Idea obscura dicitur, quæ objectum repræsentat obscure, sive non ea claritate, qua par est, ad illud clare percipiendum: uti idea objecti longe visi, vel non satis percepti.

Idea distincta est, cum notas sufficientes ad objectum ab aliis secernendum advertimus; uti cum in papyro, libro aut galero clare vassis, quædam deprehendimus, quibus papyrum á papyro, librum á libro, &c. discernimus.

Idea confusa est cum notas sufficientes ad objectum dignoscendum, et

*ab aliis sccernendum non satis pers-
pectas habemus; uti cum objectum
non satis discernimus.*

*Idea completa est quæ totum objec-
tum, ad quod refertur, repræsentat:
ut idea trianguli.*

*Idea incompleta est quæ objectum to-
tum non representat: uti idea domus
ex una parte visæ, quæ non domum
prout in se est representat.*

*Idea adæquata dicitur quæ propor-
tionalis est objecto: uti idea, quæ do-
mum, prout in se est, repræsentat.*

*Idea inadæquata dicitur quæ pro-
portionalis non est objecto; uti idea,
quæ civitatis plura representat, plura-
que omittit, aut confundit.*

*Idea innata dicitur quæ nobiscum
nascitur: talis est juxta Cartesianos
idea Dei.*

*Idea objectiva idem est ac objectum:
idea subjectiva idem est ac subjectum
in mente habitum.*

De terminis.

De terminis egimus, quatenus syllogismum constituunt, triplicemque distinguimus, scilicet; terminum majorem, terminum minorem, et terminum medium, quos ibidem explicavimus. Nunc autem de iisdem generatim. Itaque:

Terminus describi solet *id ex quo simplex componitur oratio; uti Christus est Deus*. At communiter terminus idem sonat ac *vox*: et quia, voces ad ideas exprimendas adducuntur, hinc pro vocum et idearum varietate distinguuntur et termini, variaque sortiuntur nomina.

Terminus substantivus est vox seu nomen, quo res per se existentes, sive substantias significamus, uti Deus, lapis, homo.

Terminus abstractus dicitur, qui ideam abstractam designat: uti sapientia, virtus.

Terminus adjectivus dicitur, qui aliquid designat cum aliqua qualitate, aut proprietate inhærente: uti prudens, sapiens, bonus: quæ significant hominem sapientia, prudentia, bonitate ornatum; sive sapientiam, bonitatem, prudentiam tali subjecto additam, ipsique inhærentem.

Terminus concretus est, quem grammatici *adjectivum* appellant; distinguiturque solet in diverso concipiendi modo: Adjectivus enim designat proprietatem subjecto advenientem: sapientiam v. g. Petro; ex quo fit, ut Petrus dicatur sapiens. Concretus vero significat subjectum identificatum cum data qualitate, aut proprietate: Petrum v. g. cum ipsa sapientia. Res eadem conceptus distincti.

Terminus complexus idem est ac *concretus*.

Terminus negativus est qui *negationem* habet adjunctam: uti impius, infidelis, injustus; significatque *non pius, non fidelis, non justus*.

Terminus positivus est, qui aliquid

positivum designat; sive qui nullam negationem significat, uti lapis, justus, bonus.

At termini negativi non præcise negationem designant, sed proprietatem oppositam exprimunt: sic *impius* non designat præcise hominem absque pietate, sed insuper significat ideas habere pietati oppositas; unde *terminus negativus* ille solum dicendus est, qui negationem significat, quin proprietatem aliquam adversam designet: uti *inalatus, ineписcopus, injudex*; id est non habens *alas, non Episcopus, non judex.*

Sunt etiam termini negativi voce tenus, re autem positivi: v. g. *innocens*, qui animi candorem designat.

Terminus cathegoricus idem est ac *terminus proprius*. Hinc cathegorice loqui dicitur, qui non vague, et indeterminate, sed proprie ac determinate rem explicat.

Terminus transcendentalis dicitur, qui ideam transcendentalem sive pluribus communem designat: uti *ens, verum, bonum.*

Terminus absolutus dicitur qui aliquid absolute, seu abque aliqua relatione significat; uti substantia, arbor, piscis, homo.

Terminus relativus est qui ideam exprimit relativam; ut pater, filius, herus, famulus.

Terminus collectivus est qui plura significat collective seu summam sumpta: ut populus.

Terminus distributivus est qui aliquid sigillatim significat: ut Petrus: Dicitur etiam singularis.

Terminus univocus dicitur qui plura significat omnino similia; ut triangulus, qui de omni figura tribus angulis terminata dicitur.

Terminus æquivocus est qui plura significat omnino distincta; ut canis qui piscem marinum, canem terrestrem, et quandam constellationem designat.

Terminus analogus est qui plura significat ob quamdam analogiam: ut pes qui dicitur de pede hominis, et de pede montis; qui quidem nullam

inter se similitudinem habent; sed conveniunt in eo quod pes hominis hominem, et pes montis montem sustentat.

Terminus enunciabilis est terminus substantivus qui non substantiam significat: ut *pietas*.

Terminus coenunciabilis dicitur qui per se ipsum non stat in oratione, sed cum aliis: uti *adjectiva, adverbia, prepositiones*.

Terminus mentalis, et *verbum mentis* dicitur idea, quia per eam loquitur mens.

Terminus vocalis est vox quælibet: uti *homo*.

Terminus scriptus est vox quælibet litteris mandata: uti *Petrus*.

CAP. XVII.

De Signis.

Signum dicitur quod præter speciem, quam ingerit sensibus, inducit nos in cognitionem alterius rei: Est tri-

plex: *naturale, rationabile, et ad placitum.*

Signum naturale est quod ex ipsa natura, non ex hominum instituto aliquid significat: sic respiratio signum est vitæ.

Signum rationabile seu in ratione fundatum est signum quod instituitur habita relatione et consideratione ad rem significatam: uti sunt voces omnes á sapientibus impositæ.

Signum ad placitum est quod imponitur nullo habita respectu ad rem significatam: uti papyrus, aut filum ad signandam lectionem in libro.

CAP. XVIII.

De Deffinitionibus.

Definire est determinare quasnam ideas in dato nomine, datave re comprehendamus.

Clarius: Definire est determinare quid nomen significet, quidve sit talis ac determinata res: Hinc.

Duplex est definitio: *nominis*, et *rei*.

Definitio nominis est *determinare* et *assignare* quid nomen datum significet: uti cum quærenti quid hoc nomen *Sol* significet? solem illi ostendo: vel dico *Solis* nomine intelligi astrum illud, quod clara die lucere conspici-
citur.

Definitio rei est *determinare* et *assignare* quid sit res in seipsa: uti cum quærenti quid sit astrum illud, quod solis nomine designatur? Dico solem esse substantiam ignitam, miræ magnitudinis, ad magnam à terra distantiam positum, lucemque suam, quæcum diem in terra efficit, et calorem, quocum sensibilia, et insensibilia innumera vegetant, diffundit.

Duplex est definitio rei: *essentialis*, et *descriptiva*.

Definitio essentialis est quæ explicat rem per attributa essentialia: ut cum dico: *homo est animal rationale*.

Definitio descriptiva est quæ explicat rem numerando præcipua ejus attributa, et proprietates: ut cum dico:

aurum est metallum flavum, ductile, aqua regia dissolubile.

Definitio descriptiva est item *duplex*: alia, quæ rem explicat præcipua ejus attributa, et proprietates numerando, ut diximus: alia, quæ quænam sit prima radix, ex qua cetera fluant, modumque emanationis designat. Hoc modo animæ facultates descripsimus.

Quæ de rebus naturalibus traduntur definitiones sunt communiter descriptivæ; quia cum ad earum essentiam pertingere nequeamus, eas per essentiam definire nequimus. Ast in his, quæ industriæ humanæ sunt opus, quia eorum, quæ agimus, essentiam cognoscimus, et quænam sit radix et origo percipimus, hinc eas per essentiam definire valemus, definitionesque de hisce tradere essentielles. Sic apprimè definire possumus horologia, navigia, domum, ceteraque artefacta.

Adduci solent definitiones *accidentales*, et *causales*. Definitio *accidentalis* est quæ rem explicat per va-

ria accidentia ipsi propria; quæ quidem accidentia sigillatim expectata aliis conveniunt, non tamen collective sumpta: sic Virgilius Poliphemum depingit sequentibus versibus.

„Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Trunca manu pinus regit, et vestigia firmat.”

Definitio causalis est quæ rem explicat per causas extrinsecas: scilicet, per causam finalem, per exemplarem et per effectricem: ut illud, Homo est animal ad imaginem Dei factum propter beatitudinem.

At hæc proprie non sunt definitiones, sed animadversiones, quædamque notitiæ: aut si mavis, quædam sunt picturæ, uti quæ de Poliphemo adducitur.

Regulæ circa definitiones.

Quatuor circa definitionem traduntur regulæ: 1.^a Reg. ut definitio sit clara: 2.^a ut sit brevis: 3.^a ut cons-

et genere et differentia: 4^a ut sit reciproca.

Definitio debet esse *clara*: ideo enim adhibetur ut rem explicet; alioqui erit inutilis. *Brevis*: quia omne superfluum est inutile, et persæpe confusionem parit. Non tamen carere debet necessariis, tunc enim casus esset defectuosa et obscura. Constare debet *genere et differentia*: hisce enim explicari solet quidquid est necessarium. Debet autem tam genus, quam differentia non esse remota, sed proxima, alioquin cum aliis confunderetur res definita. Sic pessima est hæc definitio: *Homo est animal bipes*, quia plurima sunt animalia bipeda.

Definitio debet esse *reciproca*: quæ quidem sola regula plures alias complectitur. *Reciproca*, id est, ut quæ de definitione dicuntur, eadem de definito dicantur; et contra, quæ de definito stabiliuntur, eadem de definitione affirmantur. v. g. *Homo est animal rationale*. Et contra: *animal rationale est homo*.

CAP. XIX.

De divisione.

Quod est definitio in nomine, vel in re sigillatim accepta, est divisio in iisdem rebus, vel nominibus conjunctim sumptis. Cum enim totum sit ut in plurimum confusum, vel non satis percipiatur unico intuitu, in partes dividitur, ut facilius innotescat. Itaque:

Divisio est oratio rem explicans per partes; seu totum in suas partes distribuens. Sic tellus dividitur in Europam, Asiam, Africam, et Americam. Bonum dividitur in honestum, utile, et delectabile.

Divisio ut sit recta sequentibus debet constare:

Regulæ circa divisionem.

1^a. *Quod dividitur debet esse majus qualibet parte sigillatim sumpta; nam totum est majus sua parte.*

2.^a *Partes divisæ siuul sumptæ idem præstare debent ac totum ante divisionem: v. g. Tellus est Europa, Asia, Africa, et America, Europa, Asia, Africa et America sunt tellus.*

3.^a *Partes dividentes non debent aliæ in aliis contineri, quia esset inutile. Sic inutilis est hæc divisio: Tellus distribuitur in Europam, Asiam, Africam, Americam, et Hispaniam. Nam Hispania in Europa continetur.*

4.^a *Divisio debet esse brevis; quia si fuerit nimia, mentem obruit et confundit; necessaria tamen debet continere, quia alioquin manca erit, et obscura.*

CAP. XX.

De causis.

Causa dicitur quidquid aliquid agit. Multiplex est causarum divisio, Proxima, et remota: per se, et per accidens: occasionalis, finalis, et exemplaris.

Causa proxima est quæ per se, nu-

Illo interveniente, effectum producit: ut ignis lignum comburens.

Causa remota est quæ non per se solam, sed aliquo interveniente medio producit effectum. Sic in molindino aqua movet lapidem mediante trochlea.

Causa per se est quæ virtute sibi insita aliquid operatur: uti Sartor vestem consuens.

Causa per accidens est quæ aliquid operatur quin ad illud agendum sit ex se, et ex natura sua ordinata: uti qui feram insequens, hominem lædit.

Causa occasionalis est quod occasionem alteri præbet ad aliquid agendum: uti qui vinum præstat vinoso, occasionem præbet ad æbrietatem.

Causa exemplaris est exemplar ad quod respicit agens: uti qui picturam imitatur.

Causa finalis est finis propter quem aliquis ad agendum movetur: uti qui domum condit, ut pecunias lucretur.

Causa prima est quæ aliis dat esse ad agendum: ut Deus.

Causa secunda est quæ agit virtute aliunde accepta: ut iudex respectu Principis: Creatura respectu Dei.

Causa efficiens est quæ virtute propria effectum producit: vi nempe sibi propria et intrinseca, naturæque suæ adnexa. Hoc modo Deus est causa efficiens omnium, quæ creavit, et servat: et anima humana est causa efficiens omnium suarum liberarum volitionum.

Causa physica ea dicitur, quæ influxu suo immediato effectum aliquem in natura existere facit, sive ut causa efficiens agat, sive tantum ut occasionalis. In utraque hipotesi causæ physicæ nomen obtinet.

Causa moralis dicitur ea, quæ effectus existit: non effectum à se producendo, sed invitando, et efficaciter suadendo causam physicam sive exactionibus, sive minis, sive promissis, sive rationibus, sive verbis sive illecebris, sive exemplis. ut effectum producat.

Sic qui hortatur, aut excitat aliquem ad crimen, criminis hujus causa est moralis, etsi ab alio crimen inmediate perpetretur.

CAP. XXI.

Principia philosophica.

Axiomata philosophica, quæ ab aliis *Principia* nuncupantur, sunt veritates quædam generales adeo claræ, certæ, et evidentes, ut perspectis et intellectis verbis, et illæ intelligantur, quin alia probatione indigeant; quini-
mo per illas demonstrantur alia. Communiora sunt:

„Impossibile est idem simul esse, et non esse.

Totum æquale est suis omnibus partibus simul sumptis. Pars totius minor est toto.

Nihili nullæ sunt proprietates.

Duo sunt identificata inter se, quando sunt identificata cum tertio.

Duo non sunt identificata inter se,

quando horum unum est identificatum cum tertio, alterum vero non.

Qui nimis probat, nihil probat.

Id de aliquo affirmandum est, quod evidenter est in ejus idea essentialiter inclusum.

Idque negandum quod evidenter est ab ejus idea essentialiter exclusum.

Quod clare, certeque rei alicui inesse probatur, non ideo negandum quod in eadem re aliquid obscurum, incertumve sit."

Prædicta axiomata adeo clara sunt, et perspicua, ut nec explicatione indigeant: at quia ex duobus postremis nonnulli quandoque illationes falsas educunt, castigationis defectu, quædam circa illa delibabimus. Itaque:

Evidens est principium verum nihil falsi, aut absurdi continere posse; ac proinde nihil falsi, aut absurdi ex eo oriri aut derivari. Si ergo ex dato, suppositove principio aliquid falsum deduceretur, principium illud falsum esse convincitur: proindeque, *qui nimis probat nihil probat.*

Ultimi axiomatis certitudo patet; nam veritatem in aliquo objecto cognitam á veritate in eodem objecto non cognita destrui non posse evidens est; alioqui eveniret ut idem objectum eodem tempore esset, et non esset id quod in eo dignoscitur, quod est impossibile. Sic, etsi percipere nequeam, quomodo aquæ Gaditanæ communicentur cum Peruvianis, quin illo præcipites ruant, non ideo negandum rem ita se habere, communicationemque inter utramque regionem existere.

CAP. XXII.

De suppositionibus, et hypothesisibus.

Suppositio et suppositum est idea, seu propositio, quæ traditur tanquam vera, quin probetur: uti cum dico: Qui navigant Siciliam naufragium quandoque experiuntur. Hic suppono aliquos esse, qui versus Siciliam navigant, et est certa suppositio.

Aliquando tamen suppositio est falsa: ut cum dicitur: *Habitatores solis quandoque prælia movent.* Hic suppono solem habitari, quæ suppositio est falsa. Similiter: *Stellæ cadentes de Cælo magnum strepitum edunt.* Hic suppono estellas de cælo cadere, quæ suppositio est falsa.

Sunt etiam suppositiones possibles; quæ quidem ad veritatem aliquam investigandam adhibentur utiliter, præsertim in physicis, et astronomicis; quæ suppositiones dicuntur *Hypotheses*; uti quæ solem stare facit, terramque moveri.

CAP. XXIII.

De Fallaciis.

Ex regulis ratiocinandi, et disceptandi hactenus traditis facile noscitur, num rite institutum sit ratiocinium, necne; Sed quia sæpissime falsitas sub veritatis velamine tegitur, quænam sint

illa quibus mendatium obumbratur, detegere oportet, ut quid tenendum sit, quidque vitandum innotescat.

Qui fallaciis utuntur in duplici sunt classi: alii decipiunt, quia decipere volunt, suntque vere falsarii, et fallaces. Alii decipiunt, quia decipiuntur et ipsi. Verbo: alii decipiunt pravo affectu, pravaque voluntate: alii vero ex inadvertentia, aut ignorantia. Ut ergo utrumque inconveniens avertatur, præcipuas deceptiones patefacere pergimus.

Deceptio in argumentatione duplici modo contingere potest: uno, quia non tenetur debita argumentandi forma, quod dicitur *pecare in forma*, appellaturque *Paralogismus*, id est, *sillogismus apparens*. Alio modo falsa est argumentatio, quia procedit ex falsis præmissis, quod dicitur *peccare in materia*. Uterque defectus communiter nominatur *sophisma*.

Sophismata, seu fallaciæ, aliæ sunt in dictione, aliæ extra dictionem, atque hæc dicuntur fallaciæ rerum. Itaque:

Fallatiæ rerum septem vulgo numerantur, scilicet: *Ignoratio elenchi, petitio principii, accidentis, dicti non simpliciter, consequentis, non causæ pro causa, plurium interrogationum,*

Ignoratio elenchi, id est, ignoratio ejus quod probandum est (vera esse potest, vel affectata) committitur 1.º cum ab scopo quis aberrat; scilicet: cum ad probandum v. g. non esse Americam adducitur non stetisse Scilam: 2.º cum probatur propositio concessa, cum negata probari deberet: 3.º Cum supponuntur admisa principia, quæ adversarius non admittit, et supponuntur negata, quæ adversarius non negat. Similiter et in factis: supponuntur vera et certa, quæ falsa sunt, aut incerta; supponunturque inconcussa, quæ dubia sunt. Et contra, supponuntur dubia, incerta, aut falsa, quæ certa sunt, et inconcussa.

Vitium hoc admodum commune est in disquisitionibus, sed præcipue in causis forensibus, in rebus polemicis; usitatissimaque apud Novatores om-

nes, omnesque Hæreticos. Hi enim ut propositiones noxias ostendent, facta supponunt, quæ non sunt, ab scopo-que semper aberrant.

Petitio principii est cum idem probatur per idem. Est admodum communis hæc fallacia. Asserunt hæretici, et impii nullum esse in rebus fidei inconcussum tribunal, quia, inquiunt, unusquisque potest de illis judicare: et probant posse unumquemque de rebus fidei judicare, quia, inquiunt, nullum est inconcussum fidei tribunal. Similiter: statuebant phisici nonnulli aquam ascendere per tubos, quia (ajebant) natura horret vacuum: et probabant naturam horrere vacuum, quia liquores ascendunt per tubos.

Fallacia accidentis est cum judicatur de re aliqua per id, quod ei accidentaliter, vel casu evenit. Nullum est hominum genus, qui hac fallacia non decipiantur sæpissime: nullus scælestus qui hoc sosphismate non utatur: nihil est aptimum, quod á protervis, et ab incautis non impetatur.

Sic: Quia in regimine Monarquico abusus quandoque irrepunt, totum regimen impetere, et incusare, insanire est. Quia in hoc, illove statu, in hoc, illove homine abusus experiuntur, totum hominem, universumque statum improbare, decipere est. Vitium hoc communissimum est omni tempore, maxime apud impios, hæreticos, apparentes catholicos, sed præcipue apud ignaros.

Fallacia dicti non simpliciter, sive à secundum quid ad simpliciter, est cum ex parte tantum aliqua quid verum est, tamquam absolute, et ex omni parte verum assumitur: v. g. Ætiops habet dentes albos: ergo ætiops est albus.

Fallacia consequentis est post hoc: ergo propter hoc. Post nubila phæbus: ergo propter nubila. Postquam gallus cantavit mortuus est Didacus; ergo mortuus est, quia gallus cantavit.

Deceptio hæc est admodum communis in phisicis. Experitur effectus aliquis post talem circumstantiam, et absque ulteriori examine circumstantiæ illi quandoque adscribitur.

Fallacia non causæ pro causa. Hæc fallacia committitur cum habetur tamquam causa alicujus effectus, quod revera causa non est: v. g. Flamma ignis sursum levatur: ergo causa hujus ascensus est, quia sursum est centrum ignis, ad quod petit.

Fallacia est, quia nec sursum est centrum ignis, nec flamma ex seipsa sursum levatur, ut in phisica videbimus.

Circulus vitiosus est cum idem probatur per idem: v. g. impii dicunt non esse Deum, quia, ajunt, res omnes seipsas creaverunt. Et probant res omnes seipsas creasse, quia, inquiunt, non est Deus. Communissima est hæc fallacia: estque petitio principii.

Deceptio et fallacia amoris sui, proprii que judicii est cum quod quis verum tenet aut falsum, odio habet, aut diligit, omnes eodem modo judicare, et affectos esse contendit.

Deceptio propriæ utilitatis, aut incommodi vitandi: est cum quis judicat aliquid esse bonum, quia ipsi utile: aut malum, quia ipsi incommodum.

Dictionis sophismata.

Dictionis sophismata sunt *equivocatio, amphibologia, compositio, divisio.*

Amphibologia, Ambiguitas, equivocus est cum vox varia significans ad significationem non propriam assumitur. Sic: quia taurus signum cæleste, et animal quoddam significat, de signo cælesti intelligeretur, cum de animali sermo est, et contra. Est equivocus item: *Ajo te Eacida Romanos vincere posse.* Significare potest vel Eacidam posse vincere Romanos: vel Romanos posse vincere Eacidam.

Tollitur ambiguitas, amphibologia, et equivocus per vocum explicationem.

Fallacia compositionis est cum quæ vera sunt distributive, summuntur vera collective: v. g. Apostoli sunt duodecim; sed Petrus et Paulus sunt Apostoli: Ergo Petrus et Paulus sunt duodecim. Est fallacia, quia Petrus et Paulus non sunt omnes Apostoli, sed aliqui.

Fallacia divisionis est cum quod verum est distributive, falsum est collective: v. g. Cæci vident, Claudii ambulant; ergo omnes cæci vident, omnes claudii ambulant: falsa est consequentia, quia ex quo aliqui videant, vel ambulent, non sequitur omnes videre, et ambulare: nec hoc significare voluit, qui scripsit.

Huc advenit fallacia á sensu composito ad sensum divisum, et á sensu diviso ad sensum compositum: v. g. *Cæci vident*: dum actu cæci sunt, non vident, sed postquam desinunt esse cæci.

Fallacia accentus est cum mutato accentu variatur significatio: sive cum quod verum est in data accentus positione, verum reputatur in alia: v. g. quia amare rem amaram significat, idem significaret amare infinitivum amandi, Item hispanice ámo, y amó.

Prædicta fallacia in voce græca *theotocos* aliquando experitur. Siquidem cum Patres in concilio definissent Beatam Virginem Mariam esse Dei

Matrem, docuerunt esse theotócon. Qua voce nonnulli hæretici abutentes dicebant, Patres definisse Virginem Mariam esse théotocon, cum dicere deberent theotócon: nam primum significat Virgem esse Matrem p̄ri hominis, consequenterque Christum Dominum non esse Deum, sed creaturam. Secundum vero significat Beatam Virginem esse Matrem Dei. Quæ varietas in accentus positione consistit.

Plures sunt aliæ fallaciæ, quas enumerare non est necessarium. Omnes consistunt in verborum, et idearum abusu; quia nimirum quæ in uno sensu dicuntur, intelliguntur in alio: aliud que hic, aliud alibi significare contenditur: unde paucissimæ ideæ sunt, perpaucaque verba, quibus non possit abuti, consequenterque innumeræ sunt fallaciæ. At sophismata omnia debellantur, tollunturque de medio per idearum et vocum explicationem, et determinationem.

Beatam Virginem Mariam esse Dei

CAP. XXIV.

Appendix.

Explicatio regularum syllogisticarum.

I. Reg. Satis clare patent quæ circa sillogismorum regulas suo loco tradidimus; proindeque brevia sunt quæ sudjungimus. Et primo quidem *sillogismum tribus terminis, tribusque ideis constare, non duabus, nec quatuor, &c.* ex prefacta syllogismi natura colligitur: siquidem syllogismus totus est ut binæ ideæ comparentur cum 3.^a quæ vinas illas contineat, ita ut si cum 3.^a conveniant, vel identificentur, etiam inter se vinas illas mutuo convenire et identificari convincimur: si vero cum hac 3.^a ambæ, vel aliqua pugnet, etiam inter se duas illas pugnare cognoscimus. Si ergo syllogismus vinas tantum ideas haberet, esset quidem disceptatio, siquidem hæc inter duo instituitur; non

vero probaret terminum unum disceptationis cum primo convenire vel pugnare; siquidem ad hoc necesse est ut uterque disceptationis terminus cum alio 3.^a comparatur, qui binos illos contineat, uti vidimus.

Si syllogismus quatuor terminis constaret, quatuor ideas contineret: siquidem unusquisque terminus suam ideam includit. Compararenturque proinde 1.^a cum 3.^a vel 4.^a: et 2.^a cum 4.^a vel 3.^a: vel 1.^a et 2.^a cum 3.^a, 4.^a prætermissa et otiosa, proindeque inutilis: vel ambæ cum 4.^a, 3.^a prætermissa et otiosa: vel aliis modis combinarentur: proindeque nunquam veritas termini quæsiti innotesceret; cum neutra in alteram influeret, neutra alteram contineret, nullaque proinde comparatio. Ut ergo recta sit argumentatio, recteque veritas innotescat, tribus terminis constare debet syllogismus, non pluribus nec paucioribus. Sic falsa est sequens argumentatio: *Lapis est gravis: ferrum est durum; ergo ferrum est grave.* Falsa, quia nec

in majori, nec in minori nulla fit terminorum comparatio. Quod enim lapis sit gravis nihil agit ut ferrum sit durum: nec ferri durities efficit ut lapis sit gravis: nec hoc cum illo comparatur. Cum igitur nulla sit in majori et minori instituta comparatio, perperam dici potest *ergo ferrum est grave*: siquidem vox *ergo* significat hanc propositionem ex duabus præcedentibus fluere, quod est falsum.

Secunda regula, scilicet *terminum medium universaliter et tota sua amplitudine in aliqua præmissarum accipiendum esse, vel intelligendum*, ex eo patet, quia si ita non intelligitur, poterit unam sui partem in majori, aliam in minori repræsentare; aliud in una propositione, aliud in altera significare, quod duplicem terminum comparationis ingereret, proindeque 4 terminos in syllogismo contra regulas. Sic falsa est sequens argumentatio, *Omnis arbor est substantia; lapis est substantia: ergo lapis est arbor*: Falsa est argumentatio, quia vox *substantia*

in propositione majori non intelligitur universaliter, et tota sua amplitudine, sed in aliqua tantum sui parte, aliudque in majori, aliud in minori significat. Siquidem *omnis arbor est substantia* non significat omnem arborem esse omnem substantiam, sed arborem esse substantiam aliquam, eam nimirum quæ ad arborum classim spectat: non vero esse substantiam hominis, lapidis, aquæ &c. Similiter, *lapis est substantia* non significat lapidem esse omnem substantiam, nec esse substantiam arboris, sed eam esse substantiam quæ ad lapidum classem pertinet.

Vox ergo substantia aliud in majori, aliud in minori significat. In majori arbores, arboribusque coarctatur: in minori lapides, ultraque lapides non extenditur. Duplicem ergo sensum habet in præfato syllogismo vox substantia: duplicem ideam representat, duobusque proinde terminis æquivallet. Quatuor ergo ideæ exurgunt in

syllogismo, quatuorque termini; proindeque argumentatio nulla.

Recta vero est sequens argumentatio: *Homo est rationalis: Petrus est homo: ergo Petrus est rationalis.* Recta est quia *rationalis* dicitur universim de omnibus et singulis hominibus, eundemque sensum, eandemque ideam significat, ac representat in majori, ac in minori. Non ergo duobus terminis æquivalet, nec proinde plures quam 3 continet syllogismus. Recta ergo est argumentatio.

Sed heic notandum terminum singularem esse posse medium argumentationis, et syllogismi: nam licet terminus singularis unum tantum significet, nec proinde sit generalis, ut reg. 2.º exigit, nihilominus quod unum præcise significat non potest in duas partes dividi, nec duplicem sensum habere, nec duas ideas representare, nec aliud in majori, aliud in minori significare, nec proinde duobus terminis æquivalere, qui finis est, et scopus reg. 2.º atque ideo terminus singularis in

præsenti æquivalet termino universaliter distributo: nam idem in majori, ac in minori significans, universalis est respectu utriusque. Sic *S. Petrus fuit peccator: S. Petrus fuit salvatus: ergo aliquis salvatus fuit peccator*. Hic syllogismus recte concludit: siquidem vox *peccator* ita D. Petro in hoc syllogismo tribuitur, ut nullum alium significet. Similiter et vox *Salvatus*. Non ergo pluribus, nec paucioribus quam tribus terminis implicite constat argumentatio illa, proindeque recta. Syllogismi hi dicuntur *expositorii*.

Ut tamen cabilis præcludatur occasio, advertendum est terminu singularem ut recte concludat ita esse debere singularem, ut aliis sit incommunicabilis, quia alioqui extensionem et amplitudinem sortiretur æquivalentem termino universali, nec proinde concludet, nec rectam argumentationem efficiet nisi distributive sumatur, intelligaturque pro omnibus et singulis quibus est communicabilis. Hinc

vitiosa est sequens argumentatio: *Ferdinandus est Rex: Ludovicus 18 est rex: ergo Ferdinandus est Ludovicus 18.* Falsa est, quia terminus *rex* est alii quam *Ferdinando* communicabilis, nec in tota sua extensione in majori, nec in minori accipitur; sed aliud in una, aliud in alia significat, duobusque proinde terminis æquivalet; siquidem duas ideas repræsentat, quatuorque proinde in syllogismo exsurgunt contra regulas. Præsens syllogismus ita exponitur: *Ferdinandus est Rex: Ludovicus est Rex à Ferdinando distinctus: Ergo.*

Item *Lusitania est contigua Hispaniæ; Gallia est contigua Hispaniæ: ergo Lusitania est Gallia.* Falsa est hæc argumentatio, quia vox *contingua* nec in majori, nec in minori exprimit quidquid in ea continetur: Sed alio in sensu in majori, alio in minori accipitur. In majori significat contiguitatem, sive vicinitatem occidentalem: in minori orientalem. Duas ergo ideas vox *contingua* significat, quæ cum aliis duabus

Gallia et *Hispania* conjunctæ, quatuor reddunt in syllogismo contra regulas. Ut recte concluderet dicere deberet: *Lusitania est quidquid est Hispaniæ contiguum*; sed *Gallia est Hispaniæ contigua*: ergo. Sic instituta, ut institui debet, argumentatio, Falsitas majoris statim apparet.

Hac fallacia nonnulli hæretici decipiebant dicentes: *Pater est Deus; filius est Deus*; ergo *Pater est filius*. Falsa est argumentatio, quia licet Pater sit Deus, et Filius sit Deus, non tamen Pater est omne quod Dei nomine intelligitur, nec item Filius. Ut recte concluderet sic dicere deberet: *Nihil aliud Dei nomine intelligitur nisi Pater; Filius Dei nomine intelligitur*, ergo. Hoc modo instituta argumentatio, uti institui deberet ut ex ea quidquam posset concludi, statim apparet in quo sita sit veritas ejus et falsitas: siquidem propositio major falsa est, vera autem minor. Vox enim *Deus* non solum Patri convenit, sed etiam Filio, estque utrique communis, et

communicabilis. Hanc tamen convenientiam et communicabilitatem, seu communicationem nec propositio major exprimit, nec minor; sed unaquæque tantum exprimit quod unicuique est particulare; proindeque vox, sive terminus *Deus* ideas duas designat, unam in majori, in minori aliam; unde quatuor in syllogismo exurgunt, contra regulas.

Hoc vitio laborant pleræque Sophistarum argumentationes; unde in eis explicandis aliquantulum morati sumus.

3. *Reg. Terminum medium in conclusione vel in consequentia esse non debere* ex eo patet 1.° Quia terminus medius non adhibetur propter se, sed propter aliud, ut diximus. 2.° Quia si terminus medius esset in consequentia, terminus ille tripliciter adhiberetur in syllogismo, in majori nimirum, in minori, et in consequentia, contra regulam: 3.° terminus alicujus propositionis non nisi semel adesset in syllogismo, contra regulas. 4. *Termini-*

nus non nisi semel in syllogismo adhibitus cum uno tantum termino comparatur, nullaque proinde exurgeret argumentatio, nec syllogismus, ut ex regulis patet: 5 Terminus medius non est quod probare intendimus, sed contra, per illum et illo mediante aliud probare tentamus. Sic: cum probare tento animum hominis esse immortalem, *meritum* et *demeritum* tanquam medium adhibeo. Si ergo medium hoc in consequentia prodiret, non animum immortalem probarem, á propositoque discederem. Hac de causa falsa est sequens argumentatio: *Quod est meriti et demeriti capax est immortale; animus hominis est meriti et demeriti capax; ergo animus hominis est meriti ac demeriti capax.* Falsa est, quia cum terminus medius, scilicet *meriti ac demeriti capax*, tertio repetatur, 1.º Consequentia ex præmissis non fluit. 2.º Quod probare intendo non est ergo *animus hominis est meriti capax*, ut sonat consequentia; sed *num animus hominis sit immortalis: ad quod pro-*

bandum *meritum* ac *demeritum* tamquam medium adhibeo: 3.º Quoniam *meriti ac demeriti capax* tertio repetitur, terminus seu vox *immortalis* non nisi semel adhibetur: unde non comparatur cum alio: ex quo fit nullam esse consequentiam, deesse regulis essentialibus syllogismorum, nullamque proinde esse argumentationem.

4.^a Regula scilicet *Termini consequentiæ non possunt latiori, nec alio sensu inteligi nec accipi in consequentia quam in præmissis* clare patet; quoniam alioqui consequentia exprimeret quod præmissæ non continerent, quodque in præmissis non foret comparatum, quod est contra regulas. *Deinde:* Sensus latior in consequentia quam in præmissis ideas alias exprimeret et contineret quas præmissæ non continerent, nec exprimerent. Pluribus ergo quam tribus ideis, sive terminis constaret Syllogismus; proindeque infringerentur leges quæcumque syllogismi essentiam constituunt. Hinc falsa est sequens argumentatio: *Did-*

cus pergit Gallæciam: ergo ad civitatem Lucensem: siquidem civitas Iu-censis Gallæcia est. Falsa est 1.º quia civitas Lucensis non est omnis Gallæcia, nec quidquid Gallæciæ nomine designatur: 2.º quia Gallæcia attingitur quin ad finem usque deveniatur.

Iisdem rationibus patet terminos consequentiæ non posse alio sensu accipi in consequentia quam in præmissis; siquidem hic alius sensus alia idea est, novusque terminus, qui proinde non fuit cum aliis comparatus, quatuorque terminos in syllogismo efficit contra regulas. Hoc vitio laborant æquivoca, et univoca. Sic: *constellatio quædam est aries; aries est animal: ergo quædam constellatio est animal.* Falsa quia *aries* alio sensu in majori, alio in minori intelligitur.

5.ª Regula eadem est ac 4.ª aliis verbis expressa.

Regulæ circa propositiones.

1.^a *Ex geminis particularibus nihil sequitur.* Regula hæc ex hactenus dictis fluit, et ex se ipsa patet. Nam ut consequentia aliqua ex præmissis eliciatur, in illis debet contineri; perperam enim educere tentares quod ibi non est. Ut in præmissis contineatur necesse est ut aliquis terminus sit utrique præmissæ communis, proindeque generalis, saltem respectu utriusque, cum utramque amplectatur. Hinc falsa est sequens ratiotinatio: *aliquis homo est sapiens; sartor est aliquis homo; ergo sartor est sapiens.*

Ratio unde hæc regula desumitur est, quia in syllogismo meris particularibus confato unaquæque propositio duas ideas continet, duobusque terminis æquivalet: unde quatuor exurgunt in syllogismo contra regulas. Sic: *laicus homo est sapiens: subjectum homo*

non omnem omnino hominem, nec quemlibet indistincte significat, sed illum præcise quem denotat prædicatum, hominem nimirum sapientia ornatum, qui quidem homo non est Sartor quem designat, et exprimit minor propositio. In hac propositione minori *Sartor est aliquis homo*, vox seu terminus *homo* idem materialiter est ac in majori; at significatio est longe diversa. In majori significat hominem litteris et scientia præditum, in minori vero contra, hominem ignarum, stupidum, non nisi acum movere sciens, verbo, *Sartorem*. Duas ergo ideas vox *homo* designat, aliam in majori, in minori aliam: duobusque proinde terminis æquivalet: qui quidem termini duobus aliis ejusdem Syllogismi *sapiens* nimirum et *Sartor* conjuncti quatuor efficiunt, quatuorque proinde in Syllogismo exurgunt contra regulas.

Regula 2. Utraque præmissa si neget nihil inde sequetur. Id est, ex præmissis negativis elici non potest con-

clusio seu consequentia nec affirmati-
 va, nec negativa. Nam ex eo quod
 duo extrema repugnent uni tertio non
 sequitur ea inter se convenire, nec
 inter se pugnare. *Sic Petrus non est
 amicus Didaci: Antonius non est ami-
 cus Didaci; ergo Petrus est Antonius
 non sunt amici.* Falsa est argumenta-
 tio, nullaque proinde consequentia,
 quia possunt Petrus est Antonius Di-
 dacum odio habere, et amen seipsos
 mutuo diligere. Ergo *Petrus et An-
 tonius seipsos mutuo diligunt* falsa
 etiam est consequentia; quia possunt
 seipsos mutuo odio, vel indifferenter
 habere. Ergo *Petrus et Antonius nec
 seipsos mutuo diligunt, nec odio ha-
 bent.* Falsa item est consequentia; non
 enim opposita ex iisdem præmissis
 consequuntur.

Sunt tamen propositiones quædam
 negativæ, quæ aliæ in aliis continen-
 tur, recteque proinde concludunt. Sic:
*Qui non diligit proximum, non diligit
 Deum; avarus non diligit proximum:
 ergo avarus non diligit Deum.* Est ve-

ra argumentatio, quia in dilectione proximi continetur dilectio Dei: et in dilectione Dei continetur dilectio proximi; siquidem alter sine altero esse non potest. Similiter: Qui non habet decem aureos, non habet mille, sed Didacus non habet decem: Ergo nec mille. Vera est argumentatio, quia decem in mille continentur, nec mille sine decem esse possunt.

Aliæ dantur etiam propositiones negativæ, quæ veræ sunt, verumque iudicium exprimunt in conclusione, at tamen syllogismum non efformant, nec consequentiam efficiunt; siquidem consequentia non est, quæ in præmissis non continetur. Sic: *Hispanus non est Anglus, Gallus non est Anglus: ergo Hispanus non est Gallus.* Præpositiones hæc veræ sunt, non tamen syllogismum efformant, siquidem una in altera non continetur.

3.^a reg. *Ambæ affirmantes nequeunt generare negantem.* Regula hæc ex seipsa patet; siquidem consequentia ex præmissis elicitur: elici autem non

potest, quod in illis non continetur. Cumque propositio negans in affirmativis non contineatur; hinc regula præfata.

4.^a reg. *Conclusio sequitur debilio-rem partem.* Pars in syllogismo debiliior dicitur propositio particularis respectu generalis, et negativa respectu affirmativæ. Sic: si præmissarum aliqua negativa fuerit, consequentia erit negativa; si vero aliqua præmissarum fuerit particularis, consequentia erit particularis.

Ratio hujus regulæ est 1.º quia consequentia unire non potest, quod præmisæ disjungunt; siquidem consequentia est præmissarum expresio. Atqui propositio negativa disjungit; siquidem negat medium convenire termino, si-ve ideæ comparatæ: ergo consequentia non jungit disjuncta. Non ergo fluere potest consequentia affirmativa ex præmissis negativis; consequentia siquidem affirmativa conjungit: Erit ergo negativa. 2.º extrema debent inter se comparari in conclusione eo

modo, quo comparata fuerunt cum medio. Si ergo unum negatum fuerit de medio, debent extrema negari inter se: Sicque sequetur consequentia negativa. Cum ergo una præmissarum negativa fuerit, consequentia quoque erit negativa.

Si una præmissarum generalis est, alia vero particularis, consequentia esse debet particularis. Siquidem consequentia est præmissarum expresio: consequentia autem generalis præmissam particularem non exprimeret; nam generalis in particulari non continetur.

Cave tamen ne cum iisce syllogismos disjunctivos confundas. In disjunctivis enim consequentia non elicitur ex comparatione terminorum cum tertio, sed ex eorum oppositione immediata: ita ut si unum verum sit, alterum est necessario falsum, et contra: Unde negatio unius infert affirmationem alterius; non per se ex vi negationis; Sed per accidens propter oppositionem adjunctam. Sic: *Si non*

est dies, nox est; atqui dies non est: ergo nox. Item: *vel sol movetur circa terram, vel terra circa solem; atqui sol circa terram non movetur: ergo terra circa solem.* Vel ita: *atqui terra circa solem non movetur: ergo sol circa terram.* Hæc argumentationes recte concludunt, non vi formæ, sed oppositionis ratione.

NATA. Voces sive termini syllogismorum uno eodemque sensu in singulis propositionibus intelligendi sunt, et accipiendi, ut recte concludant; secus enim quilibet terminus duobus æquivaleret duas ideas designans, quatuorque proinde, vel plures termini in syllogismo exurgerent, contra regulas.

§. III.

Circa figuras, et modos.

Quatuor sunt syllogismorum figuræ; siquidem *figura est combinatio extremorum cum medio.* Jam vero quatuor

modis combinatio hæc concipi potest, et institui: 1.º cum medium subjicitur in majori, et prædicatur in minori: 2.º Cum in utraque prædicatur: 3.º Cum in utraque subjicitur: 4.º Cum prædicatur in majori, et subjicitur in minori.

Ex hisce quatuor combinationibus quatuor exurgunt figuræ; at quia quarta est admodum violenta, et ut recta fiat ad primam reducitur, hinc non nisi tres syllogismorum circumferuntur figuræ, licet quarta probetur *Galenico*, ideoque nuncupetur *Galenica*.

Quatuor sillogismorum vocales *a, é, i, o*, 64 modis combinari possunt, uti in paradiigmate fecimus notum; ast ad sillogismos efformandos non nisi 14 utiles judicantur per regulas adhibitas. Placuit tamen dialecticis quatuor modis primæ figuræ quinque alios indirectos adjicere, quorum vix est aliquis usus. Poterant etiam in aliis figuris modi alii indirecti augeri: sed noluerunt ad confusionem vitandam; qua de causa poterant etiam quos in

prima figura addiderunt omittere ; si-
quidem nullius sunt utilitatis , et non-
nisi ad molestiam augendam pueris,
et infantibus deserviunt. Quatuorde-
cim ergo sunt modi directi ; at in pra-
xi vix præter quatuor primæ figuræ
adhibentur unquam, unde tirones non-
nisi in hisce quatuor exercendi veniunt,
et asuefaciendi: ceterique modi, et figu-
ræ nonnisi otii gratia sunt aliquando
lustrandi.

CAP. XXV.

De Syllogismorum probatione.

Quia syllogismus in certa quaddam
dispositione, et combinatione consistit,
evenit quamdoque, ut hæc combinatio,
et dispositio non rite percipiatur, vel
etiam malitiosè negetur. Contingit hoc
frequenter in disputacionibus acris, vel
ob perturbationem rationis, vel quia
argumentatio proposita adverserium
mordicus præmit ; tuncque ut ab hu-
jusmodi solvatur impedimento propo-

sitionem majorem, et minorem concedit, negatque consequentiam; quod idem est ac dicere non rite formatum esse sillogismum; nullamque proinde esse argumentationem.

Cum hæc eveniunt, magno pudore, ut plurimum, suffunditur qui sillogismum formavit, totusque est, ut ejus rectitudinem probet. Qui vero sillogismum negavit, totus est, ut inutilitatem et vitium ejus ostendat: quæ quidem lites vocibus et querelis communiter terminantur; perinde ac si homines non subjicerentur errori, propriumque non esset Philosophis veritatem amare; proindeque liberé et ingenué se in illo, vel alio deceptos candidé et generosé fateri, et rem propositam sequi. At philosophis superbior nemo; nemo qui á veritatis amore magis deviet: nemo, qui vanitatem magis sequatur: pertinacior nemo: nemoque proinde qui á veritatis assequutione magis aberret, nomenque suum, suamque professionem magis deturpet, ac fædet.

Ut ergo ab hoc negotio expediaris, sisque vere philosophus, cum argumentationem tuam non rité formatam audieris, sive quod idem est, cum concessa majori, et minori negetur consequentia, tunc placidus ac quietus sillogismum repete, ut, quis deceptus sit, percipiatur, et hoc percepto, corrigatur defectus, et á proposito fine non devietur, nec tricis detur occasio.

Si vero totus est adversarius in sillogismo negando, certusque es de ejus rectitudine, tunc eam ostendere debes; quod ut facias, adverte proprium esse cujuslibet sillogismi, ut vis ejus et efficacia possit probari per éadem principia, quibus innititur. Itaque probatur sillogismum rité esse formatum, cum principia, quibus ejus rectitudo innititur, adducuntur in medium. Quod ut efficias adverte alibi dicta, scilicet: duplex esse principium sillogismi affirmativi, nimirum: 1. *Quæ sunt éadem uni tertio, sunt quoque éadem inter se.* 2. *Quidquid dicitur universaliter*

de subjecto, dicitur de quolibet in illo contento.

Principia syllogismi negativi sunt item duo: *Sc. Quorum unum est idem aliqui tertio, et aliud non, ea non sunt idem inter se, 2 Quod negatur universaliter de subjecto, negatur de quolibet sub illo contento.*

Ut facilius intelligantur prædicta principia, aliquantulum immoralimus. *Probare intendis corpus esse grave? Quære ideam in qua corpus et grave conveniat, inveniesque desensum atque dices: Quod descendit est grave; corpus descendit: ergo corpus est grave. In exemplo allato ad oculum vides primum principium, scilicet: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt quoque eadem inter se.*

Item: *Omnis homo est rationalis* significat nullum omnino esse hominem, qui rationalis non sit; proindeque *Europeus, Asiaticus, Afer, Indus* rationales sunt, de illisque omnibus prædicatur rationalitas: siquidem hi omnes continentur in subjecto *homo.*

Similiter: *Omne animal est vivens: ergo pisces, aves, quadupeda, reptilia &c. sunt viventes: quia hi omnes continentur in hac voce generica omne animal; statque proinde secundum principium: Quod dicitur universaliter de subjecto, dicitur de quolibet in illo contento.*

Et en quatuor principia, in quibus tota innititur sillogismi vis, et artificium.

Cum ergo syllogismum aliquem rite formatum esse negatur, id unum investigandum superest, num scilicet juxta præfata principia compositus sit, necne: atque ita in exemplis allatis *Quod descendit est grave; corpus descendit: ergo corpus est grave: Si concessa majori et minori negetur consequentia, significatur syllogismum non esse rite formatum; proindeque necesse est ob oculos ponere syllogismum juxta principia syllogismi affirmativi esse compositum; siquidem ille affirmativus est: quod ita efficitur: *Quæ conveniunt, sive sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; atqui corpus, et gravitas**

conveniunt uni tertio: ergo conveniunt inter se. P. min. Corpus et gravitas conveniunt, sive sunt unum cum descensu: atqui descensus est quid tertium: ergo conveniunt uni tertio.

Item: Omne animal est vivens; atqui pisces, aves, reptilia sunt animalia: sunt ergo viventia. Consequentia ita probatur: Quidquid dicitur universaliter de subieto, dicitur de quolibet sub illo contento; atqui de subieto animali universaliter dicitur, quod sit vivens: ergo dicitur de omni contento in illo: Atqui pisces, aves, reptilia, &c. continentur in subieto animali; siquidem pisces, aves &c. animalia sunt: ergo &c.

Item avaritia est vitium; vitium non est laudabile: ergo avaritia non est laudabilis. Consequentia ita probatur: Quorum unum est idem uni tertio, et aliud non, ea non sunt unum inter se: atqui avaritia est unum cum vitio, et laudabilitas non: ergo avaritia non est laudabilis; proindeque stat primum principium negativum.

Item: Quod negatur universaliter de aliquo, negatur de omni in illo conten-

to; atqui de vitio universaliter negatur laudabilitas; ergo de omni in vitio contento; atqui avaritia in vitio continetur; ergo de ea negatur laudabilitas.

NOTA. Cum syllogismorum paradigmata cap. 5 apposuiimus, voces illas *Baralipton* et *Frisesomorum* truncavimus, et nonnisi syllabas necessarias servavimus; siquidem experientia nos docuit pueros implicari vocalibus redundantibus.

INDEX.

Pueri et infantes ad Philosophiam avide currunt. = *Qua de causa eandem philosophiam statim oderunt?* = *Quare Philosophi nomen male audit?* = *Contra abusus philosophicos calamum acuit Melchior Canus, Mabillonius, Feijous.* = *Senatus Matritensis ab scholis ableganda præcepit quæ Feijous proscripsit.* = *Triples philosophantium genus.* = *Quenam fuerit veterum accurata philosophia?* = *Quinam Aristotelis philosophiam in Europam invexerint?* = *Ma-*

la inde sequuta? = Quamnam viam tenuerit D. Thomas? = Philosophia gentilica facta veritatis pedisequa. = Eadem via tenenda cum philosophia recenti. = Non declamationibus impetenda, sed in se ipsa scrutanda. = Non indiscriminatim omnia obleganda, sed utilia tenenda. = Tam veteres quam recentes philosophi vera et falsa docuerunt, et docent. = Nonnulli demonstrationes contemnunt eo precise quia in antiquioribus non leguntur. = Newtonum, Franchlinium, Keplerum, Malebranchium et alios contemptibiles presentant. = Hic abusus magna in posterum parit incommoda. Prolog.

	pag.
Cap. 1. Philosophiæ descriptio.	I
Cap. 2. Logicæ notio, et explicatio.	5
Cap. 3. Epilogus.	7
Cap. 4. Quid sit resolutio physica, quidque mentalis.	II
Cap. 5. Quid sit sensatio, idea, sensus intimus.	15
Cap. 6. Idearum distinctio, et differentia.	21

§. 1.	<i>Idea simplex et composita.</i>	
§. 2.	<i>Idea clara, distincta, obscura, confusa.</i>	23
§. 3.	<i>Idea singularis abstracta.</i>	25
§. 4.	<i>Idea generalis.</i>	26
§. 5.	<i>Classium formatio.</i>	28
§. 6.	<i>Aliarum classium formatio.</i>	32
§. 7.	<i>Principiorum generalium formatio.</i>	38
Cap. 7.	<i>De ideis relatis.</i>	40
Cap. 8.	<i>De ideis virtutis, vitii, moralitatis.</i>	44
Cap. 9.	<i>Spirituum idea.</i>	48
§. 2.	<i>Idea Dei.</i>	49
Cap. 10.	<i>Essentia, natura, substantia, accidens, modus.</i>	50
Cap. 11.	<i>Signa.</i>	53
Cap. 12.	<i>Facultates animæ.</i>	54
	<i>Evidentia phisica, metaphisica, moralis.</i>	62
Cap. 13.	<i>Analysis voluntatis.</i>	73
§. 2.	<i>Sensatio grata, et ingrata.</i>	76
§. 3.	<i>Num dolor et voluptas sint præcise in voluntate?</i>	78
§. 4.	<i>Num dolor et voluptas magistri nostri sint et duces?</i>	79

<i>Cap. 14. De Methodo Analytica</i>	
<i>et Synthetica</i>	80
§. 2. <i>Utriusque methodi differentia</i>	81
§. 3. <i>Methodus composita.</i>	92
<i>Cap. 15. Quæsitæ utilia.</i>	93
§. 2. <i>Quomodo cognoscenda ob-</i>	
<i>jecta sensibilia.</i>	99
§. 3. <i>Quomodo cognoscendum vi-</i>	
<i>ridarium?</i>	100
§. 4. <i>Quomodo cognoscenda ci-</i>	
<i>uitas?</i>	101
§. 5. <i>Quomodo Provinciæ idea</i>	
<i>efformanda?</i>	102
§. 6. <i>Descriptiones nonnullæ.</i>	103
<i>Notationes in Logicam.</i>	106
<i>Logicæ compendium.</i>	116
<i>Dialectica.</i>	129
<i>Cap. 1. Dialecticæ notio</i>	132
<i>Cap. 2. De mentis operationibus</i>	134
<i>Cap. 3. De Argumentatione</i>	138
<i>Cap. 4. De Syllogismo.</i>	141
<i>Cap. 5. Syllogismorum regulæ,</i>	
<i>principia, et paradigmata.</i>	147
<i>Cap. 6. Syllogismorum explica-</i>	
<i>tio.</i>	162
<i>Cap. 7. De multip. Arg. specie.</i>	165

Cap. 8.	<i>De propos. affectionibus.</i>	170
Cap. 9.	<i>De propos. quæ à Geom desumuntur.</i>	186
Cap. 10.	<i>De propos. verit. et fal- sit.</i>	184
Cap. 11.	<i>De propos. compos. ve- rit. et falsit.</i>	193
Cap. 12.	<i>De propos. oppositione.</i>	199
Cap. 13.	<i>De verit. et falsis. pro- pos. opposit.</i>	200
Cap. 14.	<i>De propos. conversione.</i>	201
Cap. 15.	<i>De Ideis.</i>	203
Cap. 16.	<i>De terminis.</i>	207
Cap. 17.	<i>De signis.</i>	211
Cap. 18.	<i>De Definitionibus.</i>	212
Cap. 19.	<i>De Divisione.</i>	217
Cap. 20.	<i>De Causis.</i>	218
Cap. 21.	<i>Principia Philosophica.</i>	221
Cap. 22.	<i>De suppos. et Hipotes.</i>	223
Cap. 23.	<i>De fallaciis.</i>	224
Cap. 24.	<i>Explicatio reg. Syllogis.</i>	233

ERRATA.

P.	Lin.	
2.	15	scrutamur:
4	13	ponam,

5.	24	amente
8.	17	cognoscendo,
9.	8	comparando,
9.	19	simplex
10.	5	progredi,
13.	13	adunabis
30.	18	variegatas,
		Decoratas, ornatas,
38.	6	experientia
38.	7	diversas:
65.	3	semota:
77.	5	producit.
82.	8	peroptat
85.	1	optime
91.	15	talem
95.	13	meus
114.	10	revertit
177.	1	seu complexa
181.	13	et lege á
196,	19	comparationis
197.	9	diceretur
197.	25	affertur
199.	18	est
219.	23	movetur
222.	2	alterum.
225.	23	sunt
232.	6.	B. Virginem

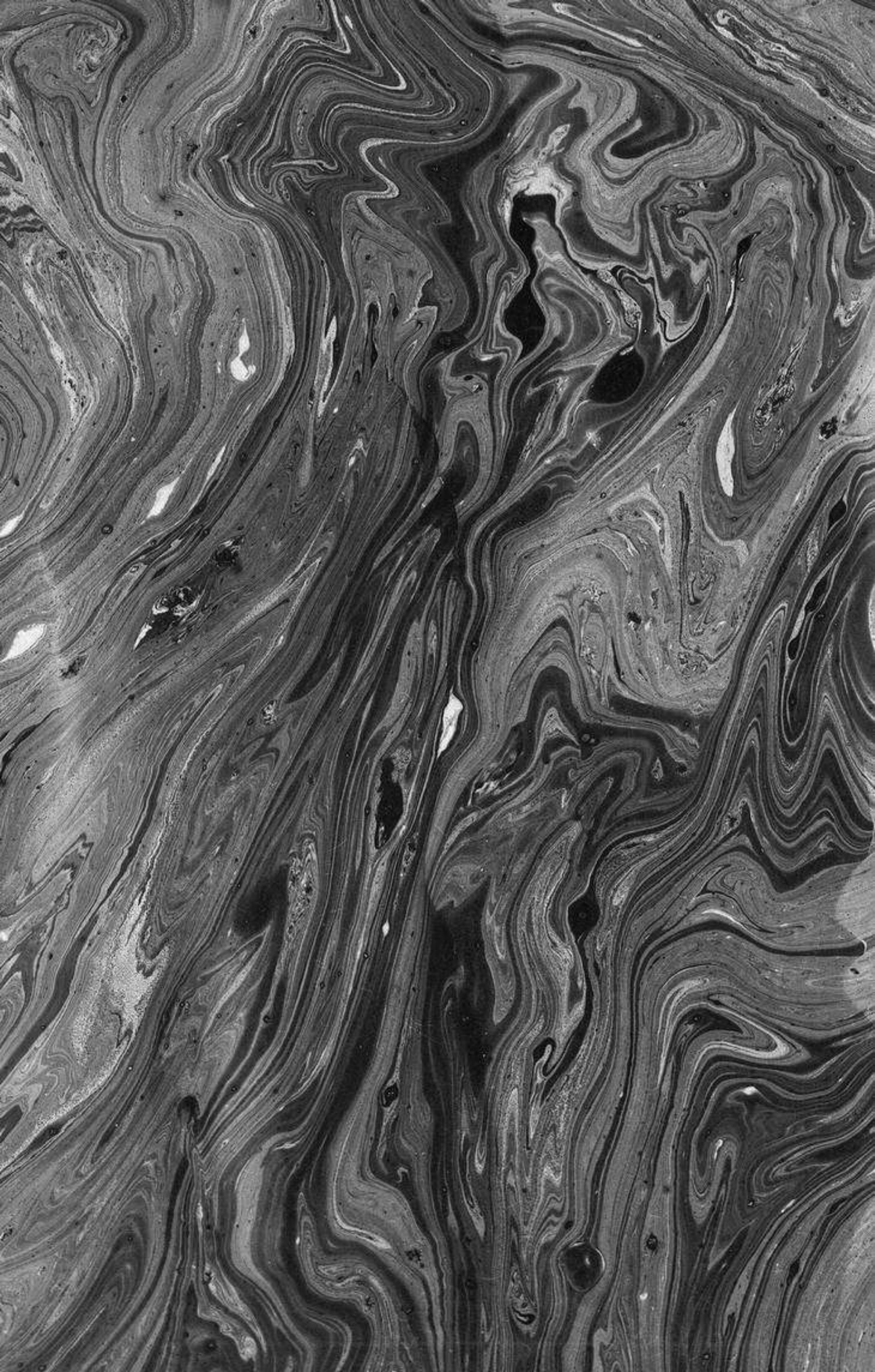

529224107

M.P.C.

Ast
F.C.
L
5/11

529224107

529224107